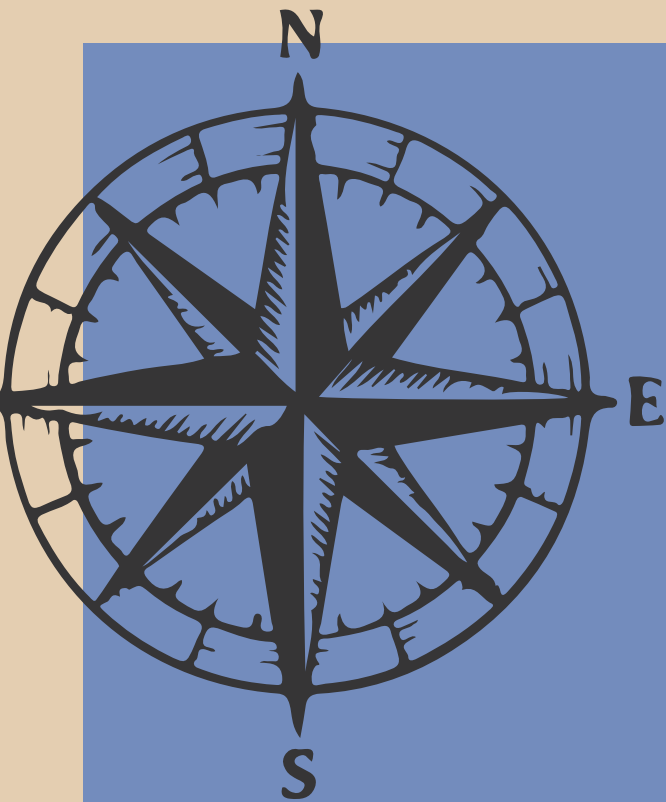

LELKIPÁSZTOR

• EVANGÉLIKUS TEOLÓGIAI SZAKFOLYÓIRAT •

7

VEREBICS ÉVA PETRA

Tanári kompetenciák és mesterséges intelligencia. Az evangélikus hittanoktatás új horizontja

**DURÁCZKY BÁLINT -
KOVÁCS VIKTOR - TÓTH
GERGELY**

*A választás mint kontextus az evangélikus igehirdetésben
Homiletikai elemzés a 2026. évi országgyűlési választás idején elhangzott prédikációkról*

ALEXANDER GRODENSKY

„Hát nem köztudott, hogy Ézsau gyűlöli Jákóbot?” Üzenet a hagyomány helyes újraértelmezéséről

URSULA RUDNICK

*A „megvetés tanításától” az egyedülálló kapcsolat felismeréséig
50 éves a LEKKJ*

Nyitány

A mennyország elképzelhető úgy is, mint egy óriási nyári piknik. Mindenki hoz magával valakit, valamit, valamennyit. Süt a nap, kék az ég, az óriási fügefák húsében meghúzódnak a lelkes állatok, és ahogyan Ézsaiás próféta megjövendölte egykor: „A tehén a medvével legel, kőlykeik együtt heverésznek, az oroslán pedig szalmát eszik, mint a marha.” (Ézs 11,7) Idilli a kép, ahol Thomas Hobbes Leviatán című könyvének egyik, ókori bölcseléből vett alaptézise – „homo homini lupus est” – érvényét veszti, mert a farkasok a bárányokkal együtt hallgatnak, az emberek pedig testvérnek szölik egymást. Békében beszélget egymással Ézsau és Jákób; nem azért, mert kell, hanem mert ez a természetes. Sokszínű közösség gyűlik össze. Van, aki 4000, van, aki 5000, van, aki 144 000 főig számolja a résztvevőket, de egyre többen vannak, akik nem számolnak, s akikkel mégis számolnak. A piknik nyitott, a meghívás megtörtént, a meghívó felmutatása nem szükséges. A házigazda mindenki elé odafut, átöleli, és csak ennyit mond: Isten hozott. És valóban. Nem kérdez, nem vizsgál, nem szab feltételeket, nem törvényeskedik, és nem hordja le a későket. Csak ölel, ölel, ölel. Örül az egynek, örül a soknak. Sola gratia. Az érzézők pedig szépen elfoglalják a helyüket a pikniken, ezen a végtelen tisztáson: felszabadultan, önazonosan, mindennemű lelkiismeret-furdalást maguk mögött hagyva, boldogan, szinte már a földi létezésüket is elfelejtve. Végre kapnak levegőt, végre szabadon szerethetnek. Nemcsak felebarátot, de ellenséget is, nemcsak Istent, de a bukott angyalok vert seregét is. Sőt magukat is. Komolyan véve a krisztusi szeretetparancs sokszor suttogva elmormogott részét: „mint magadat”. Mert a mennyország igazából és igazából ott kezdődik el, ahol már nem az a fontos, hogy ki bántott meg, hanem az, hogy ki bocsát meg. Ott folytatódik, ahol még azt is megosztom a másikkal, ami sohasem volt az enyém. És ott (nem) ér véget, ahol a legkisebbekkel, a kicsinyekkel irgalmas volt a piknik közösségének aprajanyója. Ha a mennyország valóban olyan, mint egy időben és térben végtelen piknik, ne kosarazza ki senki fia-lánya. Hely van bőven. Kifogásokat kéretik mellőzni.

Gáncs Tamás

Júliusi számunk szerzői

Duráczy Bálint egyetemi adjunktus – Budapest
Grodensky, Alexander rabbi – Luxemburg
Honti Irén lelkész – Kiskunhalas
Koczor Tamás lelkész – Budapest
Kovács Áron lelkész – Budapest
Kovács Viktor egyetemi lelkész, doktorandusz – Budapest
Madarász Géza lelkész – Pusztaföldvár–Nagybánhegyes
Riczyinger Péter lelkész – Bakonyszombathely
Rudnick, Ursula egyetemi oktató – Hannover

Smidéliusz András lelkész – Kajárpéc
Szarka Éva lelkész – Bakonycsérnye
Tóth Gergely egyetemi docens – Budapest
Verebics Éva Petra hittantanár, biblikus teológus
– Budapest

A Lelkipásztorban publikált tartalmakra a Creative Commons BY-NC-ND 4.0 licenc feltételei érvényesek.

Lelkipásztor – Evangélikus teológiai szakfolyóirat

Megjelenik havonta

Főszerkesztő: Gáncs Tamás
Rovatszerkesztő: Szakács Tamás
OJS szerkesztő: Jasper-Makay Emese
Szerkesztőbizottsági titkár: Angyal–Cseke Csaba

A szerkesztőbizottság tagjai

Csáky-Pallavicini Zsófia	Kőszeghy Miklós
Fabiny Tamás	László Virgil
Johann Gyula	Pángyánszky Ágnes
Kodácsy-Simon Eszter	Percze Sándor
Kondor Péter	Szabó B. András
Korányi András	Varga Gyöngyi

Szerkesztőség

1141 Budapest, Rózsavölgyi köz 3.
Tel.: 469-1050, e-mail: lelkipasztor@lutheran.hu

Felelős szerkesztő: Petri Gábor

Olvasószerkesztő: Miklósné Székács Judit

Műszaki szerkesztő: Török Andrea

Kiadja a Magyarországi Evangélikus Egyház Luther Kiadója

www.lutherkiado.hu

1085 Budapest, Üllői út 24. Tel./fax: 317-5478, e-mail: kiado@lutheran.hu

Felelős kiadó: Antal Bálint

Előfizetési díj egy évre: 18 300 Ft; fél évre: 9150 Ft. Egy szám ára: 1750 Ft.

Külföldi előfizetések: szomszédos országokban (postaköltséggel együtt)

évi 18 300 Ft (68 €), egyéb külföldi országokban 21 100 Ft (78 €).

Nyomdai kivitelezés

Virtuóz Nyomdaipari Kft.

Felelős vezető: a kft. ügyvezetője

ISSN 0133-2821 (nyomtatott)

ISSN 2786-2585 (online)

2 1 3 3 2 8 2 1 1 2 6 0 7 1

Forrás vizére vágyunk

Ám 5,24

■ HONTI IRÉN

A sivatag és a forrás

A mai világ embereként gyakran érezzük magunkat úgy, mint akik sivatagban vándorolunk. Egy nagyon szép taizéi ének így szól erről: „Csak vándorolunk az éjben, forrás vizére vágyunk...” A mindennapok rohanása, a sok-sok elvárás a feladataink terén, a reánk nehezedő próbák mind-mind kiszárazják a lelkünket. Ebben a belső szárazságban csendül fel Ámósz próféta szava, amely nem halk sutto-gásként, hanem mint a víz morajlása tör bele életünk valóságába. Amikor Isten a prófétán keresztül megszólal, nem csupán elméleti utasítást tár a népe elé, hanem olyan víziót tár eléjük, amelyben az ő szeretete mindent eláraszt, megtisztít és új életre kelt.

Üljünk most le ennek a virtuális folyónak a partjára, engedjünk el minden gondolatot, megfelelni akarást, feszültséget, és hagyjuk, hogy ennek az igének a képei – a mindent elsöprő víztömeg, a soha ki nem apadó, bővizű patak – átjárják képzelőerőnket, gondolatainkat.

Ámósz radikális felismerése

Tekintsünk vissza a Krisztus előtti 8. századba! Izrael virágzott, a gazdasági fellendülés és a katonai sikerek mellett a látványos vallási élet jellemezte ezt a korszakot. A templomokban folytak a szertartások, hangosan szóltak a zsoltárok, az áldozatok bemutatása is annak rendje-módja szerint történt. Ebben az idillinek tűnő légkörben a próféta egészen megdöbbsentőt mond: „*Gyűlölöm, megvetem ünnepeiteket...!*” Miért ez a szent felháborodás? Mert a külsődleges vallásosság mögött hiányzott a lényeg: az igazságosság megélése és az Istennek való szívbeli engedelmesség. A gazdagok elnyomták a szegényeket, az emberek megvesztegethetőek voltak, a vallás pedig csupán egy máz volt, amely mögött jól megfért az önzés és a képmutatás. Isten válasza erre a prófétán keresztül nem a vallási élet megújítása volt, hanem a radikális belső fordulat. Ezért szól így a próféta: „*Áradjon a törvény, mint a víz, és az igazság, mint a bővizű patak!*” A törvény és igazság szavak itt nem elvont fogalmak, hanem bibliai értelmében az Istennel és a felebaráttal való helyes kapcsolatot jelentik.

A törvény és a kegyelem együtt a miénk

A törvény szembesít bennünket életünk mulasztásaival, bűneinkkel. Olyan ez, mint a mindent elsöprő áradás, amely megmutatja, mi az, ami kivetnivaló bennünk. Felismerteti velünk, hogy hányszor maradtunk csendben, amikor szólni kellett volna; leleplezi bennünk az ítélkező, elutasító lelkületet; vagy azt, hogy milyen könnyű bedőlni a „pénzisten” csábításának... A törvény – ha komolyan vesszük – vádol bennünket, de mi tudjuk: Isten nem azért látatja meg bűneinket, hogy elpusztítson, hanem hogy felkészítsen a kegyelem befogadására.

Jézusban beteljesedett a bővizű patak áradása

Jézus saját magát az élő víz forrásának nevezi. Ez a jézusi ígéret párhuzam Ámósz próféciájával. A bővizű patak nem külső intézmény, hanem a Krisztussal való közösségben a hívó ember szívében fakadó belső forrás. Jézus nem egy újabb teljesítmény-központú vallást hozott, hanem önmagát adta értünk, hogy az ő követőiként az isteni szeretet (agapé) és az objektív igazság: Krisztus közvetítőivé, „patakjaivá” váljanak a világban.

Az emberi lélek medrének kitisztítása

Most egy kis meditációs gyakorlatra hívom az olvasókat. Képzeld el a szívünket, mint egy patak-medret. Milyen most ez a meder? Kiszáradt, repedezett a mindennapi stressztől, szeretethiánytól? Tele van hordalékkal, sérelmekkel, elfojtott indulatokkal? Mi minden torlaszolja el a víz útját? Fájdalom? Szeretlenség miatti büntudat? A közömbösség miatti elkeseredés a gyülekezetben? Kérlek, ne ítél el magad azért, amit láatsz! Csak figyelj, lásd meg a valóságot, és hozd Isten elé. Képzeld el, hogy Krisztus tiszta, áradó vize belép a szíved medrébe. Nem finoman csepeg, hanem árad. Engedd, hagyd, hogy ez a víz kimossa a hordalékot, a haragot, a görcsös bizonyítási kényszert, a megfelelni akarást, a kudarcélményeket... Engedd, hogy átjárjon Krisztus üzenetének éltető ereje: „Nem a teljesítményedért szeretlek, hanem azért, mert az enyém vagy.” Maradj Isten jelenlétében, ne gondolkozz, csak szemléld őt. Elmondhatod, ami jön, amit jó kimondani, letenni. Érezd, ahogy a szomjas lelked magába szívja ezt a feltétel nélküli szeretetet. Érezd, ahogyan Krisztus éltető vize mindent átjár, és azt is, hogy ez most elég, ez több mint jó, ez Isten ajándéka neked. Tudod, hogy sok feladat vár rád, de maradj még egy kicsit ebben a jelenlétben. Engedd, hogy szeressen az Isten. Pihenj meg Isten tenyerén.

Hogyan áradjon az élő víz tőlünk tovább mások felé?

A keresztény meditáció nem öncélú megnyugvás. Az evangélikus etika lényege, hogy a hit a szeretet által munkálkodik. A kapott kegyelemnek tovább kell áradnia. A bővizű patak nem gyűjti össze a vizet egy zárt tárolóba, hanem folyamatosan adja, árasztja tovább. Engedd, hogy Krisztus igazsága áradjon át rajtad keresztül! Amikor valakivel megvetően bánnak, lenéznek, megszólják, állj ki mellett! Jusson eszedbe a társadalmi igazságosság. Védj meg a gyengét, elesettet! Lásd benne a mai világ megsebzett emberét, és állj mellé azzal az éltető vízzel, amely téged is feltöltött. Az igazságosság azt jelenti, hogy tisztelettel bánj a másikkal. A szeretet azt jelenti, hogy én odaadom magam neki. Viktor Frankl, az én nagy tanítómesterem szerint a szeretet odaadásban teljeseedik ki. Adom a figyelmeimet, a mosolyomat, a megértésemet, ha lehet, a konkrét segítségemet.

A rugalmasság művészete a mindennapokban

A víznek van egy csodálatos tulajdonsága: formálható, de mégis legyőzhetetlen. Ha egy sziklának ütközik, nem kezd el vele vitatkozni vagy dühöngeni, hanem egyszerűen és csendesen körbefolyja vagy hosszú távon kivájja azt. Amikor a héten akadályokba ütközöl – találkozol egy nehéz természetű emberrel, meglátogat egy váratlan probléma, feszültté válik egy fontos kapcsolatotod (akadályok mindig vannak), akkor ne válj merevvé és indulatosná. Ne akarj sziklaként összecepnálni a másik sziklával. Maradj rugalmas, mint a víz a módszeredben, de határozott a krisztusi alapelveidben. A szeretet és a türelem hosszú távon átfőrné a legkeményebb helyzeteket is. Végül képzeld el, hogy az élő víz, amely benned áramlik, kilép mások felé, és szeretettel öntözi a környezetedet. Életet visz oda, ahová mégy.

Tanári kompetenciák és mesterséges intelligencia

Az evangélikus hittanoktatás új horizontja

■ VEREBICS ÉVA PETRA

Magyarországi Evangélikus Egyház
hitoktató
E-mail: epschaefer@gmail.com

DOI: 10.61894/LP.2026.101.7.1

- **A tanulmány a tanári kompetenciák rendszerét vizsgálja a mesterséges intelligencia (MI) által átalakított oktatási környezetben, különös figyelemmel az evangélikus hittanoktatásra. Az első rész a hazai pedagóguskompetencia-rendszer digitális dimenzióit veti össze a nemzetközi keretekkel (UNESCO, Európai Bizottság, OECD), és háromdimenziós fejlesztési keretet javasol: az MI-kritikai értelmezés, a strukturált etikai döntéshozatal és a tudatos pedagógiai alkalmazás beépítését a kompetencia- és minősítési rendszerbe. A második rész az MI felelős integrációjának öt lépését mutatja be a *Szólj!* tankönyv leckéihez kapcsolódó gyakorlati példákkal, az analógiagenerálástól a drámapedagógiai és vitaindító alkalmazásokig, továbbá ismerteti a hittanoktatásra szabott MI-ellenőrzőlistát, amely a jogi megfelelés (EU MI-rendelet, GDPR) mellett a hitéleti tartalmak védelmét és a lelkipásztori titoktartás határait is rögzíti. A záró rész a hittantanárok felkészítésének többszintű rendszerét vázolja az egyetemi alapozástól a ReliLab típusú közösségi szakmai tanulásig. A tanulmány tézise: az MI ott segít, ahol a tanári ítélőképességet támogatja – a személyes jelenlét, az ima és a lelki kísérés nem bízható a technológiára.**

Kulcsszavak: mesterséges intelligencia az oktatásban / tanári kompetenciák / evangélikus hittanoktatás / MI-műveltség / valláspedagógia

Bevezetés

A mesterséges intelligencia oktatásban való megjelenése ma a tanítás és tanulás alapvető feltételeit átalakító jelenségként értelmezhető. Ez a változás különös jelentőséggel bír az evangélikus hitoktatás számára, ahol a pedagógiai folyamat túlmutat az ismeretközvetítésen, és a személyes megszólítás, a hitbeli reflexió és a közösségi tapasztalat közvetítésére irányul (EKD 2022, 5–9. o.). A digitális világ és a mesterséges intelligencia térnyerése egyrészt új eszközöket vezet be a tanításba, másrészt mélyebb kérdéseket is felvet az emberképről, a tanulás természetéről és a pedagógus felelősségéről (FAZAKAS 2024, 7–9. o.).

A hitoktatás sajátos helyzetét az adja, hogy itt a technológiai környezet változása közvetlenül érinti a hitelesség, a személyesség és az erkölcsi tájékozódás kérdését. A mesterséges intelligencia olyan információs és kommunikációs közeget hoz létre, amely átalakítja a tudás megszerzésének módját,

és a valóság értelmezésére is hat (PINTÉR 2025, 477–478. o.). Ezért az evangélikus hitoktatásban a pedagógus feladata az MI-eszközök támogatásán túl azok kritikai, etikai és teológiai értelmezésére is ki kell terjedjen (CHROSTOWSKI 2023, 79–80. o.).

A tanulmány a tanári kompetenciák rendszerét vizsgálja a mesterséges intelligencia által támasztott kihívások fényében. Az első rész az elméleti és rendszertani alapokat tekinti át – összevonva a hazai kompetenciarendszer és a nemzetközi keretrendszerek elemzését –, majd konkrét fejlesztési javaslatokat fogalmaz meg. A második és harmadik rész az evangélikus hittanoktatás sajátos kontextusára összpontosít: a mesterséges intelligencia integrációjának pedagógiai és etikai feltételeire, a hittanárak felkészítésének rendszerére, valamint a felelős és értékalapú MI-alkalmazás gyakorlati eszközeire.

Elméleti és rendszertani keretek: tanári kompetenciák és MI-műveltség

A tanári kompetenciák és a digitális fejlődés íve

A tanári kompetenciák fogalma a modern pedagógiai gondolkodásban olyan komplex rendszert jelöl, amely a tudás, a készségek és az attitűdök integrált működésén alapul. A kompetencia az ismeretek birtoklását, valamint helyzetérzékeny alkalmazását is jelenti, amely során a pedagógus képes a tanulási környezet dinamikájához igazítani döntéseit (FALUS–VAJNAI 2012, 9–25. o.). A kompetenciaalapú megközelítés a pedagógust „reflektív szakemberként” értelmezi, aki a tanulási folyamatok tudatos szervezője és értelmezője (LÉVAI 2014, 15–32. o.; SZŐKE-MILINTE é. n., 135–150. o.).

A digitális kompetenciák fejlődése nem egyetlen ugrással vezetett el a mesterséges intelligenciához: több, egymásra épülő korszakon keresztül. A korai IKT-szakaszban az eszközkezelés és a hozzáférés állt a középpontban; ezt követte a digitális műveltség és a digitális állampolgárság szemlélete, amely a kommunikáció, az etika, a biztonság és az értékteremtő részvétel kérdéseit is beemelte a pedagógiai gondolkodásba (LÉVAI 2014, 60–74. o.). A DigCompEdu, a pedagógusok digitális kompetenciájának 2017-ben közzétett európai keretrendszere kifejezetten a pedagógus szakmai tevékenységéhez kötött kompetenciarendszert ír le, amelyben a digitális erőforrások, az értékelés, a tanulástámogatás és a tanulói digitális kompetencia fejlesztése egységes rendszerként jelenik meg (REDECKER 2017, 18–24., 50–76. o.).

Az utóbbi években ebből nőtt ki a mesterségesintelligencia-műveltség (MI-műveltség, AI literacy), amely a technológia megértését, kritikai használatát és etikai értelmezését is megköveteli. ANDOK rámutat, hogy az új kompetenckiakeretek a korábbiakhoz hasonlóan a megértés, a használat és a létrehozás logikájára épülnek, de az etikai dimenziót lényegesen hangsúlyosabban kezelik (2025, 50–51. o.). Horváth elemzése azt emeli ki, hogy a multimédiás korszakot és az IKT-korszakot ma már egy harmadik, MI-alapú szakasz követi, ahol az MI a technológia és a tanulási környezet egészének alakító-jává vált (HORVÁTH 2024, 40–41. o.). A legújabb európai dokumentumok ezért a digitális kompetencia továbbfejlesztett, MI-érzékeny változataként írják le ezt az új szintet (BEKIARIDIS 2024, 33–36. o.).

A magyar pedagóguskompetencia-rendszer és digitális dimenziói

A magyar pedagóguskompetencia-rendszer olyan normatív szakmai keret, amelynek középpontjában a pedagógus mint reflektív, tudatos szakember áll. A rendszer kilenc, egymással szervesen összefüggő kompetenckiaterületet határoz meg, amelyek együttesen írják le azt a szakmai tudást, képességegyüt-

test és attitűdkészletet, amelyet az állam egy korszerűen működő pedagógustól elvár (*Pedagógus-kompetenciák*). A rendszer egyik legfontosabb strukturális sajátossága, hogy valamennyi kompetencia kétszintű indikátorrendszeren keresztül érvényesül: az e-portfólió alapján értékelhető és az óralátogatás során megfigyelhető elemek egymást kiegészítve alkotnak teljes képet.

A digitális kompetenciák a rendszerben beágyazott módon, több kompetencián átívelve jelennek meg – nem alkotnak önálló, elkülönített területet. Három szinten ragadható meg a digitális dimenzió jelenléte: az eszközhasználat szintjén a rendszer részletes és szakterületenként differenciált elvárásokat fogalmaz meg; a pedagógiai integráció szintjén az eszközhasználat pedagógiai célokhoz igazításának elvét deklarálja; az etikai és kritikai értelmezés szintjén – ahol az MI kihívása a legerőteljesebb – a rendszer csak szórványosan fogalmaz meg elvárásokat (MONORINÉ 2010, 12–15. o.; MÉHESES 2017, 6–8. o.).

GERENCSÉR elemzése rámutat, hogy a rendszer implicit módon tartalmazza a reflexivitás, az innovációs készség és a problémamegoldó gondolkodás elemeit, amelyek a digitális és MI-alapú pedagógia szempontjából kulcsfontosságúak (2025, 46–48. o.). A fejlesztési igény egyértelmű: az MI-hez kapcsolódó kompetenciák jelenleg implicit jelenléte nem alkot önálló, strukturált és egymásra épülő egységet, ami azt jelenti, hogy sem a pedagógusképzés, sem a minősítési rendszer, sem a továbbképzési pályák nem kapnak egyértelmű orientációt arra vonatkozóan, hogy a tanárnak pontosan milyen MI-kompetenciákra van szüksége (uo. 48–50. o.).

Nemzetközi keretrendszerek: UNESCO, EU, OECD

A nemzetközi kompetencia keretek közös sajátossága, hogy a technológiai változásokat mindig pedagógiai és társadalmi összefüggésben értelmezik. A hangsúly azon van, hogy a pedagógus miként tudja a tanulást úgy szervezni, hogy az a tanulói autonómiát, a kritikai gondolkodást és a felelős cselekvőképességet erősítse (OECD 2025a, 3–6. o.). A kompetencia ezekben a modellekben holisztikus szerkezetként jelenik meg, amely a tudás, a készségek, az attitűdök és az értékek együttes mozgását feltételezi (OECD 2025b, 3–7. o.).

Az UNESCO tanári MI-kompetencia kerete a pedagógust emberközpontú pedagógiai döntéshozóként értelmezi (UNESCO 2024, 3–5. o.). Az öt dimenzióra épülő modell – emberközpontú szemlélet, MI-etika, MI-alapok és alkalmazások, MI-pedagógia, MI a szakmai tanulásban – azt fejezi ki, hogy a mesterséges intelligencia oktatási integrációja csak akkor legitim pedagógiaiilag, ha erősíti, nem pedig háttérbe szorítja a tanári ítélőképességet. Az Európai Unió iránymutatása szerint az MI csak akkor tekinthető pedagógiaiilag legitimnek, ha megfelel az emberközpontú megközelítés követelményeinek, és figyelembe veszi a méltányosság, a biztonság, az adatvédelem és az átláthatóság szempontjait (EC 2026, 21–22. o.).

Az OECD elemzéseiben a mesterséges intelligencia oktatási hatásai elsősorban pedagógiai és rendszerszintű kérdésként jelennek meg. A tanulás erőfeszítést igénylő, aktív és reflektív folyamat, amelyet az MI támogathat, de nem helyettesíthet (CHARISI 2026, 1–2. o.). Az MI megjelenése a kurikulum szintjén a jövőkompetenciák újragondolását teszi szükségessé: a kritikai gondolkodás, az episztemikus ítélőképesség, a kreativitás és a szociális intelligencia – azok a képességek, amelyekben az ember továbbra is előnyt élvez – egyre meghatározóbb szerepet kapnak (OECD 2025c, 2–3. o.). A tanári cselekvőképesség (teacher agency) fogalma azt jelöli, hogy a pedagógus képes a szakmai környezetét értelmezni, alakítani és a tanulási folyamatokat tudatos döntések alapján irányítani (ITFTE 2025, 2–3. o.).

A tanári MI-műveltség integrálása a hazai rendszerbe: fejlesztési javaslatok

A fejlesztés három, egymással összefüggő területre összpontosítható. Az MI kritikai értelmezésének képessége azt jelenti, hogy a pedagógus felismeri: az MI-rendszerek statisztikai mintákon alapulnak, a generált tartalmak torzításokat és hallucinációkat hordozhatnak, és ezek forráskritikai kezelése a pedagógiai felelősség része (OECD 2025c, 2–3. o.). A strukturált etikai döntéshozatal képessége azt jelenti, hogy a pedagógus az MI alkalmazásakor mérlegeli a méltányossági, adatvédelmi és tanulói autonómiát érintő következményeket (EC 2026, 21–22. o.). A pedagógiai alkalmazás tudatossága az MI-eszközök tanulási célokhoz igazított, differenciált és reflektált beépítését jelenti a tervezésbe, a megvalósításba és az értékelésbe (CHARISI 2026, 1. o.).

A háromdimenziós fejlesztési keret bevezetése a magyar rendszerbe a tudatos kibővítés modelljét követi: az egyes kompetenciákhoz tartozó indikátorok MI-specifikus alindikátorokkal egészülnek ki. A kilencedik kompetencián belül önálló tételként kell megjeleníteni a tanári MI-önértékelést, a szakmai MI-közösségekben való részvételt és a kísérletező, reflektált MI-eszközhasználatot. A második, harmadik és hatodik kompetencián belül rögzíteni kell az MI pedagógiai tervezésbe való integrálásának elvárásait. Az első és harmadik kompetencián belül ki kell terjeszteni a tanulói MI-műveltség fejlesztésének elvárását (BEKIARIDIS 2024, 33–36. o.; UNESCO 2024; EC 2026, 21–24. o.). A három fejlesztési terület egyikére sem elégséges válasz az egyszerű szakmai tájékoztatás: az MI pedagógiai relevanciája gyorsan változó terület, amely a folyamatos szakmai tanulás kultúrájának intézményi beágyazását igényli.

Tanári kompetenciák az evangélikus hittan oktatásában

Az evangélikus hittan mint tantárgy az iskolai oktatásban

Az evangélikus hittan iskolai tantárgyként olyan sajátos helyet foglal el a köznevelésben, amely egyszerre kapcsolódik az iskola kompetenciaalapú tanulásszervezési logikájához, és egyszerre őrzi a valáspedagógia személyes, egzisztenciális és közösségi dimenzióit. A Magyarországi Evangélikus Egyház kerettanterve rögzíti, hogy a hittan célja a bibliai, dogmatikai és egyháztörténeti ismeretek közvetítésén túl a tanítványi életre való elhívás, az egyes életkori szakaszok kérdéseire kapcsolódó értelmezés, valamint a lelki élet gyakorlására való felkészítés (MEE 2013, 2–3. o.). A hittan a személyiség értelmi, érzelmi és lelki formálásának terepe is (uo.).

A kerettanterv módszertani javaslatai a tevékenység-központú tanítást, a projektmunkát, a vitát és a többdimenziós problémamegközelítést ajánlják, ami jelzi, hogy az evangélikus hittan tantárgyi identitása eleve közel áll a korszerű, tanulói aktivitásra építő pedagógiai modellekhez (KODÁCSY-SIMON 2013; KODÁCSY-SIMON-SIBA 2025). A kompetenciaorientált vallásoktatási modellek hangsúlyozzák: a tanterv akkor valósul meg, ha a tanulók a tartalommal való találkozón túl képessé válnak annak értelmezésére és alkalmazására – a kompetencia ebben az összefüggésben cselekvőképesség, amely konkrét élethelyzetekben válik láthatóvá (Modul-IAK 2024, 2–3. o.; ARNI et al. 2020, 3–4. o.).

Az EKD digitális orientációs kerete fontos szempontot rögzít: a vallásoktatás feladata nem az, hogy feloldódjon a digitális kompetenciafejlesztés általános programjában: a digitális kultúrát a megértés, a kritikai reflexió és az etikai ítéletképeség felől kell vizsgálat tárgyává tennie. A vallásoktatás a digitális világban is a szubjektumképzésre és a felelős részvételre irányul, nem technikai alkalmazkodásra

(EKD 2022, 39–40. o.). A hittanár munkája ezért kezdettől fogva több mint óravezetés: magában foglalja a tanulói élethelyzetek értelmezését, a teológiai tartalmak pedagógiai közvetítését, a párbeszéd és reflexió irányítását, valamint az erkölcsi és lelki tájékozódás támogatását (PÁNGYÁNSZKY–KORÁNYI 2021, 2–7. o.).

Az új horizont – a mesterséges intelligenciával támogatott tanári munka

A mesterséges intelligencia megjelenése a hittanoktatásban a pedagógiai munka értelmezési horizontjának átalakulását eredményezi. Az MI-alapú rendszerek az információközvetítésen túl strukturálják a tudást, előállítják annak lehetséges értelmezéseit, és ezzel közvetve hatnak a tanulók gondolkodására és világmésképeire is (CHARISI 2026, 1. o.). Chrostowski rámutat, hogy a mesterséges intelligencia képes támogatni a tanulási folyamatot, ugyanakkor veszélyt is jelent, ha a tanulók kritikai reflexió nélkül fogadják el az MI által közvetített válaszokat (CHROSTOWSKI 2023, 79–80. o.). A hittanórán ezért az MI használata mindig együtt kell járjon a forráskritika és a teológiai értelmezés fejlesztésével.

Az emberközpontú megközelítés szerint az MI csak akkor használható felelősen, ha a tanár ítélőképességének támogatására szolgál, nem helyette (EC 2026, 21–22. o.). Pintér szerint a technológiai korszakváltás kihívására az értő és felelős használat kialakítása a válasz, amelyben a pedagógus tudatosan mérlegeli az eszközök hatását a tanulási és nevelési folyamatokra (PINTÉR 2025, 479–480. o.). Az EKD orientációs kerete megerősíti, hogy a hittan keretein belül az MI olyan valóságjelenség, amelynek értelmezéséhez a tantárgy hagyományos erőforrásai – az emberkép, az etikai mérlegelés, a közösségi felelősség, a hitelesség kérdése – különösen termékenynek bizonyulnak (EKD 2022, 22–28. o.).

A svájci kompetenciaorientált vallásoktatási útmutatók hangsúlyozzák, hogy a vallásoktatás akkor eredményes, ha a tanulók cselekvő módon képesek viszonyba kerülni a tartalommal, és saját életükre nézve is képesek értelmezni azt (ARNI et al. 2020, 2–4. o.). Ha ezt az MI korszakára fordítjuk le, az evangélikus hittanban már ma is jelen vannak azok a műveletek, amelyek a MI-műveltség alapját adják: a forráskritika, a nyelvi és erkölcsi manipuláció felismerése, az igazságkérdés árnyalt kezelése, az emberi méltóság szempontjainak alkalmazása, valamint a közösségi és személyes felelősség összekapcsolása.

A mesterséges intelligencia integrációja a hittanoktatásba

A mesterséges intelligencia pedagógiai integrációja az evangélikus hittanoktatásban elsősorban tudatos pedagógiai újraértelmezési folyamat. A hittanban már meglévő gyakorlat – a szövegértelmezés, az erkölcsi mérlegelés, a közösségi párbeszéd és a személyes reflexió – eleve olyan kompetenciákra épül, amelyek a digitális és MI-alapú környezetben is kulcsfontosságúak (MEE 2013, 2–3. o.; EKD 2022, 7–10. o.). Az alábbiakban öt integrációs lépést mutatunk be, minden lépést egy-egy konkrét órai példával illusztrálva.

1. lépés – Az MI szerepének újradefiniálása: kiindulópont, nem végpont

Az MI akkor támogatja a tanulást, ha megnyitja a gondolkodást (CHARISI 2026, 1. o.). Egy 11. osztályos hittanórán (Bírák kora, *Szólj!* 2. lecke, in: BÉRES et al. 2016) a tanár az óra előkészítéséhez az MI-től kortárs analógiákat kér a bírák körforgássémájához (bűn – következmény – bűnbánat – megszabadulás

– újabb bűn): „Írj három rövid, hétköznapi példát arra, amikor egy egyén vagy csoport életében megfigyelhető ez a körforgás.” A generált analógiák kognitív előkészítőként szolgálnak: a diákok felismerik a sémát a saját életükből, mielőtt a bibliai anyaggal találkozónának. Az MI szövege itt belépési pont.

2. lépés – Az átláthatóság és a felelősség elve

Egy pünkösdi témájú órán (*Szólj!* 10. lecke) a tanár MI-generált retorikai elemzést és egy fiktív „pünkösdi posztot” ad a tanulóknak Péter prédikációjáról (ApCsel 2). Mindkét szöveg forrása jelölt, és a tanulók saját értékelésük alapján viszonyulnak hozzájuk. Az átláthatóság itt nem adminisztratív kötelezettség, hanem pedagógiai aktus: segít megkülönböztetni a saját és a külső gondolkodást (EC 2026, 22–24. o.).

3. lépés – A kritikai összehasonlítás módszere

Az ösgyülekezet témájú leckéhez (*Szólj!* 11. lecke) MI-generált összehasonlító táblázat készülhet az ApCsel 2 és egy mai gyülekezet között. A tanulók ezt kiegészítik, javítják, saját tapasztalatból árnyalják. A vallásoktatás különösen alkalmas arra, hogy különböző forrásokat – bibliai szöveget, teológiai értelmezést és MI által generált választ – egymás mellé helyezzen, és ezek különbségeit vizsgálja: ez tudatosítja a diákokban azt is, hogy az MI mintázatok alapján előállított szöveget közvetít, nem „igazságot” (CHROSTOWSKI 2023, 92–95. o.).

4. lépés – Az emberközpontú pedagógiai jelenlét megerősítése

A személyes megszólítás, a lelki kísérés, a közös csend vagy az imádság nem delegálható technológiára. A pedagógiai döntés mindig az, hogy mi az, amit az MI hatékonyan támogat (feladatgenerálás, differenciálás, analógiák), és mi az, ami a tanár megkerülhetetlen emberi jelenlétét igényli. Ez a határ az evangélikus hittanban különösen éles (UNESCO 2024, 3–5. o.; ITFTE 2025, 4–5. o.).

5. lépés – Beépülés a pedagógiai tervezésbe

Az identitás témájú bevezető leckéhez (*Szólj!* 1. lecke) a tanár az MI-vel kortárs analógiákat generáltat a közösségi identitás különböző szintjei kapcsán (sportcsapat, iskola, gyülekezet, nemzet). Az órai séma felépítése rögzített, az MI-feladat helyét és idejét a tanár előre tervezi meg. A kompetenciaorientált modellek szerint a tanulási folyamat minden szakaszát – előkészítés, feldolgozás, reflexió – tudatosan kell felépíteni; az MI ebben különböző szerepeket kaphat: kérdéseket generálhat az óra elején, alternatív értelmezéseket kínálhat a feldolgozás során, vagy reflexiók felületként szolgálhat a zárásban (ARNI et al. 2020, 2–4. o.).

Az öt lépés gyakorlati hatóköre jól szemléltethető a *Szólj!* tankönyv Luther-életrajzi fejezetein is. A fejlődéslelektani feldolgozás során az MI kognitív hídépítőként működhet: a Luther gyermekkorát tárgyaló leckéhez (30. lecke) a tanár rövid, közérthető szöveget generáltathat arról, hogy a gyermekkor apakép miként formálhatja az istenképet – egy szerető és egy szigorú, büntető apa példáján keresztül, prédikáció helyett lélektani megközelítésben. A pályaválasztási krízist feldolgozó lecke (32. lecke) drámapedagógiai alkalmazást kínál: az MI belső monológot írhat Luther nevében az erfurti viharélmény (1505) utáni órákról, amelyet a tanár olvas fel, és amelyet csend, majd közös reflexió követ. A belső monológ az érzelmi azonosulást katalizálja anélkül, hogy a tanárnak magának kellene szerepet játszania. Mindkét helyzet különös érzékenységet igényel: az apakép–istenkép összefüggés

személyes sebeket érinthet, ezért az MI-szöveg csak megnyitja az ajtót – a belépés a tanuló számára mindig önkéntes marad.

Az etikai fejezetekben (*Szólj!* 37–50. lecke) az MI vitaindító és differenciáló eszközként különösen hatékony, mert ezek a leckék éppen azt kérik, amit az MI jól tud: érvrendszereket felállítani, különböző álláspontokat szimmetrikusan bemutatni és konkrét döntési helyzeteket generálni. Az arany szabályleckéhez (39. lecke) az MI a Mt 7,12 feszültségét három hétköznapi szituációban konkretizálhatja – lopott tartalom megosztása, a puskázó osztálytárs dilemmája, vásárlási döntés a helyi termelő kárára –, így az arany szabály nem marad elvont erkölcsi tétel. A bioetika-leckéhez (45. lecke) percek alatt elkészíthetők a génmódosításról szóló vitafórum szerepkártyái – biotechnológus, ökológiai gazdálkodó, éhínség ellen dolgozó ENSZ-munkatárs és teremtésteológiai szempontból érvelő evangélikus lelkész –, a tanár szerepe pedig a moderálás és a teológiai szempont megerősítő lezárása. A környezetetika-leckéhez (42. lecke) az MI háromszintű, differenciált reflexiós feladatsort generálhat a kétkedő, az átlagosan érdeklődő és az elkötelezett diák számára, így mindenki megszólítható, és senki nem kerül kellemetlen helyzetbe. A pedagógus feladata itt kettős: a MI-tartalmak teológiai ellenőrzése, valamint annak biztosítása, hogy az etikai vita ne maradjon intellektuális gyakorlat – személyes döntésre hívjon (KODÁCSY-SIMON 2016, 485–523. o.; BÉRES et al. 2016).

Külön figyelmet érdemelnek az érzékeny témák. A médiaetika-leckén (49. lecke) az MI az 1938-as Orson Welles-féle „marslakópánik” és egy mai, közösségi médiában terjedő álhír szerkezeti párhuzamát elemezheti – ki a küldő, mi a tartalom, miért hitték el, milyen szerepe volt a médianak a pánik erősítésében vagy csillapításában –, majd három kritikai kérdést fogalmazhat meg, amelyet bárki feltehet magának egy hír továbbosztása előtt. Az élet végének etikai kérdéseit feldolgozó leckén (47. lecke) az MI valószerű, de nem szenzációhajhász dilemmakártyákat, valamint vigasztaló bibliai igét generálhat rövid, személyes hangú kommentárral: a kártyák lehetővé teszik, hogy a diákok biztonságos távolságból közelítsék meg a halál kérdését anélkül, hogy saját veszteségeiket kellene feltárniuk. A keretet itt az MI adja, a biztonságot azonban a tanár tartja: ha valaki a csoportban veszteséget élt át, a megnyílás nem erőltethető.

A bemutatott öt alkalmazástípus – analógiagenerálás, átlátható forrásjelölés, kritikai összehasonlítás, a személyes jelenlét tudatos megőrzése és a tervezett integráció – az evangélikus hittan valamennyi tematikus egységében alkalmazható. A felelős MI-integráció nem új tantárgyat jelent. Éppen ez a lényeg, hogy a meglévő valláspedagógiai erőforrásokat szükséges tudatosan kiterjeszteni a digitális környezet kihívásaira. A gyakorlati példák ennek megfelelően jól körülhatárolható alkalmazástípusokba rendezhetők: analógiagenerátor (elvont fogalmak hétköznapi képekkel való megnyitása), összefoglaló és rendszerező eszköz (táblázatok, párhuzamok, sémák), kognitív hídépítő (a saját élménytől a teológiai fogalomig vezető út), drámapedagógiai segéd (belső monológok, dilemmakártyák), vitaindító eszköz (szimmetrikus érvrendszerek, szerepkártyák) és differenciáló eszköz (többszintű feladatsorok).

A tipológia másik oldala ugyanilyen fontos: amit az MI nem tud. Nem tudja személyes meggyőződéssel kimondani, hogy „te fontos vagy Isten számára”; nem tudja a Luther-életrajzot a tanár saját gyülekezeti tapasztalatával összekapcsolni; és nem tud csendben ülni azzal, aki az élet végének kérdéseivel küzd. Az MI ott a leghasznosabb, ahol a pedagógusnak több anyagra, több szögből megvilágított fogalomra vagy konkrétan vitaalpra van szüksége – az etikai érettséget, a személyes hitet és a hiteles jelenlétet semmilyen prompt nem helyettesíti (BÉRES et al. 2016).

Az ellenőrzőlista mint a hittanoktatói MI-felkészültség mérőeszköze

Az előző alfejezetekben feltárt pedagógiai és teológiai összefüggések csak akkor válhatnak a mindennapi tanári munka részévé, ha a hittanoktató rendelkezik egy konkrét, gyakorlatban is alkalmazható eszközzel. Ezt a célt szolgálja az MI-ellenőrzőlista a hittanoktatás számára – ez olyan strukturált segédlet, amelyet a Koblenzi Egyetem általános MI-ellenőrzőlistájából kiindulva (UK 2026), de az evangélikus hitoktatás sajátos pedagógiai, etikai és teológiai igényeihez igazítva dolgoztunk ki. A lista nem egyszerű tiltófelsorolás és nem csak jogi megfelelési eszköz: komplex visszajelzést ad arról, hogy az oktató és az intézmény mennyiben készült fel a mesterséges intelligencia felelős és értékalapú alkalmazására.

A lista első szakasza a jogi megfelelés és a szakmai önreflexió kettős igényéből indul ki. Az EU MI-rendelet 4. cikke az MI-eszközök használóit kötelezi az MI-kompetenciák megszerzésére – ez nemcsak a technikai kezelési készséget jelenti, hanem a rendszer korlátainak, kockázatainak és pedagógiai hatásainak kritikus ismeretét is (EU MI 2024, 4. cikk). Az UNESCO MI-etikai ajánlása az emberi méltóság tiszteletét, az átláthatóságot, az elszámoltathatóságot és a kulturális sokszínűség védelmét rögzíti az MI alkalmazásának általános alapelveként (UNESCO 2021, 20–24. o.). Az Európai Bizottság etikai iránymutatása az emberközpontú megközelítést emeli ki: az MI csak akkor alkalmazható felelősen, ha a pedagógus ítéletképességét és kapcsolati jelenlétét erősíti, nem helyettesíti (EC 2026, 21–24. o.).

Különösen fontos határ a hitéleti tartalmak védelme. A tanuló hitéleti reflexiói, ima- és vallomásszövegei, a lelki kísérés során elhangzott személyes közlések soha nem kerülhetnek MI-rendszerbe – sem névvel, sem anonimizálva. Ez adatvédelmi szabály (GDPR 9. cikk), de a lelkipásztori titoktartás és az emberi méltóság teológiai alapú védelméből fakadó követelmény is (CHROSTOWSKI 2023, 79–80., 92–95. o.). Az ellenőrzőlista intézményi dimenziója sem elhanyagolható: SALDEN és LESCHKE (2024) kimutatják, hogy az intézményi irányelvek hiánya az egyéni oktató döntési terét is bizonytalanná teszi; a tanár magára marad a jogi és etikai kérdésekkel, ha az intézmény nem nyújt egyértelmű keretet. Ez a felismerés különösen releváns az evangélikus hitoktatás számára, ahol az oktatás szervezeti kerete rendkívül heterogén: iskolai hittan, gyülekezeti konfirmációs oktatás és fakultatív vallásoktatás egyaránt előfordul, eltérő intézményi szabályozottsággal.

Az ellenőrzőlista a tanári munkafolyamat időbeli logikáját követi, és három fázisra tagolódik. A használat megkezdése előtt a hitoktató tisztázza a kiválasztott eszköz felhasználási feltételeit és adatvédelmi szabályzatát – ingyenes, publikus eszközöknél különösen azt, hogy hova kerülnek a bevitt szövegek, tárolja-e azokat a szolgáltató, és felhasználja-e tanítási célra –, felméri saját MI-kompetenciáját, vagyis hogy ismeri-e a rendszer korlátait és tipikus hibaforrásait, átgondolja, hogy az adott feladatban mi az MI szerepe, és mi az övé, továbbá ellenőrzi, hogy nem lép-e nagy kockázatú alkalmazási területre (EU MI 2024, 6. cikk), például olyan MI-alapú értékelésre, amely a tanuló tanulmányi előmenetelét befolyásolná.

A használat közben a bemeneti adatok megválasztása a kritikus pont: azonosítható személyes adat (GDPR 4. cikk) és különleges kategóriájú adat (GDPR 9. cikk) nem vihető be a rendszerbe; ugyanígy nem vihetők be a szerzői joggal védett tankönyvi fejezetek, a bizalmas belső dokumentumok – például presbiteri vagy hitoktatói értekezletek jegyzőkönyvei – és a tanulók nevével ellátott dolgozatok sem. A harmadik fázisban, a felhasználás vagy közzététel előtt a generált teológiai tartalmat, bibliai utalásokat és egyháztörténeti adatokat megbízható forrással – például a *Keresztyén bibliai lexikon*-nal vagy az *Abibliamindenkie.hu* szövegével – kell összevetni, mert az MI ezeken a területeken magabiztosan téved; a közzétett MI-generált tartalmat pedig az átláthatósági kötelezettségnek megfelelően jelölni kell (EU MI 2024, 50. cikk).

Az alábbi táblázat az evangélikus hittanoktatás legérzékenyebb területeit és a javasolt MI-alkalmazási határokat foglalja össze.

Érzékeny terület	Javaslat/korlát
Ima, meditáció, csend	Az ima és a csendes reflexió nem helyettesíthető MI-generált szöveggel. MI-eszköz felhasználható imasegédletek ötleteléséhez – de a konkrét imaszöveg mindig az emberi szívből fakadjon, ne gépi generálásból.
Lelki kísérés, személyes vallomás	A hittanórán elhangzott személyes hitéleti megosztás titokvédelmet élvez. Ezek soha nem kerülhetnek MI-rendszerbe.
Erkölcsei mérlegelés, bioetika, médiaetika	Az MI etikai kérdésekre adott válaszai torzítottak és sekélyesek lehetnek. Javasolt: az MI-választ forráskritikai feladatként használni, nem válaszként közölni.
Vallási tartalmak, dogmatika	Az MI nem teológus. Bibliai magyarázatai, hitvallási szövegei és egyháztörténeti adatai komoly tévedéseket tartalmazhatnak. Minden MI-generált vallási tartalom kötelező ellenőrzést igényel.
Tanulói különleges vallási igények	Ha egy tanuló más vallású, vallástalan, vagy érzékeny élethelyzetben van, az MI nem képes erre érzékenyen reagálni. Ezek a helyzetek kizárólag emberi empátiával és pedagógiai tapintattal kezelhetők.
Értékelési döntések	Az MI csak névtelen mintán adhat szempontokat; a végső döntés minden esetben a tanáré (EU GDPR 22. cikk).

Az ellenőrzőlista a normatív tételeket kerülendő és javasolt gyakorlatok párba állításával teszi kézzel-foghatóvá. Kerülendő, hogy a hitoktató ellenőrzés nélkül megtartsa az MI-vel íratott teljes óravázlatot – javasolt helyett a saját vázlatból kiindulni, és az MI-től alternatív feladatötleteket vagy kérdéssorokat kérni, minden javaslatot teológiaiilag ellenőrizve és a csoporthoz igazítva. Kerülendő MI-generált szöveget saját imádságként felolvasni: az imádság témái és kulcsgondolatai végiggondolhatók MI segítségével, de a konkrét ima mindig személyes és hiteles legyen. Kerülendő a tanuló nehéz élethelyzetéről szóló közlést – akár anonimizálva is – az MI-be beírni tanácskérés céljából; ilyenkor a hitoktató kollégájával, szupervizorával vagy lelkészével konzultál, mert az MI hiteles lelki kísérésre nem képes. Kerülendő végül a tanulók nevével ellátott dolgozatok MI-vel történő értékeltetése: az MI névtelen, általános mintaszövegen javasolhat értékelési szempontokat, amelyeket azután a tanár maga alkalmaz a konkrét munkákra.

Az ellenőrzőlista rendszeresen felülvizsgálandó, a jogszabályi és technológiai környezet változásaihoz igazítandó szakmai segédlet. Alkalmazása struktúrát ad a mérlegeléshez: segít a tanárnak tudatosan elválasztani azt, amit az MI hatékonyan támogathat – az előkészítést, a differenciálást, a forráskritikai gyakorlatokat – attól, ami a tanár megkerülhetetlen emberi jelenlétét, hiteles megszólalását és pedagógiai felelősségét igényli (PINTÉR 2025, 479–480. o.; REDECKER 2017; MEE 2013, 2–4. o.).

Hittantanárok, gyülekezeti munkatársak felkészítése a mesterséges intelligencia használatára

A felkészítés rendszere: egyetemi alapozás, gyakorlati képzés, továbbképzés

A hittantanárok és gyülekezeti munkatársak mesterséges intelligenciára vonatkozó felkészítése nem szervezhető egyetlen rövid technikai tanfolyam köré. A felkészítés akkor reális és szakmailag meg-

alapozott, ha többszintű szakmai tanulási folyamatként értjük, amelyben egymásra épül az egyetemi alapozás, a gyakorlati képzés, a továbbképzés és a helyi szakmai műhelyekben zajló közös tanulás. A valódi kérdés az, hogy a pedagógus képes-e egy szöveggeneráló rendszert pedagógiailag indokolt, etikailag átgondolt és vallásdidaktikailag helyes módon beépíteni a munkájába – tehát messze nem az, hogy tudja-e kezelni (SCHRÖDER 2022; PÁNGYÁNSZKY 2024, 39–55. o.).

Az egyetemi képzés feladata elsősorban az, hogy a leendő hittantanárok előtt világossá tegye: a digitális kultúra és a mesterséges intelligencia a mai tanulói életvilág szerves részei, nem külső kiegészítő témák. A teológiai, vallásdidaktikai és pedagógiai tárgyakba integráltan kell beépíteni azokat a kérdéseket, amelyek a digitális környezetben új súlyt kapnak – a forráskritikát, a képek és történetek értelmezését, az igazságkérdést, az etikai mérlegelést, valamint a technológia és az emberkép kapcsolatát (ANDOK 2025; HORVÁTH 2024, 40–41. o.). A gyakorlati képzés teszi lehetővé, hogy ez a tudás valóban tanári jártassággá váljék: a tanári tudás a kipróbálás, az értékelés és a korrekció körforgásában mélyül el (EKBO 2023). A továbbképzésnek konkrétan használható vallás-pedagógiai tájékozódást kell nyújtania, nem általános technológiai bemutatót (FBS 2026). A felkészítés rendszere akkor működik jól, ha a pedagógus minden szinten ugyanazzal az alapelvvel találkozik: a technológia csak akkor segít, ha a tanári döntés megalapozására és támogatására szolgál, nem annak kiváltására.

A módszertani mag: a tanári MI-használat és a tanulói MI-kompetenciák fejlesztése

A hittantanárok felkészítésének középpontjában a módszertani döntésképeség áll. Vannak munkafázisok, amelyekben az MI valódi segítséget jelent: az órára készülés, szövegek átdolgozása, kérdés-sorok első változatának elkészítése, differenciált szövegverziók kialakítása. Ugyanakkor vannak feladathelyzetek, ahol a kész gépi szöveg gyengítené a tanulás lényegét: a bibliai szöveggel való első találkozás, a saját reflexió, az ima nyelve, az erkölcsi állásfoglalás.

A módszertani felkészítés egyik legfontosabb eleme, hogy a tanár felismerje: a pedagógus MI-használata mintát is közvetít arról, hogy miként lehet egy erős technológiát felelősen és értelmesen használni. A tanulóknak meg kell tanulniuk, hogy az MI-kimenetek nem kész igazságok, hanem ellenőrizendő, értelmezendő, gyakran javítandó szövegek (EC 2026; ANDOK 2025, 43–60. o.). A digitális írástudás és az MI-műveltség megkülönböztetése kulcskérdés: az MI-műveltség azt jelenti, hogy a tanuló és a tanár egyaránt érti a generált szövegek működési logikáját, felismeri a torzítás vagy a hallucináció lehetőségét, és tudja, mikor kell emberi döntéshez visszatérni (ANDOK 2025, 43–60. o.; GERENCSÉR 2025, 43–54. o.). A hittan ebből a szempontból kitüntetett helyzetben van: a tantárgy hagyományosan is a forráskritika, a jelentésrétegek felismerése és az igazságkérdés iránti érzékenység tere – ezek a módszertani erősségek a digitális környezet kihívásaira közvetlenül alkalmazhatók (KODÁCSY-SIMON 2016, 485–523. o.).

A tanulói MI-kompetencia fejlesztése a tanári mintaadásával azonos kettős logikán alapulhat, és konkrét gyakorlatokká fordítható le. A személyes reflexiót MI-vel helyettesítő gyakorlat helyett a tanuló az MI-választ forráskritikai feladatként kapja: saját reflexiót ír mellé arról, mi egyezik a véleményével, mi hiányzik belőle, és mit fogalmazna másképp – így a személyes hang megmarad, miközben a kritikai készség fejlődik. A kitalált hivatkozásokat is megadó MI-bibliográfia helyett az MI kulcsszó-javaslatokra használható, a tényleges forrásokat a tanuló adatbázisban vagy könyvtárban keresi meg.

Az erkölcsi kérdésre kapott MI-választ a tanuló nem saját állásfoglalásként veszi át: érvek és ellenérvek generálására használja azt, majd saját álláspontját maga fogalmazza meg és védi meg – így az erkölcsi mérlegelés, a hittan lényege nem marad ki. Végül az MI-vel készített digitális tartalom jelölése – „ezt az összefoglalót MI segítségével készítettem, az alábbi pontokat magam egészítettem ki” – a felelős digitális állampolgárság gyakorlása (EC 2026, 22–24. o.).

ReliLab, OER – a közösségi-professzionális tanulás modelljei

A ReliLab és hasonló, közösségi alapon szervezett képzési formák különösen termékeny példák arra, hogyan lehet a hittantanárok felkészítését kurzusokon túl közösségi szakmai tanulásban is elképzelni. A ReliLab a német nyelvterület ökumenikus valláspedagógiai továbbképzési hálózata és nyílt tanulási platformja (*Relilab.org*), amely műhelyek, webináriumok, coaching és nyílt oktatási anyagok (OER) köré szervezi a hittantanárok folyamatos szakmai tanulását. A program struktúrája jól mutatja, hogy a digitális valláspedagógiai felkészítés akkor erős, ha össze tudja kapcsolni az alapozó tájékozódást, a jogi-etikai tisztázást, az alkotómunkát, a coachingot és a szakmai visszajelzést (OER-FRR 2021). A résztvevő nem kész módszertani recepteket kap: maga készít digitális tananyagot, amelyet szakmai szempontok alapján meg kell védenie és javítania.

A ReliLab pedagógiai értéke több ponton is jól látható: a felkészítést alkotótevékenységként értelmezi; hangsúlyosan közösségi, tehát szakmai dialógusra épül; a coaching jelenléte kíséretet biztosít – ami a hittanban különösen fontos, hiszen a technológiai döntések teológiai, etikai és kommunikációs kérdésekkel fonódnak össze. A nyílt oktatási tartalmak (OER) szemlélete jogi biztonságot ad, és olyan szakmai kultúrát épít, amelyben a pedagógusok egymás munkáját fejlesztik és új helyzetekhez igazítják (RPI 2018; WAKEFIELD–SUHNER 2025).

Képzési formák, háttéranyagok és támogató segédletek

A hittantanárok MI-felkészítése szempontjából fontos kérdés, hogy mikor melyik képzési forma a legindokoltabb. A jól felépített továbbképzés többféle formát kapcsolhat össze: online alapozást, jelenléti műhelyt, közös esetelemzést és önálló kipróbálást. A bajorországi Fortbildung-modell kifejezetten hittantanároknak szóló, MI-specifikus keretet kínál, amely a tantárgyspecifikus alkalmazásokra összpontosít (FBS 2026). A Richter-féle elemzés megerősíti, hogy az evangélikus vallásoktatásban az MI-hez való viszony kialakítása nem technikai, sokkal inkább pedagógiai-teológiai feladat (RICHTER 2025).

Az OECD elemzése szerint a tanári kompetenciák olyan irányba fejlődnek, amelyekben a pedagógus kulcsszerepe a tanulási folyamatok értelmezése, irányítása és etikai keretbe ágyazása marad (OECD 2025a, 3–5. o.). A gyülekezetpedagógiai összefüggések szempontjából SIBA Balázs, SZABÓNÉ László Lilla és PÁNGYÁNSZKY Ágnes (2019) rámutat, hogy a közösségi és intézményi keretekben végzett pedagógiai munka különösen igényli a közös szakmai reflexió kultúráját. Pintér és Heger–Leven elemzése megerősíti, hogy a technológiai korszakváltás kihívásaira az értő és felelős használat kialakítása jelenti a megfelelő pedagógiai választ – és ez nem egyszeri tanfolyami feladat, hanem a szakmai fejlődés folyamatos kísérője (PINTÉR 2025, 477–481. o.; HEGER–LEVEN 2024; ITFTE 2025, 4–5. o.).

Teacher Competencies and Artificial Intelligence

A New Horizon for Lutheran Religious Education

- **The study examines the system of teacher competencies in an educational environment transformed by artificial intelligence, with particular attention to Lutheran religious education. The first part compares the digital dimensions of the Hungarian teacher competency framework with international frameworks (UNESCO, European Commission, OECD) and proposes a three-dimensional development framework: the integration of critical AI interpretation, structured ethical decision-making, and deliberate pedagogical application into the competency and teacher evaluation system. The second part presents five steps for the responsible integration of AI, illustrated with practical examples linked to the lessons of the *Szólj! [Speak!]* textbook, ranging from analogy generation to drama-pedagogical and debate-initiating applications, and introduces an AI checklist tailored to religious education, which, beyond legal compliance (EU AI Act, GDPR), also establishes the protection of faith-related content and the boundaries of pastoral confidentiality. The concluding part outlines a multi-level system for preparing religious education teachers, from university-level foundations to ReliLab-type collaborative professional learning. The thesis of the study is the following: AI helps where it supports the teacher's judgement – personal presence, prayer, and spiritual accompaniment cannot be delegated to technology.**

Keywords: artificial intelligence in education / teacher competencies / Lutheran religious education / AI literacy / religious pedagogy

Hivatkozott művek

Rövidítések

EKD = Evangelische Kirche in Deutschland 2022. *Evangelischer Religionsunterricht in der digitalen Welt. Ein Orientierungsrahmen*. EKD, Hannover. (EKD-Texte 140.)

EKBO = Evangelische Kirche Berlin-Brandenburg-schlesische Oberlausitz 2023. *Ausbildung zur Religionslehrkraft in der EKBO zur Erlangung der endgültigen Lehrbefähigung*. 2. kiad. Berlin.

EC = European Commission 2026. *Updated Guidelines on the Ethical Use of Artificial Intelligence and Data in Teaching and Learning for Educators*. Publications Office of the European Union, Luxembourg.

EU MI = Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2024/1689 rendelete a mesterséges intelligenciáról szóló harmonizált szabályok megállapításáról. EUR-Lex, 2024.

FBS = Fortbildung in Bayerischen Schulen 2026. *KI im Unterricht: So könnten Lehrkräfte KI-Tools nutzen*. Bayern.

ITFTE = International Task Force on Teachers for Education 2030 2025. *Promoting and Protecting Teacher Agency in the Age of Artificial Intelligence*. Position paper.

Modu-IAK = Kompetenzorientierte Planung von Religionsunterricht und Katechese. *Bildungsraum Modu-IAK*, 2024. január. https://moduiak.ch/wp-content/uploads/2024/01/Komp.PlanungRU_GrundlagenV11.23.pdf. (Letöltés: 2026. április 30.)

- MEE = *A hit- és erkölcs tantervi kerettanterve az 1–12. évfolyamok számára*. Magyarországi Evangélikus Egyház, Budapest, 2013.
- OECD 2025a. *OECD Teaching Compass: Reimagining Teachers as Agents of Curriculum Change*. OECD, Paris. (OECD Education Policy Perspectives 123.)
- OECD 2025b. *OECD Teaching Compass Concept Note. Section 5: Teacher Competencies for Navigating Complexities*. OECD, Paris.
- OECD 2025c. *What Should Teachers Teach and Students Learn in a Future of Powerful AI?* OECD, Paris. (OECD Education Spotlights 20.)
- OER-FRR = OER-Fortbildung im Rahmen des Relilab 2021. Freie Bildungsmaterialien für den Unterricht erstellen. Ausschreibungstext.
- RPI = Digitale Kompetenz vermitteln. Im Religionsunterricht und der Konfi-Arbeit. Szerk. Nadine Hofmann-Driesch et al. *RPI-Impulse. Beiträge zur Religionspädagogik aus EKKW und EKH*, 2018/3.
- UNESCO 2021. *Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence*. UNESCO, Paris.
- UNESCO 2024. *AI Competency Framework for Teachers*. UNESCO, Paris.
- UK = KI-Checkliste: Zum rechtskonformen Umgang mit generativen KI-Diensten in Studium und Lehre. *Universität Koblenz*, 2026. április. <https://www.uni-koblenz.de/de/ki/ki-in-studium-und-lehre/datenschutz-und-urheberrecht/2026-04-21-checkliste-ki.pdf>. (Letöltés: 2026. április 30.)

Szakirodalom

- ANDOK Mónika 2025. Mesterségesintelligencia-jártasság. *Iustum Aequum Salutare*, 21. évf. 3. sz. 43–60. o. <https://doi.org/10.69695/ias.2025.3.04>
- ARNI, Tobias – LOOS, Mirjam – MEIERHÖFER, Rolf – RITTER, Daniel 2020. Leitfaden Religionsunterricht. Religionsunterricht kompetenzorientiert gestalten. Version 12. *Katholische Kirche im Thurgau*, 2020. június. https://www.kath-tg.ch/sites/default/files/2020-08/RU%20planen%20TG_2020_def.pdf. (Letöltés: 2026. április 30.)
- BEKIARIDIS, George 2024. Supplement to the DigCompEDU Framework. Outlining the Skills and Competencies of Educators Related to AI in Education. *AI Pioneers*, 2024. január. https://aipioneers.org/wp-content/uploads/2024/01/WP3_Supplement_to_the_DigCompEDU_English.pdf. (Letöltés: 2026. április 30.)
- BÉRES Tamás – CSEPREGI András – KODÁCSY-SIMON Eszter – RÉZ-NAGY Zoltán – SIMON Z. Attila (szerk.) 2016. *Szólj! 11. osztályos evangélikus hittankönyv és tanári kézikönyv*. Luther Kiadó, Budapest.
- CHARISI, Vasiliki 2026. *Artificial Intelligence in Classrooms: Pedagogical Dimensions*. European Parliament, Policy Department for Citizens, Equality and Culture, PE 784.574.
- CHROSTOWSKI, Mariusz 2023. Anwendung von Künstlicher Intelligenz im Religionsunterricht: Möglichkeiten, Grenzen und Brennpunkte. *Religionspädagogische Beiträge. Journal for Religion in Education*, 46. évf. 1. sz. 79–95. o. <https://doi.org/10.20377/rpb-267>
- FALUS Katalin – VAJNAI Viktória (szerk.) 2012. *Kulcskompetenciák komplex fejlesztése*. OFI, Budapest.
- FAZAKAS Sándor (szerk.) 2024. *A digitális világ etikai aspektusai*. Debreceni Református Hittudományi Egyetem, Debrecen.
- GERENCSÉR Judit 2025. Átalakuló pedagógus kompetenciák, szerepek, feladatok és attitűdök az oktatásban a mesterséges intelligencia tükrében. *Különleges Bánásmód*, 11. évf. 2. sz. 43–54. o. <https://doi.org/10.18458/KB.2025.2.43>
- HEGER, Johannes – LEVEN, Eva-Maria 2024. Religiöse Bildung in einer Kultur der Digitalität. Grundsätzliche Ausrichtungen und Optionen religiösen Lernens mit KI. *RPI-Impulse*, 2024/2. 16–23. o.
- HORVÁTH László 2024. A mesterséges intelligencia lehetőségei és kihívásai a pedagógiai tervezés folyamatában. *Educatio*, 33. évf. 1. sz. 34–45. o. <https://doi.org/10.1556/2063.33.2024.1.4>

- KODÁCSY-SIMON Eszter 2013. Van-e helye a hitoktatásnak az iskolában? *Credo*, 19. évf. 3. sz. 49–55. o.
- KODÁCSY-SIMON Eszter 2016. Valláspedagógiai szempontok az etikai kérdések hittanórai tanításához. In: uő (szerk.): *Értelmes szívvel. Etikai témák az evangélikus oktatásban*. Luther Kiadó, Budapest. 485–523. o.
- KODÁCSY-SIMON Eszter – SIBA Balázs (szerk.) 2025. *Hitből jövő. Valláspedagógiai kézikönyv*. Kálvin Kiadó – Luther Kiadó, Budapest.
- LÉVAI Dóra 2014. *A pedagógus kompetenciái az online tanulási környezetben zajló tanulási-tanítási folyamat során*. ELTE PPK, Budapest.
- MÉHES Tamás 2017. *Gondolatok a kompetenciaalapú továbbképzési rendszerről*. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest.
- MONORINÉ PAPP Sarolta (szerk.) 2010. *Alma a fán. Párbeszéd a kompetenciafejlesztésről*. Tempus Közalapítvány, Budapest.
- Pedagóguskompetenciák*. Oktatási Hivatal, Budapest, é. n.
- PÁNGYÁNSZKY Ágnes 2024. Gyakorlat, kontextus és teológiai reflexió. A teológiai képzés megújulásának új kölcsönhatásai. In: Balogné Vincze Katalin – Kodácsy-Simon Eszter – Seres-Busi Etelka (szerk.): *Teológia és tanulás. A változás lehetősége*. L'Harmattan – Evangélikus Hittudományi Egyetem – Luther Kiadó, Budapest. 39–55. o. <https://doi.org/10.56037/978-963-380-281-6.03>
- PÁNGYÁNSZKY Ágnes – KORÁNYI András 2021. Az evangélikus lelkesítő szolgálat és a lelkesítőképzés útkeresése. *Lelkipásztor*, 96. évf. 1. sz. 2–7. o.
- PINTÉR Melinda 2025. Hogyan használjuk (jól) a mesterséges intelligenciát a gyakorlatban? A technológiai korszakváltás hatása a gyülekezeti és lelkesítő szolgálatra. *Lelkipásztor*, 100. évf. 8–9. sz. 477–481. o.
- REDECKER, Christine 2017. *European Framework for the Digital Competence of Educators: DigCompEdu*. Publications Office of the European Union, Luxembourg.
- RICHTER, Olav 2025. Künstliche Intelligenz im evangelischen Religionsunterricht. Chancen, Herausforderungen und pädagogische Perspektiven. Kézirat. *Religionspädagogisches Institut Baden*. <https://rpi-baden.de/media/download/integration/864293/kuenstliche-intelligenz-im-evangelischen-religionsunterricht-olav-richter--2--1-.pdf>. (Letöltés: 2026. április 30.)
- SALDEN, Peter – LESCHKE, Johannes 2024. Didaktische und rechtliche Perspektiven auf KI-gestütztes Schreiben in der Hochschulbildung. In: uők (szerk.): *Learning Analytics und Künstliche Intelligenz in Studium und Lehre. Erfahrungen und Schlussfolgerungen aus einer hochschulweiten Erprobung*. Springer VS, Wiesbaden. 187–204. o. <https://doi.org/10.13154/294-9734>
- SCHRÖDER, Bernd 2022. *Religion unterrichten. Praktische Theologie konkret*. 6. köt. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen. <https://doi.org/10.13109/9783666634147>
- SIBA Balázs – SZABÓNÉ LÁSZLÓ Lilla – PÁNGYÁNSZKY Ágnes (szerk.) 2019. *Együtt a hit útján. Gyülekezetpedagógiai kézikönyv*. Kálvin Kiadó, Budapest.
- SZŐKE-MILINTE Enikő 2008. A kompetenciaalapú oktatás és pedagógusképzés I. *Mester és Tanítvány*, 20. sz. 135–144. o.
- WAKEFIELD, David – SUHNER, Jasmine 2025. *Wie baue ich eine eigene «reli-KI»? Lernressource der Religionspädagogischen Tagung, Luzern, 2025*.

A választás mint kontextus az evangélikus igehirdetésben

*Homiletikai elemzés a 2026. évi országgyűlési választás idején
elhangzott prédikációkról*

■ DURÁCZKY BÁLINT

Károli Gáspár Református Egyetem
adjunktus

E-mail: duraczky.balint@kre.hu

■ KOVÁCS VIKTOR

Evangélikus Hittudományi Egyetem
lelkész, doktorandusz

E-mail: kovacsviktor.lutheran@gmail.com

■ TÓTH GERGELY

Károli Gáspár Református Egyetem
egyetemi docens

E-mail: toth.gergely@kre.hu

DOI: 10.61894/LP.2026.101.7.2

- **Jelen tanulmány azt vizsgálja, miként jelenik meg a választás tematikája a magyarországi evangélikus igehirdetésekből a 2026. évi országgyűlési választás napján és az azt megelőző mintegy másfél hónapban. Az empirikus alapot harmincegy gyülekezeti YouTube-csatorna 2026. március 1. és április 12. között közvetített vagy erre az időszakra vonatkozó, összesen kétszázötvenhárom igehirdetése adja, amelyek teljes körű leiratozása tette lehetővé a kvalitatív szövegelemzést. Eredményeink szerint a választás témája az összes alkalomhoz képest viszonylag ritkán került elő (13 igehirdetés, 6,1%), jellemzően a választás vasárnapján és virágvasárnap. Ahol megjelent, ott az igehirdetők tartózkodtak a direkt pártpolitikától, és a kérdést rendszeres teológiai keretbe helyezték – Isten szuverenitása és gondviselése, a keresztyén identitás és felelősség, valamint a lutheri „két birodalom” elv mentén –, miközben a meghatározó közös vonás a hangsúlyos pasztorális, lelkipálos attitűd volt. Az eredmények hozzájárulhatnak a kortárs magyar evangélikus homiletika, a politikai teológia és a gyülekezetkutatás jobb megértéséhez, valamint árnyaltabb képet adhatnak az egyházi diskurzusok közéleti beágyazottságáról és időbeli dinamikájáról.**

Kulcsszavak: homiletika / politikai teológia / 2026. évi országgyűlési választás / lelkipálos igehirdetés / kvalitatív prédikációkutatás

Isten ígéje és a kontextus: Az igehirdetés mint transzdimenzionális híd

A globalizált és mediatisztált 21. században a vallás soha nem látott mértékben vált láthatóvá (POLLACK–OLSON 2008). A mediatisztáció az igehirdetést is új térbe helyezte: a prédikáció egyre inkább digitális, online nyilvános beszédként jelenik meg, és így korábban elképzelhetetlen mértékben válik széles körben elérhetővé (YANG 2024). Ez az egyháztörténetben merőben új helyzetet teremtett: egyszerre alakította át az igehirdetések hallgatásának – sőt nézésének –, potenciális hatásának és kutathatóságának a feltételeit. Ez a megnövekedett láthatóság és kutathatóság teremt meg jelen vizsgálatunk lehetőségét is.

Ahhoz azonban, hogy az igehirdetésből a társadalmi környezetre vonatkozó következtetéseket vonjunk le, először tisztáznunk kell, mi is valójában az igehirdetés, és miért tartozik a lényegéhez, hogy mindig egy adott kontextushoz szól. Isten igéjének az élet minden területére és dimenziójára nézve van mondanivalója. Ezért az igehirdetésnek szükségszerűen „transzdimenzionális” hídnak kell lennie, amely öszszeköt mind vertikálisan, mind pedig horizontálisan. LUTHER radikális megfogalmazása szerint „Isten maga szólal meg” az igehirdetők által (2015a, 133. o.). Tehát az igehirdetés nem más, mint az evangélium kommunikációja, az ige (és az Ige, azaz Jézus Krisztus) meghirdetése (HAFENSCHER 2022). Ez a vertikális dimenzió. Emellett szükségszerű, hogy a horizontális dimenzióban is összekössön, azaz figyelembe vegye és táplálkozzon az igehirdetés eseményének, az igehallgatóknak és az igehirdetőnek a körülményeiből, hogy „ne csak feltárja a bibliai szöveget, de egyúttal eljuttassa az üzenetet a mindenkori kulturális kontextussal formált embereknek” (CHO 2017, 39. o.), azaz kontextuális legyen.

Az igehirdetés kontextuális természetének egyik kiélezett próbája éppen a választás. Ez az öszsz-társadalmi esemény – és a hozzá vezető kampány, különösen 2026-ban – olyan rendkívüli „hőfokon” égött, hogy talán nem túlzás állítani, hogy minden magyar választópolgár domináns kontextusává vált. Ebben a tanulmányban azt vizsgáljuk, hogyan jelenik meg a választás mint kontextus az evangélikus igehirdetéseiben.

Módszertani háttér

A Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Karán a Társadalom- és Kommunikációtudományi Intézet munkatársai által létrehozott Big Data and Social Analytics Kutatócsoport¹ célja, hogy a magyarországi református és egyéb keresztény – köztük evangélikus – felekezetek nyilvánosan elérhető, kortárs prédikációit öszszgyűjtse és adatbázisba rendezze, majd ezt a magyar nyelvű korpuszt fejlett szöveganalitikai (NLP, AI) eszközökkel, különböző tudományterületek szerint és interdiszciplináris módon elemezze.

A kutatócsoport által épített, várhatóan harmincezer prédikációt is meghaladó magyar nyelvű korpusz nemzetközi öszszvetésben is kiemelkedőnek számít. Az öszszgyűjtött anyagokat szeretnénk minél szélesebb körben kutathatóvá tenni, hiszen azok nem csupán társadalomtudományi szempontból, hanem például rendszeres és gyakorlati teológiai vonatkozásaikban is haszonnal elemezhetőek. Éppen ezért a legszélesebbre kívánjuk nyitni a kaput az együttműködések előtt, hogy a rendkívül gazdag gyűjtemény minél eredményesebben hasznosuljon. Jelen tanulmány ennek egyik első folyamánya, olyan kvalitatív, homiletikai fókuszú részvizsgálat, amelyben teológus és társadalomtudós szakemberek dolgoztak együtt, és amely kifejezetten az evangélikus igehirdetésekre öszszpontosít.

A kutatócsoport a prédikációkat elsősorban a YouTube videómegosztó platformon nyilvánosan elérhető, teljes istentiszteleti közvetítésekből gyűjti. A hangzóanyagok szöveggé alakításához automatikus beszédfelismerő (ASR) és multimodális nagy nyelvi modelleket (LMM) teszteltünk; a nyers leiratok végül Whisperrel, illetőleg a YouTube automatikus leiratozójával készültek, míg a szövegek minőségi javítását a Google Gemini 2.5 modelljével végeztettük el, amely eljárások révén a zajosabb felvételek esetén is megfelelő pontosságot tudtunk elérni. A teljes istentiszteleti leiratokon belül az

¹ A kutatás az RH-TUD/2608/2024 számú, *Prédikációk társadalomtudományi elemzése hagyományos kvalitatív és fejlett (NLP, AI) szöveganalitikai eszközök révén* elnevezésű pályázat támogatásával valósul meg.

igehirdetés kezdő- és végpontját az istentiszteletek liturgiai felépítése alapján (Szűcs 2004) határoztuk meg, amihez szintén Gemini 2.5-ös modellt használtunk fel.

A nyers szövegeket ezt követően nyelvi előkészítésnek vetettük alá: egységes kisbetűs alakra hoztuk, megtisztítottuk a speciális karakterektől, lemmatizáltuk, majd kiszűrtük a stopszavakat (BOLONYAI–SEBŐK 2020). Az így létrejött korpusz mind kvantitatív (például topikmodellezés), mind kvalitatív elemzéseket lehetővé tesz. Jelen tanulmány a kvalitatív, homiletikai megközelítést követi: egy célzottan kiválasztott evangélikus igehirdetés-mintán azt vizsgáljuk, miként jelenik meg a választás mint kontextus a 2026. évi országgyűlési választás napját is magában foglaló hathetes időszakban.

A YouTube videómegosztó platformon az adatfelvétel időszakában² megközelítőleg százhusz magyarországi evangélikus egyházközséghez, szervezethez, személyhez köthető csatorna volt található. Ebből harmincegy olyan egyházközségi csatorna volt, amely ebben az időszakban többé-kevésbé heti rendszerességgel streamelt vagy töltött fel teljes istentiszteleti és/vagy igehirdetés-videókat.³ Az ebben a harmincegy gyülekezetben elhangzott hét vasárnap (és egy nagypénteki), összesen kétszáz-tizenhárom 2026. március 1. és április 12. között elhangzott igehirdetésben azt vizsgáltuk, hogyan jelenik meg bennük a közpolitikai értelemben vett választás, illetve milyen homiletikai, rendszeres teológiai összefüggésben és retorikai keretkezéssel.

A vizsgált kétszáz-tizenhárom igehirdetés közül tíz gyülekezetben elhangzott tizenhárom igehirdetésben jelent meg – explicit módon vagy evidens implicitumként – a választás témája.

Az igehirdetések a vasárnapokat tekintve relatíve nagy szórást mutattak. A tizenháromból öt igehirdetés (38%) a parlamenti választás napján, április 12-én hangzott el, négy március 29-én, virágvasárnapon, kettő húsvét vasárnapján, április 5-én, és egy-egy böjt negyedik és harmadik vasárnapján.

A kapott adatok és az ezekhez kapcsolódó teológiai állítások az evangélikus YouTube-csatornák tekintetében reprezentatívnak tekinthetők.

Homiletikai eszközök a választás prédikációba illesztésére

Négy igehirdetés kezdődött rögtön a választásra utalva. Ebből három a választás vasárnapján, ezzel homiletikai szempontból közös kontextusként azonosítva a témát, vélelmezve, hogy a gyülekezeti tagokat is foglalkoztatja ez a kérdés, ahogyan az egész magyar társadalmat. Egyfajta közös tudás kiindulópontjaként is megjelent a téma mint olyan esemény, amely mellett nem lehet szó nélkül elmenni.

Számos igehirdető negatív felhanggal kezelte a választásokat mint közös kontextust, különösen az odáig vezető kampányidőszakot. Az egyház természetes módon része a társadalomnak, s mint ilyen, rá is hatással van a szinte folyamatos választási kampány, különös tekintettel arra, hogy a választások sokszor a nagyhét és a húsvét időszakára esnek. Egy igehirdető így fogalmazott:

„Ha lenne rá befolyásom, ahogy nincs, akkor a nagyhéten kampánycsendet hirdetnék, hogy ne emberekről, politikáról szóljon az életünk, hanem Jézus Krisztusról, róla is mint megfeszítettéről.”

² 2026. március 1. – 2026. május 1. között.

³ A vizsgált időszakban, a fenti, rendszeres istentiszteleti jellegű tartalmat posztoló gyülekezetek tizenkét megyében és Budapesten találhatóak.

Több igehirdető is megfogalmazta, hogy bár nagyon intenzív kampány zajlik, de valójában nem erről szól az igehirdetés, az istentisztelet és végső soron az egyház. Több igehirdető is használja fordított analógiaként, retorikailag egyfajta antitézist képezve, amelyben a választó nem az ember, hanem az Isten, aki leteszi a voksát az ember mellett.

„Mert lehet, hogy fontos egy választás, de van, ami ennél is sokkal fontosabb, mégpedig az, hogy Isten mit tett értünk.”

„[D]e a lényeg az, hogy ő [ti. Jézus] szavaz ránk.”

Ezt a gondolatot továbbfűzve, több alkalommal Isten gondoskodása és mindenhatósága is tematizálva lett mint teológiai valóság. Ő mindent a kezében tart, és ő az, akire valójában és igazán szükségünk van, aki biztonságot, stabilitást és megoldást tud adni, s aki az emberi életek belső megváltoztatása által akár pozitív társadalmi változásokat is eszközölhet.

„[H]ogyha Istennek van hatalma fenntartani a világegyetem elképzelhetetlen rendjét, ha minden egyes atom és galaxis az ő szavára mozdul, akkor mi valóban azt hisszük, hogy a mi kis földi ügyeink, a választásaink, a társadalmi feszültségeink kívül esnek a hatókörén?!”

„Ezekben a napokban, ezen a mai napon különösen hangsúlyos, azt hiszem, mindnyájunk számára: [...] mit tehetek az én drága hazámért? [...] visszatérő válasza a Bibliának tulajdonképpen ez az egyszerű recept. [...] Újulj meg, testvér, újuljunk meg egyen-egyenként Krisztus elé állva, az ő Lelke megváltó csodáját szemlélve.”

Számos társadalmi kérdéstről szó esett a választást említő prédikációkban. Például gazdasági (drágulás, jólét vagy annak hiánya) és szociális kérdések (hajléktalanság, kiszolgáltatottság), vagy a 21. század kihívásai (pl. a digitális elszigetelődés, társadalmi nemek kérdése). Azonban ezek mint teológiai témák érintőlegesen, az említés szintjén, felsorolásszerűen kapcsolódtak a választás tematikájához.

Az egyetlen olyan társadalmi szintű téma, amely rendszeresen és hangsúlyosan került elő, direkt kapcsolatban a választás témájával, a háború. Két példa:

„Érdemes megfigyelni, hogy a közbeszéd mára itt, Magyarországon két területre szűkült: a választásokra és a háborúra. Már az időjárásról is alig beszélgetünk.”

„A világ mai háborúi, a mostani választási kampány, a családok és barátok békéjét, az emberek pszichéjét, hitét is megrendítő örülete.”

Az igehirdetésekről általában elmondható, hogy nagyon erős pasztorális jellegük volt, kiemelten is a választások vasárnapján. Szinte minden prédikáció, amely a választás témakörét is érintette, annak valamely aspektusát pasztorális szempontból (is) tárgyalta. Az intenzív kampányidőszak felzaklató, kimerítő és beszűkítő hatását, az emberi kapcsolatokra és közösségekre gyakorolt romboló hatását evidenciaként, közös tapasztalatként osztották meg az igehirdetők. Néhány példa:

„A tartós feszültség okozhat ilyen megfáradást, mint ahogy [...] ez a hosszú választási kampány a legtöb-
bünket elfárasztott.”

„A feszültség egyre nő, fokozódik bennünk. És aztán ez a feszültség az emberi kapcsolatainkra is rávetül
[...]. Egyre ingerültebbek leszünk, inkább csak magunk felé fordulunk, és eljutunk odáig, hogy csak ez az,
amivel foglalkozni tudunk.”

„Bár azt jól tesszük, hogyha nem engedjük meg magunknak azt, hogy összeugorjunk számunkra drága és
szeretett emberekkel [...] múltó politikai viták miatt.”

„Nincs annál szomorúbb, mint ekkora butaságot csinálni, hogy ilyen dolgok miatt családtagok szétmenjenek.”

Homiletikai reflexió

Ahhoz, hogy homiletikai szempontból reflektáljunk arra, hogy a vizsgált igehirdetésekből milyen
formában jelenik meg a választás témája, először vonatkoztatási keretbe kell helyeznünk a mai ma-
gyar evangélikus igehirdetést, keresve annak – a téma szempontjából – meghatározó aspektusait.

A vizsgált igehirdetésekből is értelemszerűen megfigyelhetők az evangélikus igehirdetés alapve-
tő jellemzői, mint például a *textualitás*, azaz hogy az igehirdetésnek van egy alapigéje (textusa), ame-
lyet a *perikóparend* határoz meg. A vizsgált igehirdetésekből (egy kivétellel) az egyház által kiírt pe-
rikópaszakaszok képezték az alapigét.

Az aktuális perikóparendet s így az igehirdetés tartalmát az *egyházi év* szerinti vasárnap temati-
kája is alakítja, csakúgy, mint az istentiszteleti liturgia változó részeinek (proprium) szövegezését. Az
alapigék sok esetben olyannyira *de tempore* jellegűek, hogy bizonyos szempontból a liturgia propri-
um tételének is tekinthetők (HAFENSCHER 2010, 55.o.). Az evangélikus hermeneutika és ilyenformán
homiletika Krisztus-központúsága (LUTHER 2010; ITTÉS 2009; MOSTERT 1996) mentén pedig min-
den vasárnapi istentisztelet feltámadásünnep is egyben (HAFENSCHER 2010, 33. o.), s így a megváltás
műve (is) van minden esetben a középpontban.

Az alábbi táblázatban található meg a prédikációk megoszlását dátum, egyházi év vasárnapja
és kiírt textus szerint.

Dátum	Egyházi év vasárnapja	Textus	Darabszám
2026. április 12.	Húsvét ünnepe utáni 1. vasárnapja (Quasi modo geniti)	Ézs 40,25–31	5
2026. április 5.	Húsvét vasárnapja	1Sám 2,1–10	2
2026. április 29.	Virágvasárnap	Mt 21,1–9	4
2026. április 15.	Böjt 4. vasárnapja (Laetare)	Gal 4,21–31	1
2026. április 8.	Böjt 3. vasárnapja (Oculi)	Ef 5,1–9	1

A választás legtöbb alkalommal az április 12-i prédikációkban került elő, ahol (a húsvéti igehirdetésekhöz
hasonlóan) a feltámadás teológiai perspektívája képezett ellentétet azzal az állapottal, amelyet az egyik

igehirdető így jellemzett: „acsarkodás négyévente”. Ennek tematizálása jól illeszkedett nem csupán az egyházi év aktuális időszakához, hanem minden vasárnapi feltámadásünnepe liturgikai koncepciójához is.

A választás vasárnapjának nyilvánvaló kontextusán túl a hagyományosan virágvasárnapi evangéliumi szakasz, a Jeruzsálembé való bevonulás története (Mt 21,1-9), is lehetőséget biztosított arra, hogy betöltse a híd szerepét az igei üzenet és a választás témája között. Ezt jelzi, hogy a választás vasárnapja után virágvasárnapon került elő legtöbbször a téma.

Szinte minden igehirdető összekötötte az alapigét az egyházi év vasárnapjának témájával, s így fűzték bele a választásokkal kapcsolatos megszólalásaikat. Többségében a mindennapi életből vett példákkal illusztrálták a tartalmi mondanivalót, több esetben pedig párhuzamot vontak a textus szövegében/-ből következő és a jelen szituációja között.

Retorikai szempontból kiemelendő, hogy az igehirdetők számos esetben tettek fel kérdéseket, ön-kérdés-válasz (anthypophora) vagy retorikai kérdés (erotézis) formájában.

A textus, az egyházi év és a választás kontextusának kohézióját legtöbbször a pasztorális attitűd adta, amelyről lentebb részletesebben szó lesz.

Ha tartalmi szempontból szeretnénk állítani valamit a vizsgált igehirdetések választással kapcsolatos homiletikai megoldásaira, akkor mindenekelőtt arra kell reflektálnunk, ami *nem* hangzott el. Nem esett szó konkrét politikai pártról vagy politikusról. Explicit kampányszlogen egyszer ugyan elhangzott, de az is csupán a kontextualizálást szolgálta, Krisztusra vonatkozott, miszerint ő és a feltámadásban kapható szabadság a valódi „biztos választás”. Ebből arra tudunk következtetni, hogy bár vélelmezhetően az igehirdetőknek is megvan a maguk véleménye, pártpreferenciája, de ezt nem vették fel direkt módon a szószekre. Ez különösen abban az összefüggésben fontos megállapítás, hogy mennyire felfokozott volt a közhangulat és a közbeszéd a választásokat megelőző két hónapban.

A vizsgált igehirdetésekre alapvetően jellemző volt ez a direkt pártpolitizálástól való tartózkodás. Az igehirdetők tisztában voltak azzal, hogy semmilyen politikai irányultság nem jár kéz a kézben az egyháziassággal, felekezatiséggel. Egy felekezet ennél sokkal heterogénebb tud lenni, nem csupán országokként vagy régióként (LENSKI 1963), hanem egy egyháztesten belül is. Az egyháztagek diverz politikai preferenciáját támasztotta alá a Medián Közvélemény- és Piackutató Intézet kutatása⁴ is. Az egyik igehirdető ezt teológiai kontextusba is helyezte:

„Az ő [ti. Isten] célja nem az, hogy egyik vagy másik pártot segítse hatalomra Magyarországon. Sokkal inkább [...], hogy megnyissa magát, megismerjük, őt válasszuk, az ő örömeivel, békességével, erejével, bölcsességével járjuk végig az életünket.”

A magyar evangélikusságban erősen feltételezhető egy jelentős kisebbség, amely kategorikusan elutasít minden (párt)politikai megnyilvánulást az egyházban (PÁNGYÁNSZKY et al. 2025). Mivel a vizsgált igehirdetések időben a választási kampány hajrájában, egyben legintenzívebb időszakában hangzottak el, így vélelmezhetjük, hogy ezt az elutasító attitűdöt szélesebb kör is magáévá tette. Ezt jelezheti a választást megemlítő igehirdetéseknek (13) a teljes mintához (213) való rendkívül alacsony aránya (6,1%) is. Több igehirdető is használt olyan fordulatokat, amelyek direkt módon is szembelyezkedtek a kampány és a választás tematizálásával. Néhány példa:

⁴ <https://median.hu/2026/04/22/tizara-szavazo-hivek-ellenszelbe-kerult-egyhaziak/>. (Megtekintés: 2026. június 2.)

„A mai nap arról szól, hogy valami új kezdődik. Az ünnep a kezdet ünnepe. De mielőtt valaki azt gondolná, hogy eltévedt, és választási gyűlésre jött, gyorsan elmondom, hogy nem az országgyűlési választásokról beszélek.”

„Két félmondatot emelnék ki ebből az igéből, Jeremiás prófétától: »*Fáradozzatok annak a városnak a jólétén, és imádkozzatok érte.*« [...] És én ma a választásokkal kapcsolatban ennyit szeretnék mondani. A továbbiakban Isten igéjére figyeljünk.”

„[N]em alacsonyíthatom le az evangéliumot politikai csatározások színterévé, és nem keverhetem össze a kettőt! Ez nagyon fontos!”

„Ne politizáljunk, ne legyen a gyülekezet politikai csatározásoknak a helyszíne!”

Politikai teológia alig volt jelen az igehirdetésekből. Kivételt képez az Isten szuverenitására, uralkodására való emlékeztetés és az ebbe vetett bizalomra való buzdítás, illetve – a politikai messianizmus egyfajta indirekt antiteziseként megfogalmazva – a Krisztusban való egyéni és csoportszintű változás valódi lehetősége. Ebben nem nehéz felfedezni az evangélikus teológia egyik alapkövét, az államot és az egyházat szétválasztó lutheri „két birodalom” elvet (LUTHER 2015b; EBELING 1997), amely radikálisan szétválasztja az állami és az egyházi hatalmat.

Vélelmezhetően ennek a teológiai alapnak és a rendkívül turbulens választási kampánynak köszönhető, hogy bár az igehirdetésekből egyértelmű volt, hogy a keresztyén felelősségvállalásnak részét képezi a választójog gyakorlása, de mindössze két igehirdetésben hangzott el választásra buzdítás.⁵

A vizsgált igehirdetések legfőbb közös tulajdonsága a pasztorális jelleg volt. Határozott lelkigondozói attitűd figyelhető meg a prédikációkban. A választásokat megemlítő igehirdetők felismerték a közösségi dimenzió makro- (társadalom), mezo- (gyülekezet, egyház) és mikroszintjén (családok) is a választással és a kampánnyal kapcsolatos feszültséget, indulatot, sérüléseket, és dialógusba lépve kihangsúlyozták, visszatükrözték ezeket az igehirdetésekből, egyfajta vonatkoztatási keretet (FABER–SCHOOT 2005) biztosítva a fenti érzések érvényes megéléséhez. Majd bevonták a transzcendenst, hogy a dialógusból dialógus legyen (HAFENSCHER 2022), ahol a jó változás, a *cura animarum* (PERCZE 2002), a gyógyulás, illetve az „isteni terápia” (PLEIZIER 2024) megtörténhet.

Több igehirdető tágabb perspektívába helyezte a kampányidőszakot, és rámutatott, hogy a választás után is tudnunk kell együtt élni, közösségként funkcionálni a családban, az egyházban és a társadalom egészét tekintve is. Egy példa:

„Úgy kell egymásra néznünk holnap is és jövő héten is, függetlenül attól, ami majd ezután következik [...], eddig is egyek voltunk, és egyek kell megmaradnunk is.”

Az isteni és közösségi kapcsolódás nem csupán az igehallgatók gyógyulását szolgálta az igehirdetésekből, hanem kijelölte a keresztyén ember feladatát és felelősségét. Ennek mentén több igehir-

⁵ Megjegyzés: lehetséges, hogy az istentisztelet más részein (az istentisztelet eleji köszöntésben, hirdetésekben vagy az istentisztelet végén) hangozhattak el a választásokkal kapcsolatos tartalmak, de azokat jelen tanulmány nem vizsgálja. – *A szerzők.*

dető egyfajta „útravalóként” fogalmazta meg a béketeremtés küldetését. Ezt a küldetést a keresztény identitás részeként interpretálták, amely Krisztus ajándéka és az ember cselekvése egyaránt. Néhány példa:

„A holnapi nap is hoz majd híreket, feszültségeket, vitákat. A világunk nem lesz hirtelen egyszerűbb vagy békésebb hely, de mi másként mehetünk vissza a hétköznapijainkba. Képesek leszünk békességet sugározni ott, ahol békétlenség van?”

„De Krisztus legyőzte mindezt az akaratot, az ellenségeskedést, és olyan szeretetet kínál számunkra, amely révén egymásra mindvégig, ezután is, testvérként tudunk tekinteni.”

„Legyen ott bennünk az a tudás, hogy mi a feladatunk, miért küldettünk el. Jézus azt mondta: »*Boldogok, akik békét teremtenek, mert ők Isten fiainak nevezetnek.*«”

Összefoglalás

Vizsgálatunk legszembetűnőbb eredménye, hogy a választás témája az összes alkalmat tekintve viszonylag ritkán került elő: a kétszázötvenhárom elemzett igehirdetésből mindössze tizenháromban (6,1%) jelent meg, jellemzően a választás vasárnapján, illetve virágvasárnap. Ez a visszafogottság önmagában is beszédes egy olyan időszakban, amelyben a választási kampány szinte a teljes magyar közbeszédet áthatotta.

Ahol mégis megjelent, ott meglehetősen egységes mintázat rajzolódott ki. Az igehirdetők a választást rendszerint közös, mindenki által ismert élethelyzetként vezették be, gyakran a kampány kimerítő, feszültségkeltő hatására reflektálva. Tartalmilag feltűnő volt a direkt pártpolitikától való tartózkodás: konkrét párt vagy politikus nem került szóba, és mindössze két igehirdetésben hangzott el szavazásra buzdítás. Ehelyett az igehirdetők a témát többnyire teológiai keretbe helyezték – Isten szuverenitására és gondviselésére emlékeztettek, nemegyszer a politikai választással szembeállítva azt a gondolatot, hogy végső soron Isten az, aki az ember mellett dönt –, amiben jól felismerhető a lutheri „két birodalom” elv.

A legmeghatározóbb közös vonás azonban a hangsúlyos pasztorális jelleg volt. Az igehirdetések a kampány okozta feszültséget és az emberi kapcsolatokban keletkező sérüléseket lelkipapok általi támogatással kezelték, a békesség megőrzésére és a választás utáni együttélésre irányítva a figyelmet. A választás így az evangélikus szószéken nem politikai állásfoglalás, hanem elsősorban lelkipapok általi teológiai értelmezés tárgya lett.

Eredményeink kísérleti jellegűek, és egyetlen választási időszak szűk mintáján alapulnak. Éppen ezért a kutatás valódi tétjét a háttérben épülő, nagy elemszámú prédikációs korpusz jelenti, amely a fejlett szöveganalitikai (NLP, AI) eszközökkel a jövőben lehetővé teszi, hogy az itt megfigyelt mintázatokat nagyobb mértékben, akár felekezeteken és időszakokon átvélően is megvizsgáljuk. Ezt a tágabb távlatot – és benne a mesterséges intelligencia prédikációkutatásban betöltött szerepét – tekintjük a most bemutatott, kísérleti elemzés legfontosabb folytatási irányának.

Election as a Context in Lutheran Preaching

A Homiletical Analysis of Sermons Delivered during the 2026 Parliamentary Election

- This study examines how the theme of elections is addressed in Hungarian Lutheran sermons on the day of the 2026 parliamentary elections and in the six weeks leading up to it. The empirical basis consists of a total of 213 sermons broadcast on 31 congregational YouTube channels between March 1 and April 12, 2026, or pertaining to this period, the full transcription of which enabled qualitative text analysis. According to our findings, the topic of the election was raised relatively rarely compared to all sermons (13 sermons, 6.1%), typically on Election Sunday and Palm Sunday. Where it did appear, the preachers refrained from direct party politics and placed the issue within a systematic theological framework – God’s sovereignty and providence, Christian identity and responsibility, and Luther’s “two kingdoms” principle – while the defining common feature was a strongly pastoral, spiritual-care attitude. The findings may contribute to a better understanding of contemporary Hungarian Lutheran homiletics, political theology, and congregational studies, and may provide a more nuanced picture of the embeddedness of church discourses in public life and their temporal dynamics.

Keywords: homiletic / political theology / 2026 Hungarian national election / pastoral preaching / qualitative sermon research

Bibliográfia

Hivatkozott művek

- BOLONYAI Flóra – SEBŐK Miklós 2020. Kvantitatív szövegelemzés és szövegbányászat. In: Jakab András – Sebők Miklós (szerk.): *Empirikus jogi kutatások. Paradigmák, módszertan, alkalmazási területek*. Osiris Kiadó, Budapest. 361–379. o.
- CHO, Kwang-hyun 2017. *Paul’s Community Formation Preaching in 1 Thessalonians. An Alternative to the New Homiletic*. Peter Lang International Academic Publishers, Bern. <https://doi.org/10.3726/b11578>
- EBELING, Gerhard 1997. *Luther. Bevezetés a reformátor gondolkodásába*. Ford. Szita Szilvia. Magyarországi Luther Szövetség. (Magyar Luther-könyvek 6.)
- FABER, Heije – SCHOOT, Ebel van der 2005. *A lelkipálosok beszélgetés lélektana*. Semmelweis Egyetem Mentálhigiéné Intézet – Párbeszéd (Dialogus) Alapítvány, Budapest. (Családsegítés, Mentálhigiéné módszertani füzetek 3.)
- HAFENSCHER Károly 2010. *Liturgia. A keresztény istentisztelet protestáns megközelítésben, ökumenikus szellemben*. Luther Kiadó – Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem, Budapest.
- HAFENSCHER Károly 2022. *Beszélő Isten. Disciplina et ars praeedicandi*. Szerzői kiadás, Budapest.
- ITZÉS GÁBOR 2009. *Christum treyben. Luther bibliaértelmezése a Szentírás könyveihez írt előszói alapján*. Luther Kiadó – Magyarországi Luther Szövetség – Nyugati (Dunántúli) Evangélikus Egyházkerület, Budapest–Győr. (Magyar Luther-füzetek 11.)
- LENSKI, Gerhard 1963. *The Religious Factor. A Sociological Study of Religion’s Impact on Politics, Economics, and Family Life*. Doubleday, New York.

- LUTHER Márton 2010. *Előszók a Szentírás könyveihez*. Ford. Szita Szilvia. Luther Kiadó – Magyarországi Luther Szövetség, Budapest. (Magyar Luther-könyvek 2.)
- LUTHER Márton 2015a. *Asztali beszélgetések*. Ford. Márton László. Luther Kiadó, Budapest. (Luther válogatott művei 8.)
- LUTHER Márton 2015b. A keresztyények és Mózes. Ford. Csepregi Zoltán. In: *Bibliafordítás, vigasztalás, imádság*. Szerk. Csepregi Zoltán. Luther Kiadó, Budapest. (Luther válogatott művei 5.) 334–345. o.
- Tiszára szavazó hívek, ellenszélbe került egyházak. *Medián Közvélemény- és Piackutató Intézet*, 2026. április 22. <https://median.hu/2026/04/22/tiszara-szavazo-hivek-ellenszelbe-kerult-egyhzak/>. (Megtekintés: 2026. június 2.)
- MOSTERT, Walter 1996. *Az „önmagát értelmező Szentírás”. Luther hermeneutikájáról*. Ford. Seben István. Hermeneutikai kutatóközpont, Budapest. (Hermeneutikai füzetek 9.)
- PÁNGYÁNSZKY Ágnes – FÁBRI György – SZABÓ B. András – KOVÁCS Viktor 2023. Az evangélikus identitás feltérképezése napjainkban. Kutatás hitről, vallásgyakorlatról és közösségről. *Lelkipásztor*, 100. évf. 7. sz. 379–396. o. <https://doi.org/10.61894/LP.2025.100.7.1>
- PERCZE Sándor 2002. „Vigasztalás”. A theologia crucis és a lelkigondozó szolgálata. In: ifj. Fabiny Tibor (szerk.): *A kereszt teológiája és a lelkigondozó szolgálata*. Magyarországi Luther Szövetség – Nyugati (Dunántúli) Evangélikus Egyházkerület, Budapest. (Magyar Luther-könyvek 9.)
- PLEIZIER, Theo 2024. The Soul in Preaching. *Religions*, 15. évf. 4. sz. 446. o. <https://doi.org/10.3390/rel15040446>
- POLLACK, Detlef – OLSON, Daniel V. A. (szerk.) 2008. *The Role of Religion in Modern Societies*. Routledge Taylor & Francis Group, New York – London.
- SZÜCS Sándor 2004. *500 prédikáció vázlatja*. TheoLogion Kiadó, Budapest.
- YANG, Sunggu A. 2024. *Digital Homiletics. The Theology and Practice of Online Preaching*. Fortress Press, Minneapolis. <https://doi.org/10.2307/jj.5736187>

Felhasznált irodalom

- BAKK-MIKLÓSI Kinga – HÉZSER Gábor 2023. *Pasztorálpszichológia. Rendszerszemléletű alapok és gyakorlati szempontok segítőknek*. Kálvin Kiadó – Exit Kiadó – Erdélyi Múzeum Egyesület, Budapest–Kolozsvár.
- KODÁCSY Tamás 2019. *A homiletikai aptum. Hogyan lesz a szószéki beszédből igehirdetés?* Károli Gáspár Református Egyetem – L’Harmattan Kiadó, Budapest.
- LITERÁTI Zoltán 2009. *Homiletika és retorika. Múltbeli kapcsolatuk és jelenkori lehetőségeik. Homiletikatörténeti áttekintés*. Doktori értekezés (KRE HTK). Budapest.
- NAGY Péter Tibor 2021. *Vallásosság – történet – szociológia*. Iskolakultúra, Pécs. (Iskolakultúra könyvek 53.) <https://doi.org/10.14232/IQKONYV.Nagy.2021>
- SZATHMÁRI István (főszerk.) 2008. *Alakzatlexikon. A retorikai és stilisztikai alakzatok kézikönyve*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- VÁSÁRHELYI Árpád 2017. Mit jelent a politikai teológia ma? („Királyá lett a te Istened” – Fejezetek a politikai teológia történetéből) *Politikatudományi Szemle*, 26. évf. 1. sz. 163–171. o.

„Hát nem köztudott, hogy Ézsau gyűlöli Jákóbot?”

Üzenet a hagyomány helyes újraértelmezéséről*

■ ALEXANDER GRODENSKY

Mózes első könyvének 33. fejezetében van egy szó, amelyben egy kérdőjel rejtőzik. Amikor Jákób és Ézsau újra találkoznak – húszévnyi különválás után, az ellopott áldás után és azután, hogy Ézsau egyértelművé tette, hogy meg akarja ölni testvérét –, a szöveg azt mondja nekünk, hogy Ézsau testvére elé futott, megölelte, a nyakába borult és megcsókolta: וַיִּשָּׂקֶהוּ [vayishakehu]. „És megcsókolta őt.” A Tóra írnokai e szó minden betűje fölé – וַיִּשָּׂקֶהוּ – egy kis pontot helyeztek. Hat apró pont lebeg kérdőjelként a szó felett. A tudósok *puncta extraordinariának* hívják őket. A pontozott szó. A szó, amelyről a hagyomány nem tudta eldönteni, hogyan is értse.

Mi volt az a csók? Az a pillanat, amikor két testvér egy életen át tartó rivalizálás után végre felismerte egymást? Vagy csak színjáték volt, egy ölelés, amely mögött továbbra is gyűlölet rejtőzött? Zsidó és keresztény olvasók kétezer éve vitatkoznak arról a csókról. És a vita valójában soha nem csak Jákóbról és Ézsauról szól. Ez a vita rólunk szól. Jákób és Ézsau mindkét hagyományban a zsidókat és a keresztényeket szimbolizálja. Ez a vita arról szól, hogy mi válhat két testvérből egy sebesülés után. Ez a vita arról szól, hogy a seb határozza-e meg a kapcsolatukat, vagy lehetséges-e még valami mélyebb kapcsolódás közöttük.

A mai reggelen két prédikátor áll ezen a szószéken. Mindkettőnk arra kértek, hogy gondolkodjunk el a testvérségről. Lelkész kolléganóm épp most prédikált Leáról és Ráhelről – a két testvérről, akik anélkül alapítottak együtt családot, hogy valaha is teljesen kibékültek volna. Én most Jákóbról és Ézsauról fogok beszélni, a két testvérről, akik egyszer egy folyóparton találkoztak, sírtak, átölelték egymást, majd elváltak. Különböző történetek, de ugyanaz a bibliai hangsúly arra vonatkozóan, hogy a legmélyebb teológiai kérdések a testvérek között zajló eseményekben rejlenek.

Szeretnék bevezetést adni az arról a bizonyos csókról szóló vitába – egy midrás (rabbikus kommentár), majd egy kézirat segítségével, hogy végül visszatérjünk ebbe a templomba. Emlékezzünk vissza a Genézis 33. fejezetére. Jákób húsz évet töltött száműzetésben, majd pedig a Jabbók-gázlónál tusakodott az anygallal. Az Izrael nevet kapja. És most újra találkoznia kell testvérel – azzal a testvérről, akitől ellopta az áldást, azzal a testvérről, aki megesküdött, hogy megöli. Jákób félelmében felosztja a táborát, ajándékokat küld előre. Hét alkalommal borul a földre. És akkor ezt a mondatot olvassuk: „Ézsau eléje futott, megölelte, nyakába borult, megcsókolta, és sírtak.” (Gen 33,4)

* Rabbi dr. Alexander Grodenksy üzenete egy evangélikus istentiszteleten a LEKKJ (Evangélikus Európai Bizottság az Egyház és a Zsidóság Kapcsolatáért) részvételével. Elhangzott 2026. május 31-én (5786. sziván 15.) Strasbourgban.

A וַיִּשְׁקָהוּ וְעַתָּה és megcsókolta őt feletti pontok a hagyomány nyugtalanságának jelei. De mit jelentenek ezek? A korai rabbik vitáztak erről. A Szifré ugyanazon szakaszában két hang válaszol a pontokra, elmentés irányban. Az egyik – névtelen – hang a pontokat sebként értelmezi: nem teljes szívéből csókolta meg. A gyűlölet valós volt, a csók csak színjáték. A másik hang Simon bár Jocháj rabbié, egy 2. századi bölcsé, aki maga is a római uralom alatt szenvedett. Válaszából egy mondat levált, önálló útra kelt századokon át, és olyasvalami lett belőle, aminek szerzője sosem szánta. A középkori Franciaországba abban a formában jutott el, amelyben Rási beépítette a Genesis 33,4-hez fűzött kommentárjába. Ez a lencse, amelyen keresztül az askenázi zsidók a Tórát olvasták, így hangzik: בְּרִיעַ שֶׁעָשָׂה שׁוֹנֵא לְיַעֲקֹב בְּרִיעַ הַלְלָהּ [halakha b'jadua she-Esav sone le-Yaakov]. „Köztudott törvény, hogy Ézsau gyűlöli Jákóbot.”

Köztudott törvény. Nem történelmi megfigyelés, nem megjegyzés erről a bizonyos testvérrel ebben a bizonyos pillanatban. Egy halakha – vagyis norma. Ézsau úgy gyűlöli Jákóbot, ahogy a tűz ég, ahogy a víz lefelé folyik. Egyszerűen így van a világ felépítve. Tegyük félre egy kis időre ezt a mondatot. Visszatérünk rá, de akkor nem marad sértetlenül.

Maga a kifejezés – „köztudott törvény” – is szokatlan. Sehol máshol nem jelenik meg a klasszikus rabbinikus irodalomban, és egyáltalán nem világos, mi benne a „törvényes”. De miután bekerült Rási (1040/41–1105) tekintélyes kommentárjába, a kifejezés rendkívüli szerepet játszott a zsidó történelemben. Ez lett a magyarázatunk a keresztes hadjáratokra, a kiűzésekre, a pogromokra, a soára. Amikor a zsidók keresztény erőszakkal találkoztak az évszázadok során, ez a vers adott nekünk módot a megértésére: persze. Ez „köztudott törvény”. Mire számítottál?

Egyesek szerint évszázadok óta próbáljuk diagnosztizálni a helyzetet azzal a reménnyel, hogy gyógymódot találunk rá, de nem jártunk sikerrel. Végül csak Simon bár Jocháj rabbi beletörődő szavai maradnak számunkra – természetes törvény az, hogy Ézsau gyűlöli Jákóbot.

Shaul Magid, a zsidó tanulmányok tudósa nevet adott ennek a világnézetnek. *Judeopessimizmus*-nak nevezi, és azt állítja, hogy ez a kortárs zsidó diskurzus fő áramlatának része (MAGID 2024). Ez a meggyőződés arra vonatkozik, hogy az antiszemitizmus nem irtható ki és nem oldható meg, hogy benne van a nem zsidók DNS-ében, és hogy az emberi civilizáció felépítésének része. Mintha a gyűlölet a természet és nem a történelem tényszerűsége lenne.

A zsidók érdeklődése a keresztényekkel való párbeszéd iránt, azt mondanám, korlátozott, és egyre korlátozottabbá válik. Az okok bonyolultak, és nem fogok úgy tenni, mintha mindegyik ok hízogó lenne ránk nézve. 2023-ban részt vettem a Lutheránus Világszövetség Krakkóban tartott nagygyűlésén. Arra számítottam, hogy a zsidó–keresztény kapcsolatok valahol a beszélgetések középpontjában állnak majd. De nem így lett. A globális egyház – joggal – a saját sürgető kérdéseivel van elfoglalva: a globális Dél, a dekolonizáció, az éghajlatváltozás, a szexualitás, a keresztények szenvedései számos olyan helyen, ahol kisebbségben élnek, és elnyomás alatt állnak. A zsidó–keresztény párbeszéd a világ sok részén úgy tűnik, mint egy 20. századi közép-európai aggodalom, amelyet az egyház csendben maga mögött hagyott.

Azt a közös kezdeményezést, amely felépítette a párbeszéd intézményeit, jelenleg már egyik oldalon sem hajtja ugyanaz az energia. A *judeopessimizmus* pedig virágzik ebben a környezetben. Amikor a párbeszéd elcsendesedik, amikor a figyelem másfelé terelődik, amikor a találkozások egyre nehezebb munkává válnak – éppen akkor hallatszanak legtisztábban Simon bár Jocháj rabbi lemondó szavai. Mindig is efelé tartottunk. Mit vártál?

Hannah Arendt hetvenöt évvel ezelőtt pontosan erre figyelmeztetett. A *totalitarizmus eredete* című művében elutasította az általa örök antiszemitizmusnak nevezett elképzelést – azt a gondolatot,

hogya a gyűlölet a történelem egészét átszövő, állandó tényező, amely időről időre egyszerűen kirobban. Ragaszkodott ahhoz, hogy ez egyszerre a rossz történelem és a rossz politika következménye. A rossz történelem azért, mert figyelmen kívül hagyta azokat a konkrét körülményeket, amelyek az erőszak konkrét kitöréseit okozták. Rossz politika, mert ha a gyűlölet örök lenne, akkor semmit sem számítana, amit teszünk, amit mondunk, semmilyen elemzés, semmilyen felelősség. Hannah Arendt megértette, hogy az antiszemitizmus természeti tényként való kezelése azt jelentené, hogy feladjuk a felelősséget és a megküzdés lehetőségét is. Ez a kísértés. És ma, ezen a szószeiken ezt őszintén meg akarom nevezni: október 7. után, az egész Európában emelkedő statisztikák után, a régi ösztön – Simon bár Jocháj rabbi lemondó szavai – sok zsidó szívben újra megszólalnak.

De itt szeretném, ha a figyelmünket arra a bizonyos kéziratra fordítanánk. Mert az a mondat, amelybe eddig kapaszkodtunk – „köztudott törvény, hogy Ézsau gyűlöli Jákóbot” –, nem állja meg a helyét. Két szempontból is hibás. Az első egyszerű, és ehhez egyáltalán nincs szükség kéziratra. Csak annyit kell tennünk, hogy elolvassuk a mondat végét, ugyanis Simon bár Jocháj rabbi kijelentése nem áll meg ott, hogy „Ézsau gyűlöli Jákóbot”. Ez csak a fele, a hagyomány által megőrzött fele, a sebet ejtő fele. A teljes mondat, pontosan úgy, ahogy Rási maga írta le a Gen 33,4 magyarázatához, így hangzik:

...שָׁעָשׂוּ שׂוֹנְאֵי לְיַעֲקֹב, אֲלֵא שֶׁנִּכְבְּרוּ רַחֲמָיו בְּאוֹתָהּ שָׁעָה וַיִּשְׁקוּ בְּכֹל לֵב...

„...hogya Ézsau gyűlöli Jákóbot, de abban a pillanatban könyörületre indult, és teljes szívéből megcsókolta őt.”

Ha teljes egészében olvassuk, akkor Simon bár Jocháj rabbi már nem az örök gyűlölet prófétája. Ő annak éppen legélesebb ellenzője. A sötét értelmezés – a csók mint színjáték – a másik, névtelen hanghoz tartozik. Simon rabbi így válaszol rá: igen, ellenségeskedés van a testvérek között; ezt mindenki tudja; és mégis, ebben a pillanatban az ellenségeskedés háttérbe szorult, és a csók valódi volt. Ő az egyetlen hang a szövegben, aki nem engedi, hogy a sebzettségé legyen az utolsó szó. Ami tehát az évszázadok során a zsidó kétségbeesés jelszavaként maradt fenn, az nem az ő tanítása. Hanem a tanításának a fele – amivel a diagnózis megmaradt, a gyógy mód elkallódott. És most következik a mondat második értelmezése, amelyhez szükség van a kéziratokra.

Az elmúlt évtizedekben a jeruzsálemi Héber Egyetem tudósai elvégezték azt a türelmes, nem túl látványos munkát, hogy összehasonlították a Szifré kéziratát Mózes negyedik könyvével (KAHANA 2011). És pont arról a szóról, amely a mondat első felét törvényként idézhetővé tette – הַלְקָה 'törvény' –, kiderült, hogy egyáltalán nem az eredeti szó. A korábbi és jobb kéziratokban, azok többségében Simon rabbi nem azt mondja, hogy הַלְקָה בְּדָרוּעַ 'köztudott törvény'. Azt mondja: הַלְקָה בְּדָרוּעַ 'hát nem ismert?'. Nem pedig 'törvény'. Költői kérdést tesz fel. Héberül a kettő nagyon hasonló, könnyen összetéveszthető; a 'törvény' olvasat a kéziratok kevésbé ismert változatában található, amely véletlenül Franciaországba jutott, onnan pedig Rásihoz, onnan pedig az askenázi emlékezetbe.

Tehát az örök gyűlölet leghitelesebb zsidó megfogalmazása két hibán nyugszik, az egyik a másik tetején. Az első egy csonkítás, egy mondat, amelyet a saját következtetése ellen idéznek. Majd egyetlen rosszul másolt szó, amely átformálta a megmaradt részt, és egy retorikai kitérőt – „hát nem ismert?” – természeti törvényszerűséggé alakított: „köztudott törvény”.

Hadd mondjam el még egyszer. A testvéreket nem a valóság szerkezete zárja végtelen ellenségeskedésbe. Soha nem is voltak abba bezárva. Két ember, akik között valódi konfliktusok története áll, és akik egy adott pillanatban másképp döntöttek, mint amit a múlt előirányzott volna. A szö-

veg, amely ennek tagadására jött létre – teljes egészében és a legjobb formájában olvasva –, végig ezt hangsúlyozta.

Most röviden és óvatosan ennek a történetnek a másik oldaláról is szükséges beszélni. Ugyanazon kísértés keresztény oldaláról. Mert nem csak a zsidó hagyomány zárta a testvéreket állandó szerepekbe. A keresztény hagyomány is ezt tette, és ez legalább annyira jelentős és látható volt – láthatóan, kőbe vésve – pár perces sétára ettől a templomtól. Amikor az egyházatyák korabeli és középkori keresztény olvasók a Genézis könyvéhez fordultak, megfordították a zsidó allegorikus értelmezést. A zsidó hagyományban Ézsau személyében végül Rómát, majd a keresztény hatalmat látták, a keresztény hagyományban azonban Ézsau a zsidókat jelképezte – a testiségében idősebb testvért, akihez a „testi” elsőszülöttségi jog tartozott, aki egy tál ételért eladta örökségét, és így elvesztette az áldást a „lelki” fiatalabb testvér, az Egyház javára. És ennek a városnak, Strasbourg katedrálisának déli kapuján, néhány száz méterre ettől a templomtól, ahol éppen ülünk, két nő áll kőből faragva: *Ecclesia*, a koronás és diadalmas és *Synagoga*, a bekötött szemű törött botjával és a kezéből kicsúszó kőtáblákkal. Ez a Jákób–Ézsau tipológia láthatóvá tétele. Ez a szuperszesszionizmus kőbe vésve, amely évszázadokon át az európai kereszténység örökölt vizuális katekizmusa volt. A zsidók Ézsau, akik elvesztették az áldást. A helyettesítés végleges, és beépült az üdvösség rendjébe.

Ez is éppúgy bezárja a testvéreket olyan szerepekbe, amelyekből nem tudnak kilépni. És ez is hatalmas jelentőséget nyert a történelemben, jelentőséget, melynek szörnyű csúcspontja e kontinensen bontakozott ki az élő emlékezetben. Figyeljük meg a szimmetriát. A zsidó hagyomány azt tartotta: Ézsau mindig gyűlölni fogja Jákóbot, örökre. A keresztény hagyomány pedig azt mondta: Ézsau, a zsidó elvesztette az áldást, örökre. Ezek tükörképszerű állítások. Mindkettő a történelem sebéin át nézett a másikra, és olyan alakot látott, aki soha nem válhatott mássá. Mindkét meggyőződés táplálta a másikat kétezer éven át.

És itt van a soa utáni nyolcvan év teológiai munkája, és a LEKKJ munkájának ötven éve, amelynek küldöttei ma reggel itt ülnek vendégként ebben a templomban, és akik közé én is tartozom: a két kép lebontásának lassú, türelmes, gyakran nem túl látványos munkája; a szövegek jelentésének visszanyerése; a testvérek helyzetének helyreállítása a történelemben, ahol felelősséget vállalhatnak egymásért ahelyett, hogy olyan megkövült állapotban hagynánk őket, amelyben erre nincs lehetőségük.

A keresztény oldalon ez pedig a szuperszesszionizmus elleni munka volt: Pál újraolvasása, Ágoston újraolvasása, Luther késői írásainak őszinte vizsgálata; a stuttgarti bűnvalló nyilatkozat (1945 – *a ford.*); a Rajnai Egyházkerület 1980-as határozata; a Lutheránus Világszövetség 1984-es nyilatkozata; az *Ecclesia és Synagoga* szobor, amelyet ma már nem alapigazságként, hanem egy hosszú félreértelmezés tanújaként értelmezünk. A zsidó oldalon – bár mi kevésbé vagyunk előrehaladottak, mint ti – ez a judeopesszimizmus elutasításának törekvése volt, az egyetértés Hannah Arendttel azzal kapcsolatban, hogy a történelem az történelem. És Simon bár Jocháj írásainak helyes értelmezése azok legkorábbi és legőszintébb formájában.

Ez nem színházi munka. Nem az a fajta munka, amely nagy konferenciákat és drámai címlapokat eredményez. Ez két közösség lassú, ügyetlen, néha sikertelen munkája, amely elutasítja azokat az ábrázolásokat, amelyek lehetetlenné tették volna találkozásunkat. Ezzel visszatérünk a pontozott szóban elrejtett kérdéshez. Mi is volt az a bizonyos csók? És mi történik most, amikor zsidók és keresztények találkoznak, vagy amikor éppen nem sikerül találkozniuk? Két választ szeretnék elutasítani. Az első a beletörődő: *A párbeszéd elhalványul, mert mindig is ebbe az irányba tartott. A testvérek végül nem tudják beteljesíteni ezt a munkát. Simon bár Jocháj rabbinak végül is igaza volt. Talán*

nem a gyűlölet hangos regiszterében, hanem a csendesebb közönnyel, ami talán még rosszabb. Ez a válasz elérhető számunkra. Sok mindent megmagyarázna, de azt szeretném, ha elutasítanánk. Mert épp most láttuk, hogy Simon bár Jocháj rabbi nem azt mondta, amit a hagyomány ráerőltetett. Az egész érvelés egy írónoki hibán alapult. A testvéreket a valóság szerkezete nem zárja be semmibe. A második válasz a szentimentális: *Minden rendben van. Itt vagyunk ebben a templomban ezen a vasárnapon egy bizottság küldöttével, akik ötven év munkáját ünneplik. A munka befejeződött.* Ez a válasz is rendelkezésünkre áll, és szelídebb is, mint az első, de szintén téves, ugyanis a munka nem fejeződött be. A zsidó közösségekben jelenleg is erősödik a judeopessimizmus. A szuperszesszionizmus ösztönös megnyilvánulásai nem tűntek el a keresztény prédikációkból. A katedrális szobrai még mindig állnak. Úgy tenni, mintha a munka befejeződött volna, ugyanolyan egyértelműen jelenti annak feladását, mint kijelenteni, hogy a zsidó–keresztény kapcsolatokon dolgozni lehetetlen.

Marad a harmadik válasz, amely egyben a legnehezebb is. A munka folytatódik. Folytatódik, mert a valóságban semmi sem kényszeríti széthúzásra a testvéreket, és a valóságban semmi sem tartja őket össze. Folytatódik, mert a Genézis 33. fejezete nem az újraegyesüléssel, hanem találkozással és elválással végződik. Jákób és Ézsau átölelik egymást. Sírnak. A csók, a legjobb értelemben véve, szívből jön. Ezután a testvérek külön utakra indulnak – Ézsau Szeírbe, Jákób Szukkótba –, nem azért, mert a találkozás kudarcot vallott volna, hanem mert a testvérek közötti megbékélés nem a különbségek feloldását jelenti. Hanem azt a döntést, hogy egymást testvérként ismerjük el, hogy a találkozáskor sírjunk, hogy testvérként váljunk szét, és hogy nyitottak legyünk az újbóli találkozás lehetőségére.

Erről szóltak a két hagyományunk soa utáni fáradozásai a legeredményesebb időszakában. Nem a teológiai konvergencia iránti álmodozásról, és nem is arról a fantáziáról, hogy valójában ugyanazt mondjuk, csak különböző nyelveken, hanem a két közösség nehezebb, őszintébb és fenntarthatóbb munkájáról, amellyel testvéreként ismerik el egymást, mindazzal együtt, amit ez a szó magában hordoz: rivalizálással, történelemmel, sebekkel, leküzdhetetlen különbségekkel és azzal a hozzáállással, amely a régebbi értelmezések súlya és a kölcsönös érdektelenség vonzása ellenére úgy dönt, hogy továbbra is megragadja a találkozás alkalmát.

Amikor találkozunk, bárcsak meglepnénk egymást – ahogy Ézsau is meglepte Jákóbot a Jabbók-nál – olyan csókokkal, amelyek történelmünk minden terhe ellenére teljes szívből jönnek!

Hivatkozott művek

KAHANA, Menahem 2011. *Sifre on Numbers. An Annotated Edition.* 4. köt. Magnes, Jerusalem.

MAGID, Shaul 2024. Judeopessimism: Antisemitism, History, and Critical Race Theory. *Harvard Theological Review*, 117. évf. 2. sz. 368–390. o. <https://doi.org/10.1017/S0017816024000130>

Fordította: Molnár Lilla

A „megvetés tanításától” az egyedülálló kapcsolat felismeréséig

50 éves a LEKKJ

■ URSULA RUDNICK*

Az Evangélikus Európai Bizottság az Egyház és Zsidóság Kapcsolatáért (LEKKJ) 1976-ban jött létre.

A keresztény teológia megújulásának és az egyházak zsidókkal és a zsidósággal való kapcsolatainak útja hosszú volt, és apró lépésekben haladt előre. 1945 után a lutheránus egyházak teológiai gondolkodását – Jules Isaac találó kifejezésével – továbbra is a „megvetés tanítása” jellemezte (1966).¹

A soa hatására az Izraeliták Közt Végzett Misszióért Felelős Evangélikus-Lutheránus Közpon-ti Egyesület² 1945 októberében kijelentette: „Mindazok után, ami történt, egyelőre nem lehetséges, hogy egy német egyházi szerv közvetlen evangélikus tevékenységet folytasson a zsidók körében.” (RENDTORFF–HENRIX 1989, 530. o.) Ez elsősorban pragmatikus megállapítás volt, nem pedig teológiai alapelvi döntés. Mindazonáltal alapvető jelentőséggel bírt. A háttérben a holokauszt okozta riadalom állt, és talán az a tudat is, hogy kudarcot vallottak, és nem nyújtottak segítséget a zsidó embereknek.

Csak húsz évvel később történt egy fontos lépés a LEKKJ megalapításának útján: létrejött *Az egyház és a zsidó nép* elnevezésű konzultáció Løgumklosterben 1964-ben, a Lutheránus Világszövetség égisze alatt. Az akkori uralkodó lutheránus teológia még hagyományos szemléletű volt, és teljesen magától értetődőnek tartotta, hogy a zsidók élete Jézus Krisztus nélkül hiányos. Mindazonáltal ezzel a konferenciával először került napirendre a lutheránus egyházak és a zsidók, valamint a zsidóság közötti viszony nemzetközi kontextusban.³

Egy további fontos lépés volt – ismét több mint tíz évvel később – az 1975-ben Oslóban megrendezett *Az egyház és a zsidó nép* című nemzetközi lutheránus konzultáció. Ez az esemény foglalkozott először átfogó módon az egyház és a zsidó nép viszonyával: olyan központi témák kerültek előtérbe, mint a kiválasztottság, a szövetség, az antiszemitizmus, a holokauszt, Izrael és a keresztény tanúságtétel.

„Közös hitünk az egy Istenben, közös örökségünk az Ószövetségben, a keresztény felismerés, hogy Izraelnek az Újszövetségben éppúgy, mint az Ószövetségben is különleges hely jut, valamint a hosszú, problémás keresztény–zsidó történelem – nem követeli-e mindez azt, hogy a keresztény–zsidó párbeszédnek és a zsidók felé tett tanúságtétel egészen különleges jellegűek legyenek? Ha így van, mit jelent ez teológiai és gyakorlati szempontból?”

* Prof. dr. Ursula Rudnick a Hannoveri Evangélikus-Lutheránus Tartományi Egyház judaizmusért felelős megbízottja, a LEKKJ alelnöke.

¹ A kifejezés arra utal, hogy a kereszténység sokáig a zsidóságot tartotta felelősnek Jézus meggyilkolásáért, ami a zsidók elleni gyűlölethez, erőszakhoz és üldözéshez vezetett. – *A ford.*

² A Franz Delitzsch által 1871-ben alapított egyesület (Evangelisch-Lutherische Zentralverein für Mission unter Israel) 2000-től az Evangelisch-lutherischer Zentralverein für Begegnung von Christen und Juden név alatt működik.

³ E korszakra jellemző az a megállapítás, hogy a misszió és a párbeszéd nem zárják ki egymást, hanem mindkettő „az egyház ugyanazon, feladhatatlan tanúságtételéhez” tartozik (RENDTORFF–HENRIX 369. o.) Hasonlóan fogalmazott Németországban az EKD *Christen und Juden (Keresztények és zsidók)* című tanulmánya, amely ezt követően sok kritikát kapott.

A lutheránus résztvevők azt kívánták, hogy „ez a beszámoló olvasóit arra segítse, hogy nagy tisztelettel, szeretettel és eszkatológiai csodálkozással tekintsenek a zsidó népre, ugyanakkor egyértelműen kiemelje Jézus Krisztus nevének és dicsőségének tanúságtételét, valamint kereszthalálának és feltámadásának központi jelentőségét”. Egyrészt tiszteletre méltó törekvés ez a megbecsülés kifejezésére, ugyanakkor ragaszkodás is a Jézus Krisztusról szóló tanúságtétel szükségességéhez. A konferencia egyik legfontosabb szempontja az volt, hogy ajánlást fogalmaztak meg a lelkészek, a gyülekezetek és az egyházi oktatási munka számára szóló anyagok kidolgozására, valamint a zsidó beszélgetőpartnerekkel folytatott eszmecsere elmélyítésére. Az egyházi gyakorlatot hiányosnak ítélték, és a résztvevők számára egyértelmű volt, hogy az egyház és a zsidó nép közötti kapcsolatok megújítása még sok lépést igényel. Világossá vált, hogy ennek a munkának folytatódnia kell. Ezt a feladatot egy európai lutheránus bizottságnak kellene vállalnia.

A megalakulás

A LEKKJ alakuló ülését 1976. március 29–30. között rendezték Christiansfeldben, Dániában. A találkozó témája „Az egyház és a zsidó nép – misszióteológiai perspektívából” volt. Az alapító tagok német, dán és norvég lutheránus egyházak küldöttei voltak, akikhez csatlakoztak a holland küldöttek és missziós szervezetek képviselői, valamint a Lutheránus Világszövetség és az Egyházak Világtanácsa köréből érkező vendégek.⁴ A német küldöttek a Lutheránus Világszövetség Német Nemzeti Bizottságából, az Izraeliták Közt Végzett Misszióért Felelős Evangélikus-Lutheránus Központi Egyesülettől (ma a Keresztények és Zsidók Találkozásáért Felelős Egyesület), valamint a Németországi Egyesült Evangélikus-Lutheránus Egyháztól (VELKD) érkeztek.

A LEKKJ nyolc alapító tagja korántsem volt homogén háttérű. Néhányan egyértelműen miszcionáriusi hagyományokból érkeztek, mások már a párbeszédre való nyitás útján jártak. Részben nagy egyházi intézmények, részben kis missziós szervezetek voltak. Közös volt bennük azonban az, hogy teológiai, történelmi és gyakorlati szempontból is foglalkozni akartak az egyház és a judaizmus viszonyával. A megalapításban jelentős szerepet játszott Christian Krause egyházi főtanácsos a hannoveri VELKD-től, aki sokrétű kapcsolathálóval rendelkezett lutheránus és ökumenikus körökben. Ő konkretizálta a bizottságra vonatkozó terveket: a LEKKJ-t kezdettől fogva egyfajta európai tanulási fórumként képzelték el, melynek a tagok közti információcserét, a tapasztalatok átadását, tanulmányok kidolgozását és a zsidó beszélgetőpartnerekkel való kapcsolatfelvételt kellett szolgálnia. A bizottságot a teológiai viták, a közös tanulás és eszmecsere színtérének szánták. Ezenkívül a bizottságnak ajánlásokat kellett továbbítania az egyházi vezetéseknek, a regionális munkacsoportoknak és a Lutheránus Világszövetségnek, illetve előkészítő munkát kellett végeznie számukra.

A szabályzat példaként olyan feldolgozandó témákat nevez meg, mint a judaizmus jelentősége a keresztény önértelmezés számára, a tartalmak közvetítésének kérdése az evangélikus gyülekezetekben, és alapvető témaként említi a „keresztény tanúságtétel célját, tartalmát és formáját a zsidókkal

⁴ A skandináv térségből csatlakozott a Den Danske Israelsmission, a Den Norske Israelsmisjon, a Svenska Kyrkans Mission, a Suomen Lähetysseura és a Finn Evangélikus-Lutheránus Egyház, valamint az izlandi Thjodkirja. Hollandiából az Evangelisch-Lutherse Kerk in het Koninkrijk der Nederlanden vett részt.

szemben” is.⁵ A LEKKJ minden európai lutheránus egyház felé nyitott. Figyelembe vette eközben a keletnémet egyház és a „vasfüggöny” mögötti kelet-európai lutheránus egyházak helyzetét is. Az a tény, hogy 1991-ig a LEKKJ minden második éves közgyűlése Kelet-Berlinben került megrendezésre, jól mutatja, milyen fontos volt a kapcsolat a keletnémet egyházzal.

Az 1989-es rendszerváltás után a Magyarországi Evangélikus Egyház volt az első kelet-európai egyház, amely csatlakozott a LEKKJ-hez. A magyar evangélikus egyházat követték a román, a cseh, az észt, majd később a lengyel evangélikus egyházak is. Fontos volt az a szervezeti döntés is, hogy a LEKKJ-t egyházi szervezetek szövetségéként hozzák létre. Ezzel kívánták a konferenciákon való részvételt pénzügyileg biztosítani és intézményesen megalapozni. Az évenkénti, változó helyszíneken megrendezett konferenciák lehetőséget nyújtanak arra, hogy a küldöttek megismerjék Európa különböző lutheránus kontextusait és egyúttal az adott ország zsidó életét is. A LEKKJ egyik különlegessége, hogy az éves konferenciák csütörtöktől hétfőig tartanak, vagyis magukban foglalják a sabbatot és a vasárnapot is. A tagok hagyományosan részt vesznek a konferencia helyszínén egy zsidó közösség kabbalat-sabbat istentiszteletén, és ápolják a kapcsolatot a zsidó gyülekezet tagjaival. A sabbat napján párbeszéd keretében bibliatanulmányozás zajlik, vasárnap pedig egy lutheránus istentisztelet közös látogatása a program része.

Misszió vagy párbeszéd?

A LEKKJ megalapítását kezdettől fogva az a kérdés határozta meg, hogy milyen szerepet játszik a „misszió” fogalma a keresztény–zsidó kapcsolatokban. Az 1960-as évek végén és az 1970-es évek elején kiderült, hogy az evangélikusságon belül a teológusok ebben a kérdésben nagyon eltérően gondolkodtak. A „párbeszéd vagy misszió” körüli vita az 1980-as évek végéig két táborra osztotta azokat, akik az evangélikus egyházban – itt német perspektívából beszélek – a zsidósággal foglalkoztak. Az a kísérlet, hogy a „missziót és a párbeszédet [az] egyetlen keresztény tanúságtétel két dimenziójaként” tekintsék, ahogyan azt az EKD 1975-ös *Keresztények és zsidók* című tanulmánya megkísérelte, azonnali kritikával találkozott (RENDTORFF–HENRIX 1989, 578. o.).

A LEKKJ ebben a kérdésben eleinte nem foglalt állást. Ezáltal lehetővé vált azoknak az egyházaknak és intézményeknek a részvétele, amelyek ebben a kérdésben eltérő álláspontot képviseltek.

A LEKKJ tartalmi munkája

Az 1984-es Luther-jubileum – Luther Márton születése ötszázadik évfordulójának megünneplése – előkészítéseként a 1979-es éves közgyűlésen úgy döntöttek, hogy a Lutheránus Világszövetség 1984-es nagygyűlése kapcsán kezdeményezéseket indítanak el Luther Márton zsidósághoz fűződő kapcsolatának kérdésében. Több éven át folyt a munka, amelynek eredményeként a LEKKJ egy anyagot nyújtott be a Lutheránus Világszövetségnek.

Az összegyűjtött gondolatok a *Luther örökösei és a zsidók – Az európai lutheránus egyházak viszonya a zsidókhoz* című könyv formájában is megjelentek, amelyet a LEKKJ tagjai, Arnulf BAU-

⁵ A LEKKJ 1976. március 30-i szabályzata.

MANN, Käte MAHN és Magne SAEBO szerkesztettek (1988, 60. o.).⁶ A kiadvány „az egész Európában élő lutheránus keresztényekhez szólt, akiknek szívügyük a zsidók és a keresztények közötti viszony”, és azzal a céllal íródott, hogy hozzájáruljon „a hagyományos téves nézetek és előítéletek lebontásához, valamint a keresztények és a zsidók jövőbeli jobb és megértőbb együttéléséhez” (uo. 11. o.). Ez a szakkönyv volt az első kísérlet arra, hogy felvázolja az európai lutheránus egyházak és a zsidóság közötti kapcsolatok történetét, rávilágítson a jelenkori lutheránus–zsidó kapcsolatokra, és megnevezze a teológiai kihívásokat. A széles körű áttekintésben az első fejezet a zsidó népesség helyzetét tárgyalja a 16. század elején, Luther zsidókról alkotott képét és hozzájuk fűződő viszonyát, valamint a zsidóság megjelenését a lutheránus hitvallási írásokban (uo. 12–19. o.). A második fejezet röviden áttekinti a lutheránus egyházak és a zsidók közötti kapcsolat történetét némely európai országban, különös hangsúlyt fektetve a németországi történelemre. A harmadik fejezet – amely a könyv legerjedelmesebb része – az európai lutheránus egyházakat és azoknak a zsidósághoz fűződő mai viszonyát veszi górcső alá. A negyedik fejezet középpontjában a lutheri szemszögből vizsgált alapvető teológiai kérdések állnak, mint például az Ószövetség és az Újszövetség viszonya, az egyház és a zsidóság közötti különleges kapcsolat kérdése, valamint a Krisztusról szóló tanúságtétel kérdése.

Luther Márton zsidókhöz és a zsidósághoz fűződő viszonyának igen rövid ismertetése azt a széles körben elterjedt sémát követte, amely szerint Luther korai írásai vélhetően zsidóbarát hangvételűek voltak. Luther zsidóellenes kijelentéseitől a szerzők elhatárolódnak, a tényállás bemutatása azonban az apológia jegyében történik. Az a mód, ahogyan Luther szitkozódásait és a zsidók szó szerinti demonizálását – azaz az ördöggel való azonosításukat – ábrázolja, „gyűlöletkeltésnek” és „felháborodásnak” finomítják. „Mivel azonban az antiszemita újra és újra hivatkoznak rá, elengedhetetlen, hogy a teológia és az egyház egyértelműen elhatárolódjon Luther minden zsidóellenes kijelentésétől.” (Uo. 16. o.) Ez utóbbi fontos felismerés, főleg mivel egyértelműen „Luther összes zsidóellenes kijelentéséről” beszél.

Arnulf Baumann 2016-ban egy e-mailben így írt nekem:

„A visszhang nem volt túl nagy. Ez a kiadó kis méretének volt köszönhető, amely kevésbé tudott hozzájárulni a széles körű terjesztéshez [...]. Olvasás közben észre fogod venni, hogy a könyvet egy apologetikus alaphangulat hatja át. Ezt nem lehet »erősségnek« nevezni. De, mint mondtam, nagy hangsúly volt a különböző, még kevésbé összehangolt álláspontok integrálásán is. Véleményem szerint a kiadványnak az erőssége, hogy ezáltal először született közös nyilatkozat az európai lutheránusok részéről a keresztények és a zsidók viszonyáról.”

A LEKKJ tagjai fontos ügyet vállaltak fel, és összefoglalták a különböző európai lutheránus nézőpontokat, melyben Luther zsidóellenességét bírálják, teológiáját azonban alapvetően nem kérdőjelezzik meg.

⁶ Számos szöveg John R. Wilch vázlatán alapul, aki az Institutum Delitzschianumnál Rengstorf mellett szerezte doktori címét, és az Evangélikus-Lutheránus Központi Egyesületnél dolgozott. Később visszatért az észak-amerikai kontinensre, és a St. Catherines-i Lutheránus Teológián lett professzor. A szövegeket egy szerkesztői kör dolgozta át. A Lutherről és a zsidókról szóló szakaszok – Arnulf Baumann szerkesztő szóbeli tájékoztatása szerint – prof. dr. Pieter Boendermaker (Amszterdam) vázlatára vezethetők vissza. A szerkesztőcsoport öt férfiből és egy nőből állt, mindannyian lutheránus felekezetűek voltak, akik vagy lelkészként, vagy oktatóként tevékenykedtek. A könyv a hannoveri lutheránus kiadónál jelent meg, nyomtatását a hannoveri lutheránus egyházi hivatal, valamint a finn és norvég Izrael-misszió támogatta.

Driebergeni nyilatkozat

Néhány évvel később, 1990-ben a LEKKJ közzétette a lutheránus keresztények és a zsidók közötti találkozásra szóló nyilatkozatot (lásd HENRIX–KRAUS 2001, 448–451. o.), amely *Driebergeni nyilatkozatként* is ismert. A nyilatkozat négy részből áll. Az első részben alapvető teológiai meglátások kerülnek megfogalmazásra, mint például Izrael örök kiválasztottsága és a keresztények és a zsidó nép közötti egyedülálló kapcsolat (uo. 449. o.). A második rész elítéli az antijudaizmust, és önvizsgálatra szólít fel: „Ahhoz, hogy új kapcsolatot alakítsunk ki a zsidókkal, egyházként meg kell tanulnunk bűnbánatot gyakorolni.” (Uo.) A találkozás formái című részben a lutheránus egyházakban vitatott téma, a zsidók közötti misszió kerül előtérbe.

„Minden keresztény és zsidó közötti találkozás megköveteli annak felismerését, hogy Isten maga az, aki elküld/misszionál [...]. Isten felhatalmaz minket a hit kölcsönös tanúságtételére, bízva a Szentlélek szabad működésében [...]. Megszabadít attól a kénysertől, hogy mindent magunknak kell elérnünk. Ebből a felismerésből fakadóan a keresztények kötelesek tanúságtételüket és szolgálatukat a zsidó beszélgetőpartnereik meggyőződésének és hitének tiszteletben tartásával gyakorolni.” (Uo. 450. o.)

Ezeket a mondatokat a zsidók körében folytatott bármilyen formájú szervezett misszió elutasítása-ként kell érteni, azonban a misszió témája a lutheránus egyházak körében továbbra is vitatott. Számos egyház, köztük a németországi lutheránus egyházak számára az alapelvek közé tartozik a zsidók körében folytatott bármilyen formájú misszió egyértelmű elutasítása. Más egyházak, például a norvég és a finn egyház a misszió megújult értelmezését hangsúlyozzák, és egyházként összességében nem tudják kimondani az elvi nemet.

Az utolsó szakaszban a bizottság a következő hangsúlyokat állapítja meg:

„Ragaszkodunk ahhoz, hogy a lutheránus egyházakban ne csak a késői Luther zsidóellenes kijelentéseit és azok pusztító következményeit dolgozzák fel az 1983-as stockholmi nyilatkozat szellemében, hanem a lutheránus teológia és tanítás alapvető sémáit is, mint például a »törvény és evangélium«, a »hit és cselekedetek«, az »ígéret és beteljesülés«, a két birodalom« témái is újragondolásra kerüljenek a keresztény–zsidó kapcsolatra gyakorolt hatásuk szempontjából [...]. Szükségesnek tartjuk, hogy a keresztények ismeretekhez jussanak, hogy kialakíthassanak egy pozitív, torzításmentes hozzáállást a mai zsidósághoz, és ezáltal legyőzzék mind a szekuláris alapú antiszemitizmust, mind az egyházakban hagyományosan fennálló antijudaizmust.” (Uo. 451. o.)

Ez a nyilatkozat az európai lutheránus egyházak jelentős teológiai alapnyilatkozata. Alapvető felismeréseket tartalmaz: a bűn beismerését, összekapcsolva a bűnbánatra való felszólítással, az antiszemitizmus elítélését, a kereszténység és a zsidóság közötti egyedülálló kapcsolat hangsúlyozását, valamint azt, hogy a zsidósághoz való kötődésünk szükségszerű és maradandó. A misszióról és a tanúságtételről szóló kifejtéseket a misszió elutasításaként kell érteni. Ez a nyilatkozat különös jelentőségét abból nyeri, hogy felszólít a kifejezetten lutheránus gondolkodásmód teológiai vizsgálatára. Ennek a követelésnek eddig csak részben tettek eleget, például Friedrich Wilhelm MARQUARDT dogmatikájában (1988). A szerzők megállapítják: „Komoly tanulási feladat áll az egyházak, szervezeteik, gyülekezeteik és az igehirdetésben és oktatásban dolgozó összes munkatárs előtt.” (Uo. 448. o.)

Izrael országa

A *Driebergeni nyilatkozatot* követően, 1991–1995 között a LEKKJ-t Izrael országának témája foglalkoztatta. Ez a vizsgálódás az izraeli nép, a terület és az állam teológiai értelmezésére összpontosított a bibliai ígéretek, a zsidó identitás és a keresztény–zsidó kapcsolatok történetének fényében. Jellegzetessége volt a nép, az ország és az állam differenciált megközelítése, valamint a lutheri antijudaizmus önkritikus elemzése. Erről a témáról nem készült tanulmány, de egyes gondolatokat írásban is lejegyeztek, melyeket az 1996-os elnökségi jelentésben dokumentáltak.

A reformáció jubileumára való előkészületek

A reformáció jubileumára tekintettel a LEKKJ 2011-ben megfogalmazta a *Luther Márton és a zsidóság – Kihívások a mai lutheránus egyházak számára* című nyilatkozatot. Ebben hivatkozik a Lutheránus Világszövetség 1984-es nyilatkozatára, és sürgeti, hogy a 2017-es reformáció jubileumát ne ünnepelejk meg anélkül, hogy reflektálnának Luther zsidóellenességére. (Ez a dokumentum hivatkozik a Lutheránus Világszövetség alapelvére: „Luther zsidóellenes kijelentéseinek bűneit, a zsidók elleni támadásainak erőszakosságát mély szembenézéssel el kell ismerni, és minden olyan okot és alkalmat, amely a jelenben vagy a jövőben hasonló bűnökhöz vezethet, el kell távolítanunk egyházainkból.”)

A nyilatkozat hangsúlyozza az 1984-es *Driebergeni nyilatkozat* központi üzenetét, miszerint „át kell gondolni az alapvető lutheránus teológiát”, és be kell vezetni a tudományos eredményeket az egyházakba és a gyülekezetekbe. Pozitívként hangsúlyozódik Luthernek a teljes Biblia – nem csupán az Újszövetség – iránti megbecsülése, mely a reformáció örökségének fontos része. „Hisszük, hogy ma a lutheránus egyházak egyik elsődleges feladata a Héber Biblia keresztény hermeneutikájának előmozdítása, valamint a zsidó értelmezésnek a közös bibliai alapjaink megértését gazdagító elemként való befogadása.”

Antiszemitizmus

A LEKKJ újra és újra foglalkozott az antiszemitizmus témájával annak sokrétű aspektusaiban. 2004-ben a LEKKJ nyilatkozatot fogadott el:

„Nagy aggodalommal figyeljük a zsidóellenesség különböző formáit országainkban. Zsidó beszélgetőpartnereink az antiszemitizmus növekedéséről számolnak be, amely sokféle módon nyilvánul meg: falfirkák a zsinagógákon és a zsidó temetőkön, verbális támadások, telefonos fenyegetések, egészen a fizikai erőszakig is. Emellett a burkolt antiszemitizmus formáit is észleljük [...]. Jelenleg azt látjuk, hogy az antiszemitizmus gyakran az anticionizmus leple alatt jelenik meg. Egyházakként maradandó kötődésünk van a zsidó néphez és Izraelhez. Ugyanakkor kapcsolódásaink vannak a palesztin keresztényekhez is. A kiegyensúlyozott álláspontok kialakítására irányuló erőfeszítéseink ellenére az egyházi kontextusban gyakran tapasztalunk egyoldalú állásfoglalást a palesztin oldal javára [...]. Nyilvános vitákban gyakran tapasztalunk antiszemita utalásokat, amelyek például a jelenlegi izraeli politika és a nacionalista megsemmisítési politika közötti helytelen összehasonlításokban nyilvánulnak meg.”

További nyilatkozatok az antiszemitizmusról 2010-ben és 2025-ben is megjelentek.

A LEKKJ valláspedagógiai projektjei

Amit mindenkinek tudnia kell a zsidóságról

Az *Amit mindenkinek tudnia kell a zsidóságról* című kiadványsorozat projektje 1974-ben, Arnulf Baumann kezdeményezésre indult el a VELKD egyházi hivatalán keresztül azzal a céllal, hogy alapvető, teológiai és pedagógiai megalapozott ismereteket terjesszen a zsidóságról az egyházi oktatási térben. A szórólapsorozat sikere és nagy kereslete 1983-ban egy összefoglaló könyvkiadáshoz vezetett. A következő évtizedekben a művet folyamatosan frissítették, majd a teljesen átdolgozott 9. kiadás 2005-ben jelent meg.

A szórólapsorozat koncepciója lehetővé tette a könnyen hozzáférhető terjesztést, valamint a témák egyértelmű strukturálását. Minden egyes szórólap a zsidóság egy-egy konkrét aspektusával foglalkozott, például központi vallási fogalmakkal, ünnepekkel, vallási gyakorlatokkal, teológiai alapelvekkel vagy történelmi fejleményekkel. A szövegeket úgy fogalmazták meg, hogy azok a szélesebb közönség számára is érthetőek legyenek. Fontos célkitűzés volt a zsidóságról kialakult sztereotip vagy leegyszerűsített elképzelések korrigálása, valamint a keresztény–zsidó párbeszéd eredményeinek az egyház egészéhez való eljuttatása.⁷

A LEKKJ bevonása különösen fontos volt a kiadványsorozat nemzetközi fogadtatása szempontjából, ugyanis összeköttetései révén a szórólapokat – és később a könyvet is – német nyelvterületen túlra is eljuttathatta. A fordítások során gyakran szükség volt az adott kulturális és egyházi kontexushoz való igazításra is.

Zsidó és keresztény: közelebb, mint gondolnád

Ugyancsak nemzetközi hatással bírt a *Zsidó és keresztény: közelebb, mint gondolnád* elnevezésű kampány és az ahhoz kapcsolódó kiállítás, illetve oktatási program, amely Németországból indult, majd angol és francia fordításban is megjelent. A kampány, illetve a kiállítás tizenhárom plakátja zsidó és keresztény hagyományokat mutat be, röviden magyarázza azokat, és rámutat a közös pontokra. A kiállításához kiegészítő anyagok, például brosúrák és tanítási segédletek is tartoznak. A saját weboldal mélyebb információkat és háttérszövegeket kínál. A kiállítás különösen francia kontextusban fejtett ki jelentős hatást – a kísérőprogrammal együtt –, számos különböző helyszínen bemutatták.

⁷ Arnulf Baumann központi szerepet játszott a szórólapsorozat létrehozásában és megvalósításában. Teológiai szakértelmét és szervezési kompetenciáját egyaránt belefektette a projektbe. Intézményi szinten a projektet elsősorban a Német Egyesült Evangélikus-Lutheránus Egyház (VELKD) támogatta. A VELKD döntő szerepet játszott a sorozat népszerűsítésében és terjesztésében. Nemcsak pénzügyi és szervezési erőforrásokat biztosított, hanem egyházi legitimitást is kölcsönzött a projektnek.

A LEKKJ-díj

A LEKKJ 2009 óta ítél oda díjat az európai keresztény–zsidó párbeszéd terén elért eredményekért. Az eddigi díjazottak között szerepel többek között Almut Kramm, Wolfgang Raupach, dr. Lengyel Gábor rabbi, prof. dr. Stanislaw Krajewski, valamint a jeruzsálemi Rossing Központ. 2026-ban Serge Wütherich részesült az elismerésben.

A LEKKJ jelentőségéről

A LEKKJ hatékony és sikeres lutheránus hálózattá fejlődött az egyház és a zsidóság közötti együttműködés terén Európában. Ez az egyetlen olyan európai hálózat, amely evangélikus egyházakból és intézményekből áll a keresztény–zsidó párbeszéd területén, és amely már öt évtizede folyamatosan működik. A LEKKJ munkája folyamatos összeköttetésben van a Lutheránus Világszövetség nemzetközi konzultációival. Így a LEKKJ tagjai részt vettek egy, a keresztény–zsidó kapcsolatokról szóló útmutató kidolgozásában, amely iránymutatásként szolgált a küldöttek és az érdeklődők számára a Lutheránus Világszövetség 2023 szeptemberében Krakóban megrendezett közgyűlésének előkészítése során.

A LEKKJ munkája jól mutatja, hogy a keresztény létre adott reflexió a zsidósághoz való viszony tükrében, valamint a keresztény–zsidó párbeszéd a keresztény identitás középpontjához tartozik, és folyamatos munkát igényel. Ennek lényeges része a zsidóellenesség bármilyen formájának feldolgozása. A lutheránus egyházak – mint Luther örökösei – ebben a tekintetben különleges felelősséggel bírnak. Egy másik központi kérdés a LEKKJ számára a zsidók körében folytatott – szervezett – misszió témája, amely a 19. század óta létezett, és amelyet a holokausztra adott reflexiók alapvetően megkérdőjeleztek. A *Nemet a zsidók közötti misszióra* című nyilatkozatával a bizottság egy új lutheránus iránykeresés fontos színterévé vált. Ennek azonban az volt az ára, hogy azok az északi egyházak, amelyek továbbra is folytatnak missziós tevékenységet a zsidók között, fokozatosan visszavonultak. Ugyanakkor nyilvánvalóvá vált egy alapvető teológiai megújulás szükségessége is, amint azt a driebergeni szöveg is kifejezi. Az ott megfogalmazott feladatoknak újra és újra neki kell állni.

A LEKKJ tagjainak elkötelezettségéből merít erőt. Ide tartoznak különösen az elnökök, az ügyvezetők és az igazgatósági tagok. Jelenleg dr. Andreas Wöhle (Hollandia) és dr. Detlef Görrig, korábban pedig Wolfgang Raupach-Rudnick lelkészek (Németország) és Roland Werneck lelkész (Ausztria), valamint Johannes Gruner lelkész (Németország) és prof. dr. Jutta Hausmann lelkész és egyetemi tanár (Magyarország) tartoztak az első tisztségviselők közé. Ugyanilyen fontosak a zsidó partnereink is, köztük Tamarah Benima rabbi Hollandiából, dr. Peter Borenstein rabbi Svédországból, dr. Lichtmann Tamás Magyarországról, dr. Lengyel Gábor rabbi Németországból, dr. Alexander Grodensky rabbi Luxemburgból és dr. Elenore Lappin-Eppel Ausztriából.

A LEKKJ egyedülálló kör. Ugyanakkor felmerül a kérdés, hogy vajon elérhetett volna-e többet is. Nyilatkozatainak visszhangja a lutheránus egyházak körében meglehetősen csekély maradt. Emellett a Lutheránus Világszövetség számára végzett előkészítő munka nem csupán elismeréssel, hanem egyúttal konfliktusokkal is járt. A LEKKJ anyagi forrásai az elmúlt években inkább csökkentek, mint nőttek. Projektjei közül különösen eredményesnek bizonyultak a fent említett vallás-pedagógiai kezdeményezések: *Amit mindenkinek tudnia kell a zsidóságról* és *Zsidó és keresztény: közelebb, mint gondolnád*.

Hogyan tovább?

Ahhoz, hogy a LEKKJ munkáját folytathassa, időre, a küldöttek és partnereik elkötelezettségére, anyagi forrásokra és visszhangra van szükség az egyházakban. Rajtunk múlik, hogy a jelenben dolgozzunk, feladat ugyanis bőven van. Az Izrael országával és államával kapcsolatos kérdéseket érdemes lenne újra napirendre tűzni, illetve fontos lenne folytatni az edukációs munkát is. Ezen túlmenően kiemelten fontos, hogy a LEKKJ ellenállóbbá váljon az elkövetkező évekre, hogy a jövő generációi is átélhessék azokat a tapasztalatokat, amelyeket a küldöttek megélhettek az európai lutheránus egyházakkal és az európai zsidó közösségekkel való kapcsolattartás és egymás megismerése során.

Hivatkozott művek

- BAUMANN, Arnulf – MAHN, Käte – SAEBO, Magne (kiad.) 1984. *Luthers Erben und die Juden. Das Verhältnis lutherischer Kirchen Europas zu den Juden*. Lutherisches Verlagshaus, Hannover.
- Christen und Juden. Die Studien der Evangelischen Kirche in Deutschland 1975–2000*. Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh, 2002.
- HENRIX, Hans Hermann – KRAUS, Wolfgang (szerk.) 2001. *Die Kirchen und das Judentum. Dokumente von 1986–2000*. Bonifatius Verlag – Gütersloher Verlagshaus, Paderborn–Gütersloh.
- ISAAC, Jules 1966. *The Teaching of Contempt. Christian Roots of Anti-Semitism*. Holt, Rinehart and Winston, New York – Chicago – San Francisco.
- MARQUARDT, Friedrich-Wilhelm 1988. *Von Elend und Heimsuchung der Theologie. Prolegomena zur Dogmatik*. Kaiser Verlag, München.
- RENDTORFF, Rolf – HENRIX, Hans Hermann (szerk.) 1989. *Die Kirchen und das Judentum. Dokumente von 1945 bis 1985*. Bonifatius Verlag – Christian Kaiser Verlag, Paderborn–München.

Fordította: Molnár Lilla

Jelenlét, teológiai kártyák, itt maradt jel

■ KO CZOR TAMÁS

DONÁTH László: *Hatalomtalanul. Írások és beszédek 2006–2024*. Szerk. Ittész Nóra. Csillaghegyi Evangélikus Egyházközség, Budapest, 2025.

Egy új könyv kapcsán elsőként mindenkit a szerző érdekel, ki írta. Megmondom: Donáth László. Erre többen azonnal visszacsukják, mintha még az érintése is tisztátalanná tenne. Mások – magam is – érdeklődve nyitjuk ki: „...*holta után is beszél*”. Ez Bartha István előszavának is a címe, amely legalább annyi dicséretet és figyelmet érdemel, mint maga a könyv. Annyira jót, mint ő, soha nem fogok tudni írni. Ő is szektatag. Megkapó volt számomra a megközelítése: „Aki viszont egy kicsit is ismerte Laticit, nem tudta nem szeretni. Őszintén és tisztán. Azzal együtt is, hogy egy szektát hagyott hátra. Barátkozom a gondolattal, és ízelettem bizarr gyönyörét annak, hogy tagja lehetek ennek a szektának. Nem igényel kizárólagosságot, nem fenyeget pokollal, ha eltávolodsz tőle. Csak ott van. Vagyis ott van, ahol vannak hozzá hasonló istenbolondjai. Olyanok, akik legádázabb ellenségük vagy korábbi árulójuk számára is mindig nyitottak maradnak. Ja, igen, valami olyasmi, mint a Názáreti szektája.”

Donáth László történelmi adottsága nem jó vagy rossz, hanem a sorsa. 1956 novemberében, a forradalom leverése után Nagy Imre és kormányának tagjai, negyvenkét ember menedéket kért a jugoszláv nagykövetségen. Köztük volt Donáth Ferenc, akinek családja, köztük fia, Donáth László is velük tartott. A szovjetek biztonságos távozást ígértek, majd november 22-én a konvojt elfogták, és Romániába hurcolták őket. Ott Donáth László súlyosan megbetegedett, és elveszítette fél szeme világát – ez a sorsfordító esemény egész életére rányomta a bélyegét. Olyan történelmi szereplő lett, akinek a helyzete egyrészt belekötötte egy kapcsolati hálóba, másrészt sajátos társadalmi szemléletet adott neki, amely a konzervatív egyházi szemlélettől erősen elüt. Sokan a Sátánt vélték benne megjeleníteni. A szocialista szó önmagában is kiverte a biztosítékot. Az, hogy a szerepvállalása egészen az aktív feladatvállaló parlamenti képviselőségig vezette, még inkább betette a kaput.

„Amikor ezelőtt majdnem ötven évvel elhatároztam, hogy teológiával akarok foglalkozni, kifejezetten intellektuális érdeklődés motivált. Amikor az édesapámhoz hasonlóan nagy tudású, bölcs, sokat tapasztalt és sokat szenvedett emberek megkérdeztek, vajon miért, mi az, ami engem izgat, többféle választ adtam. De valamiért, szeméremérzetből vagy visszafogottságból, a legfontosabbat elhallgattam. Nem mondtam ki azt a mondatot, hogy mindannak hatására, amit gyerekkoromtól fogva ebben az országban tapasztaltam, amit édesapám és barátai körében láttam, amit akkor éreztem, amikor hírül vettem, hogy édesanyámat úgy tartották fogva, hogy semmiféle ítélet nem született ellene, bátyám pedig három évig más néven és gyermekotthonban élt ebben az országban, egyre erősebb lett bennem a vágy visszavonulni, visszahúzódni mindattól, amiben ennyi gonoszság, ennyi aljasság lehetséges. Ahol ártatlanokat és bűnösöket egyben tartottak és egybedaráltak mindenfajta érték vagy

értelem nélkül, ahol sem az ember, sem az emberség nem számított, sem az, amit itt Jézus oly gyönyörűen mond: »Legyetek irgalmasok, amint Atyátok is irgalmas.« Ennek a szónak, lehet, soha sem volt foganatja, de az is lehet, hogy volt, csak az időben odaveszett, és a 20. századra már csak következmények nélküli, jámbor óhaj maradt.

[...] Amikor valóságosan megértettem, hogy sokkal több köze van a szüleimnek mindahhoz, amiről a názáreti Jézus tanított – függetlenül attól, hogy személy szerint ők mit kezdtek ezzel, miképpen építették be az életükbe –, akkor vált számomra világossá, hogy elsősorban nem a könyvtár és nem a tudomány, hanem a másik ember, a létrehozható közösség, a több ember által teremtett, valóságos erővé váló, a társadalmat javítani képes csoport az, amivel nekem dolgom van.”

Donáth László jelen van. Mindegy, hogy miről legyen szó, cigányságról, zsidóságról, történelemről, közéletéről, gyülekezeti tagokról – és közben megőrül attól, hogy egyháza miért nincs jelen. Látja az érzékeny pontokat. Nem a hiányzó mondatokat diktálja, nincsenek előírásai, hogy mit kellene tennie az egyháznak, csak azt siratja vagy kárhoztatja, hogy nincs jelen. Hogy miért szeretne elrejtőzni mindenét befogó majomként a valóság elől, az elől, hogy itt él, ebben az országban, ebben az Európában, ezen a bolygón.

„Egykor szüleim és barátaiak megteremtették az évtizedeken át folyó hazugsággal szemben azt az erős várat, amely nem ideológiából és ügyeskedésből jelentett életre indító s megtartó fundamentumot. Kizárólag személyes és megszenvedett életük vált példázattá. A hozzájuk való hűség szükségképpen hozta magával értékeik s álmaik magunkra vételét létben és lélekben. Volt olyan ’56 után nagy ítélettel börtönbe került újságíró, aki a ’70-es évek elején megkötötte a hatalommal a maga alkuját. Egy glosszájában nem volt rest apámat gyalázni, hogy engedhette fiát teológiát tanulni. Pedig ez még megelőzte néhány tucatnyi igaz magyar – köztük az akkor még ifjú zongoraművész Kocsis Zoltán – tiltakozását az 1977-es prágai Charta mellett. Apám kezdeményezte az első valóságos és hangos nemet 1956 után, kiszolgáltatva a kádári önkény semmit sem késlekedő bosszújának. Iványi Gáboron kívül ez idő tájt egyházi ember nem keveredett a világi hatalom ellen tiltakozók közé. És egy sem lett egyházi vezető azok közül, akik a ’70-es vagy a ’80-as évek folyamán kiálltak az alapvető emberi jogokért.”

Igehirdetése is komoly dilemmákat állít. Legalábbis elvitatkozhatnánk a súlypontok kérdésén. Legfőbb szabályunk általában a Krisztus-hirdetés, ez jól is van így. Egy temetés legyen a feltámadásról szóló bizonyosságtétel! És itt jön a csavar. Ugyanis Donáth László számára a meghalt is nagyon fontos. Gyakorlatában a végsőig utánajárt, ki is volt az elhunyt. Így ha nem is ismerte személyesen, hanem csak például a gyászolókhoz van köze, akkor is szinte ismerőseként temeti. Mindenkit eltemet. Legyen az ateista, humanista, zsidó, katolikus vagy akármilyen felekezetű, és valamennyiszer evangéliumot hirdet. Ez azonban nem légtüres térben, „általában” mondanivalóként szólal meg, hanem bensőséges személyességgel, száz szállal kötődve a jelenvalósághoz.

„Anna halála nem az orvostudomány szégyene. Az ember csak ennyire képes. És szemben áll ezzel egész tudományos munkálkodása, amely úgy lett elrejtett dicsőséggé, hogy eredendő emberségét, asszonyiságát, alázatát a kicsik, az elesettek, a támogatását kérők és a művészek iránt nem veszítette el. József Attila-i mércével mérte önmagát. Nemcsak a halála szükségszerű tehát, hanem az is, hogy az, aki ura a halálnak, dicsőségébe fogadja be őt, a tökéletesség provokációja elől vissza nem riadót.”

A templomi igehirdetése ugyanilyen. Olykor bosszantó, ahogy kiszól valakinek, hogy hozza oda a másik Bibliát, vagy utal személyes történetekre, név szerint tanúként citálva hallgatókat. De az igehirdetése jelen van. Ott és akkor szólítja meg azokat az embereket, akik hallgatják őt.

„De az a reménység, amelyről itt az apostol beszél, az nem erre a világra vonatkozik, hanem arra, ami miatt nekünk újra és újra erőnk támad.

Még egy percre visszatérek a múlt vasárnaphoz. Ezzel szeretném megköszönni Mező Timeának, Kiss Zolinak, Koczor Miklósnak, Németh Sanyinak, Breuer Katinak és Anna lányomnak nemcsak azt, hogy ott voltak, hanem hogy ők – mind fiatal vagy örök fiatal evangélikusok – pontosan tudják, hogy a feladat akkor is ennek a világnak a megváltoztatása, ha reménytelen. Ők nem a változásba vetik reményüket, nem áltatják magukat azzal, hogy majd egy jobb világot teremtenek, nem mondják azt, amit én is oly szívesen énekeltem ifjúkoromban – ha János bácsi még eljön zongorázni a szeretetházba, a kedvemért eljátssza –: »ez a harc lesz a végső«. Hát aligha. Sok-sok harc lesz itt még. De a mi reményünk valami egészen másra vonatkozik.

Megkérem Timikémet, hozza ide nekem Károli Gáspárt, merthogy az a nyelv, amely ötszáz éve létezett, pontosan mutatja, hogy értette ez a gönci szent öreg az Írást, amit egészen másképp értett Babits, és talán másképp én is. »Mert azt mondom biztonnyal, hogy az mellyeket mostan szenvedünk, nem hasonlítandók az dicsőséghez, mely nekünk megjelentetik. Mert az teremtett állatok is nagy szorgalmatossággal várják az Istennek fiainak dicsőségeknak megjelenését.«

Hogy ez jó vagy rossz? Hogy így kell ezt csinálni, vagy ez az igehirdetés megcsúfolása? Ezt ki-ki döntse el maga. A hallgatók azonban kétségtelenül bevonódnak, értik, és kicsit sem unatkoznak.

A legbosszantóbb, hogy Donáth Lászlónak mindig van egy teológiai kártyája. Egyszerűen nem tudja letagadni lelkész voltát. A legprofánabb, legpolitikaibb összefüggésben is Krisztus embere. Ó, kicsit sem hibátlanul! Olvasva szinte fáj, hogy nem ülünk ott a körúti asztalnál, és nem mondhatom – nem kis belső diadalittassággal –: „Laci, ez nagyon nem így van.” És begyűjteném belátó, mosolygó egyetértését, hizlalva az egómat. Esetleg megtetézni azzal, hogy én olvastam valami olyat, amit ő nem. Ez aztán mutatvány lenne! Kevés nála olvasottabb embert láttam.

Donáth László megosztó személyiség, és élvezzi. Elsőként talán a múltnak, szüleinek, sorstársainak itt maradt jele. De jellé válik abban is, hogy kíméletlen a szolidaritásban. Erős szavakat használ akkor, amikor azt látja, hogy bárki, legyen az politikus vagy egyházi vezető, papként vagy lévitaként kész elmenni a segítségre szoruló mellett, a cigány, a bevándorló, a zsidó, a gyermek mellett.

„A cigányokat nem misszionálni kell. Semmiképp sem különösebben, mint a többi embert. Vagy mint magunkat, hogy míg másoknak prédikálunk, magunk alkalmatlanná ne legyünk. Ezért vissza kell fordítani a népnevelő hevülettől fodrozódó öntudatot: mire tanít minket a magyar cigányság története és sorsa? Indít-e bennünket valamire az a töméntelen gyalázat, ami ebben az eltelt húsz évben a magyar társadalom páriájára szakadt? A cigányságnak nincs szüksége a mi teológiai reflexiónkra. Valljuk be, erre nekünk sem. Amire már régóta szükség van, az a teljes magyar társadalom ideológiakritikai szemrevételezése. A hazai evangélikus egyház és gyülekezetei, intézményei túlnyomó többsége éli a maga rendszerkonform életét. Eltekintve néhány, a nemiséggel kapcsolatos – nemhogy a társadalom, de még az egyház túlnyomó többségének véleményét sem reprezentáló – konzervatív tiltakozó kiáltványtól és utcai fölvonulástól, a magyar közélet valódi, elodázhatatlan problémái nem lettek az egyházi közélet témáivá. Az egyház hetilapjának vértelen és veszélytelen püspöki publicisztikái között egyet sem találunk, mely a globális jelenségekre adandó teológiai reflexiók forrásává vagy útmutatójává lehetne.”

Hadd essen még egy szó arról, hogy milyen szép ez a kiadás, Itt és Nóra gondos szerkesztőmunkája. Külsejében a *Hét Hárs* című periodika jegyeit viseli, de nincs rajta évfolyamjelölés és dátum vagy a fehér hárs grafikája. Egyféle emlékműve ez a befejeződött folyóiratnak. Reméljük, több is lesz, hiszen Donáth László hagyatékában még sok olvasnivaló van. Így aztán bátran, előítéletek nélkül! Van még hely a szektában.

Szentháromság ünnepe után 8. vasárnap

► Ézs 2,1–5

Cruz de Ferro

A vasárnap jellege

A hét igéje Ef 5,8–9, amely a „világosság gyermekeit” állítja a középpontba. A textusunkban és a két lekción is, ha nem is szó szerint, de tartalmilag megjelenik ez a gondolat. A perikópánk konklúziószerű záró verse – „...*járjunk az Úr világosságában!*” (Ézs 2,6) – is erre rímel. Az evangéliumi szakasz (Mt 7,15–21) is a hamis próféták kapcsán a valódi gyümölcsökre és az Úr akaratának cselekvésére irányítja a figyelmünket, ez is összecseng a hét igéjének gondolatiságával. Az epistolai igében (Róm 8,12–17) is az „Isten gyermekei” gondolat jelenik meg, amely szintén egybevág az Efezusi levél sorával. Mindhárom igében megfogalmazódik, hogy az üdvösség kulcsa abban rejlik, hogy járjunk a világosság útján, és tetteink tükrözzék: Istenhez tartozunk. Az *Agenda* a Szentháromság ünnepe utáni 6–9. vasárnapoknak a karakterét így határozza meg: „Isten sötétségből világosságba hív”. A 8. vasárnap szkopusza: „Szeretet által Isten gyermekeivé!”

A textus a Szentháromság ünnepe utáni 17. vasárnap igéi között is szerepelt a perikópa revíziója előtt.

Amit a textusról tudni kell

Ézsaiás a déli országrész első íróprófétája. Működése a Kr. e. 8. század második felére tehető: Uz-

zijjá, Jótám, Áház és Ezékiás júdai királyok idejére. A térség meghatározó hatalma Asszíria volt, s mivel III. Tiglat-Pileser, majd Szanhéríb is agresszív expanziós politikát folytatott, ez a korszak politikai szempontból is rendkívüli feszültségekkel terhelt időszak volt. A kisállamok – köztük Júda – állandó politikai nyomás alatt éltek. Így a háború vagy béke feszültsége meghatározta a mindennapokat.

Ézsaiás könyvének első nagy egysége (1–12. fejezet) Júdea és Jeruzsálem bűneit, valamint Isten ítéletét mutatja be, ugyanakkor újra és újra felvillantja a helyreállítás reményességét. Miközben a nép a romlottság állapotában van, Isten végső terve mégis a béke.

Az Ószövetségben egy helyet minden esetben az Úr jelenléte tesz szentté. Szent helynek azt nevezhetjük, ahol a Mindenható kinyilatkoztatja magát. Sion az Úr jelenlétének a helye. Ez a gondolat eredetileg a szövetség ládájához kapcsolódott, majd áttevődött a templomra, később a templomhegyre és végül az egész városra. Ézsaiásnál a szentváros-motívum kerül nagyító alá. Jeruzsálem helyreállítása az új teremtés képét vetíti elénk, amelyben megvalósul az Isten eredeti terve szerinti harmónia a világban. A próféta egy olyan korszakról ír, amelyben Izraelnek a népek közötti kiváltságos szerepe megszűnik. Isten tanítása (torah) minden néphez eljut, és az Úr igazságot szolgáltat a nemzetek között.

Ézs 2,2–4 szakasza programadó látomás, amelynek megvan a helye a prófétai könyvön belül, ugyanakkor zárt retorikai egység, amely sajátos ívet rajzol meg.

- A) Az Úr háza kimagaslik a hegyek közül.
- B) Özönlik hozzá valamennyi nép, és eljön a sok nép.
- C) Gyertek, menjünk fel az Úr hegyére, Jákób Istenének házához!
- D) Tanítani fog bennünket, az ő ösvényein fogunk járni.
- C') Mert a Sionról jön a tanítás, az Úr igéje Jeruzsálemből.
- B') Ítélik ő a nemzetek között, bírászkodik sok nép fölött.
- A') Kardjaikból kapákat kovácsolnak, lándzsáikból metszőkéseket. Nép a népre kardot nem emel, hadakozást többé nem tanul.

A költemény első részében felfelé vezető irányt fedezhetünk fel. A csúcspontot a hegyen, a tanítás kiteljesedésében éri el. A hegy a transzcendens szimbóluma, a teofánia helyszíne. A látomás második fele már a hegyről lefelé vezető ívet rajzolja meg, amelyben kibontakozik és láthatóvá válik az „Úr tanításának” hatása.

A perikópa megértése

Az első versben a szó szerinti fordításban ez állhatna: „a szó, amelyet látott”. A LXX λογος-szal fordítja a דבר-t. Az „ige” itt nem pusztán hallott szó, hanem látomásként megragadott isteni valóság. A próféta nem saját politikai programját vagy elképzelését közli, hanem Isten perspektíváját.

Ézs 2,2–5 és Mik 4,1–4 sok ponton megegyezik. A szakirodalomban nem eldöntött, hogy a két szöveg milyen kapcsolatban van egymással, de az, hogy kapcsolatban vannak egymással, tagadhatatlan. A két szöveg között vannak hangsúlyeltolódások, az ézsaiási szöveget a kozmikus

látásmód jellemzi, és liturgikus vonások is megfigyelhetők. Mikeásnál a társadalmi karakter hangsúlyosabb, de mindkettő egyaránt azt a képet vázolja föl, hogy Isten végső célja a népek békéje és az ő uralmának egyetemes megvalósulása.

Az „utolsó napokban” kifejezés, amely a napok végét is jelöli, a szöveg mondanivalóját eszkatológiai perspektívába helyezi. Az isteni idő nem egyszerűen folytatása az emberi időszámításnak, hanem az Isten uralmának megvalósulása, amely radikálisan újként tör be a régibe, és olyan korszakot hoz, amely a korábbiakkal nem összehasonlítható.

Sion hegye nem kiemelkedően magas pont, az Olajfák hegye is magasabb nála. A teológiai üzenet felülírja a földrajzi paramétereket. Az Úr házának hegyét Isten újjáteremtő tette emeli mindennél magasabbra. Bábel tornyát az emberek nagyratörő önhiúsága emelte. A mi erőlködésünk révén nagyon véges produktumokat tudunk csak életre hívni, de ahol a végtelen belép a véges emberi világba, ott létrejön a „szent tér”.

Az *axis mundi* vallástörténeti fogalom, ég és föld tengelye, tér és idő viszonyításának irányvonala, a világ kijelölt középpontja. A világtengely biztosítja az emberek tájékozódását térben és időben. Ilyen kiindulási és igazodási pont a Sion, ahová összegyűlnek a népek, és ahonnan kiindulva válik majd kézzelfoghatóvá az Úr békéje.

A textus nem hagy kétséget afelől, hogy a szent hegyen Isten megítéli a népeket. Ahhoz, hogy ezt jól lássuk, fontos nemcsak az Úr házának hegyére tekinteni, hanem a Golgotára is, ahol helyettünk szenved a Szent, aki magára veszi az ítélet terhét.

A lefegyverző isteni igazságszolgáltatás megfordítja Jóel könyvének mondatait: „*Készüljete fel a háborúra! Buzdítsátok a vitézeket! Jöjjenek, vonuljanak föl a harcosok mind! Kovácsoljatok kapáitokból kardokat, metszőkéseitekből dárdákat!*” (Jóel 4,9–10) A kardokból újra kapák és a dárdákból metszőkések lesznek. Isten eszkatologikus uralma nem emberi törekvések révén valósul meg, hanem az Úr akaratából „az utolsó napokban”.

Egy mexikói művész, Pedro Reyes *Palas por Pistolas* (Fegyverekből lapátokat) művészeti projektje keretében 1527 pisztolyt – amelyet a hatóságok elkoboztak – beolvasztott, egy-egy lapátot készített belőlük, és ezekkel elültetett 1527 fát különböző köztereken. Az izgalmas művészeti performansz az emberiség békevágyát és a teremtet világ megóvását helyezi a fókuszba. Azonban a próféta látomásának képkockái nem emberi szándékot, hanem égi perspektívát mutatnak be, amely hitünk szerint a végidők valósága lesz.

Perikópánk utolsó verse segít abban, nehogy csak jövőbe tekintést lássunk ebben az ígében. A látomás után egy felszólítás hangzik el: „járjunk az Úr világosságában”. Az eszkatologikus jövő nem passzív várakozásra indít, hanem cselekvésre a jelenben. A föld sója és a világban világító lámpások vagyunk (Mt 5,14–16), az a feladatunk, hogy betöltsük küldetésünket.

Meditáció

A Szent Jakab-zarándokút legmagasabb pontja az 1500 méteren található Cruz de Ferro. A hegycsúcson egy hatalmas pózna és annak a tetején egy kovácsoltvas kereszt áll. Hosszú évekkel ezelőtt az a hagyomány alakult ki, hogy a zarándokok egy-egy kavicsot vagy olykor nagyobb követ cipelnek fel a hegytetőre. Sokan már otthon bepakolják hátizsájukba a súlyos köveket, és a zarándokút több száz kilométerén keresztül cipelik ezeket. Minden lépésnél érzik a súlyát. A kövek és kavicsok életünk terheit, konfliktusait, hibáinkat és vétkeinket szimbolizálják. Amikor a zarándok felér a hegycsúcsra, leteszi követ, kavicsát a kereszt tövébe, és terhek nélkül megy tovább. Az évek során hatalmas kőhalom keletkezett a zarándokok különböző méretű köveiből.

Amikor ott jártam, én is vittem magammal egy követ. Viharos időben másztam meg a hegyet. Amikor felértem a hegycsúcsra, még esett az eső. Én is letettem a kereszt tövébe az életem

terheit, feszültségeit és vétkeket szimbolizáló követ. Pár perc múlva elállt az eső, kisütött a nap, és egy hatalmas szivárvány jelent meg az égbolton. Magával ragadó volt a látvány. Éreztem, sőt abban a pillanatban világosan tudtam, hogy ennek az élménynek és megtapasztalásnak üzenete van.

A szivárvány Nóénál a békét és az Isten szövetségét jelenítette meg. Ott, a hegycsúcson, a kereszt tövében Isten lefegyverző, békét teremtő és átölelő szeretete kézzelfogható valósággá vált számomra.

A szószék felé

Számos háborús gócpont van a világban. A gyors információáramlás révén szinte élőben láthatjuk ezeket a borzalmakat. Mi a világhálón keresztül távolról követjük az eseményeket, de sok millió embernek ez a hétköznapiok rideg valósága. Nem mehetünk el emellett szóltanul. A prófétai látomás erős képekkel mutatja be azt a békét, amelyet Isten hoz el, nem csupán a távoli jövőben, hanem már itt, a jelenben is. Az emberi békétlenség és az Isten békéje egymásnak feszül, de a húsvéti ének mondatai Szentháromság ünnepe utáni 8. vasárnapon is aktuálisak és igazak: „Ma győz a Krisztus, és ha int, / Rab lesz sok ellensége mind. / Halleluja!” (EÉ 217)

Számomra a szent hegy képe és a Cruz de Ferro hegycsúcsa a magas póznára helyezett keresztel összekapcsolódik. Ahogy a világ különböző pontjairól odaérkeznek a zarándokok, és terheiktől megszabadulva békére találnak, és a hegyről leereszkedve a diadalmas kereszt békéjét viszik tovább; ebben az ézsaiási ige 21. századi parafrázisát látom.

Ez a két gondolat összeér a záróversben. „Járjunk az Úr világosságában!” A kardokból kapát kovácsoló lendület és az *axis mundi*-ből áradó lefegyverző béke aktivitásra sarkall, az értünk keresztre feszülő és a halálán diadalmaskodó Krisztus arra hív: „Járj Isten útján hű munkában, / Mondj imádságot, éneket! / Egyedül benne bízzál

bátran, / Megújul akkor életed. / Ki benne bízik
boldogan, / Arra az Úrnak gondja van.” (EÉ 331,5)

További javaslatok az istentisztelethez

Lekciók

Mt 7,15–21; Róm 8,12–17

Énekek

EÉ 442, 238, 258

Illusztrációk

VERS

Szabó Lőrinc: *Kortársak* (részlet)

Még husz év, tiz, talán harminc, esetleg ötven,
de tán csak egy, vagy annyi se,
mindegy, végez velünk a betegség, az undor
vagy a véletlen fegyvere.

Még husz év, tiz, talán harminc, esetleg ötven,
és mind együtt leszünk s megbékülünk a földben.

Irigység s szeretet küzdött sirva bennünk;
s gyötörtük egymást szomorú
testvérharcban, (amely sokszor ma is olyan már,
mint egy szinpadi háború);
irigység s szeretet küzködött sirva bennünk
s kapocs volt még az is, hogy ellenség lehettünk.
(...)

Még husz év, tiz, talán harminc, esetleg ötven;
s tetszik, nem tetszik, látni kell:

ellenségünkkel is közösebb sors köt össze,
mint azután majd bárkivel.

Még husz év, tiz, talán harminc, esetleg ötven;
– Béke, mért vagy csak a halottaké a földben!

Felhasznált irodalom

BERGES, Ulrich – BEUKEN, Williem 2016. *Das Buch Jesaja*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen. (UTB)

FABINY Tamás 2015. Szentháromság ünnepe után 8. vasárnap. *Ézs* 2,1–5. *Lelkipásztor*, 90. évf. 7. sz. 271–274 o.

DE HULSTER-NAGY Dorottya 2004. Szentháromság ünnepe után 17. vasárnap – *Ézs* 2,1–5. In: Hausmann Jutta: *Az Ószövetség a szószéken. Az egyházi esztendő ószövetségi alapigéinek igehirdetési előkészítői* (2004/1.). 59–64 o.

KENDEH K. Péter 2004. Szentháromság ünnepe után 17. vasárnap. *Ézs* 2,1–5. *Lelkipásztor*, 79. évf. 8–9. sz. 359–360. o.

KOSKAI Erzsébet 2009. Szentháromság ünnepe után 17. vasárnap. *Ézs* 2,1–5. *Lelkipásztor*, 84. évf. 8–9. sz. 358–359 o.

PECSUK Ottó (szerk.) 2004. *Bibliaismereti kézikönyv*. Kálvin Kiadó, Budapest.

REYES, Pedro 2022. „Palas por Pistolas” (Fegyverekből lapátokat). <https://thecanalesproject.org/hhs-newsletters/2022/4/6/additional-events-soft-power-amp-cultural-diplomacy>.

SCHWARZ, Martina 2024. Finally Comes the Poet. *Göttinger Predigtmeditationen*, 79. évf. 3. sz. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 366. kk.

■ KOVÁCS ÁRON

Szentháromság ünnepe után 9. vasárnap

► Jer 1,4–10

Engedelmességre formálva, és nem sikerre

A vasárnap jellege

A Szentháromság ünnepét követő vasárnapok sorában finom fordulópontot jelent a kilencedik. Ezt erősíti meg *Agendánk* is, amelyben a téma eleinte Isten hívása, majd ezen a vasárnapon utoljára: a sötétségből világosságra hívás. Úgy tűnik, mintha a pünkösdkor megszületett, immár szentháromságos hitben növekedő egyház a hívásra elkezdene felnőtt hitre lépni, egyre nagyobb felelősséget, sőt próbatételeket is vállalni – lásd a következő vasárnapokat. Eddig Isten hívásán volt a hangsúly, most pedig a kihívó (vö. *ekkaléó* ige!) Isten elkezd majd a növekedést. Itt jelenik meg hídként a kilencedik vasárnap, ahol már az egyház felelőssége domborodik ki: „*Akinek sokat adtak, attól sokan kívánnak, és akire többet bíztak, attól többet kérnek számon.*” (Lk 12,48)

Amit a textusról tudni kell

Anátót, ahonnan Jeremiás származik, Jeruzsálemtől 7 kilométerre helyezkedik el. Ide száműzte Salamon király annak idején Ebjártárt, akit Cádók javára fosztott meg főpapi méltóságától (lásd 1Kir 2,26). Az ő utódjai közé tartozhatott Jeremiás is, aki így Éli főpapon keresztül egészen Áronig vissza tudta vezetni származását. Papként egészen közelről beleláthatott a templomi kultusz működésébe és a nép életébe. Különösen tragikus, hogy az első támadást éppen háza népétől kapta (lásd 11. fejezet), majd ellenségeinek köre egyre jobban kitágult. Ennek ellenére negyvenéves (!) szolgálatának szinte semmilyen látható gyümölcse nem volt – egyedül Bárukról és Ebed-Melekről olvassuk, hogy elfogadták a próféta üzenetét.

Egy ilyen nehéz úthoz nyilván nagyon világos küldésre van szükség, éppen ezért már az első versben egyértelművé válik két fontos dolog: valami őt valóban megszólította (más fordítás szerint: megragadta), méghozzá az Úr igéje! E nélkül a bizonyosság nélkül nem lett volna esélye Jeremiásnak végigküzdeni az előtte álló nehéz utat.

Mindazonáltal a prófétai sikere – vagy sokkal inkább sikertelensége – és alkalmassága mégsem az ő bizonyosságából eredt. Hívása, feladata már születése előtt eldőlt. A *yasar* ige a fazekas edényformáló tevékenységét eleveníti fel, ami visszautalás a teremtéstörténetre. A *yada* ige nem csupán felszínes ismeretre utal, Isten egészében ismeri az embert: gondolataival, akaratával, érzéseivel együtt. Ezek alapján elképzelhetnénk egy szuperprófétát, akit az Úr, mint jó fazekas, tökéletesen megalkotott az általa elképzelt célra, de nem így történt. A könyv során számtalanszor kiderül, hogy Jeremiásnak nemcsak a kora jelent akadályt, hanem egész személyisége számára örökre kényelmetlen marad a konfliktusok ilyen mértékű vállalása – mégsem tud csendben maradni (lásd 20,9). Számára az, hogy ő Isten megszenteltje – vagy jobban mondva: elkülönítettje –, örök konfliktusforrást eredményez népével. A *gojim* kifejezés eredetileg tévelygést, bolyongást jelent. Jeremiás nem kizárólag az idegen „népek” prófétája, hiszen a hűtlenségben élő választott nép is ugyanilyen tévelygő, Isten nélkül bolyongó „gojim” lett. A *natan* ige nem csupán Isten cselekvésére utal: fordíthatnánk úgy is, hogy Isten prófétává „adta” vagy más szóval „rendelte”. Ő nem csak egy kiemelt hívőt akar faragni Jeremiásból, aki büszke lehet karizmáira: Isten hívása szolgálatra szól – azokhoz a bolyongókhöz, akiket az Úr a rendelt-jét felhasználva szeretne megszólítani.

A *naar* kifejezés arra utal, hogy még a házasság előtt álló fiúról van szó, aki egzisztenciálisan függ családjától. Az elhívó nem tagadja Jeremiás fiatalágát, hanem átirányítja a figyelmét: ne magára fókuszáljon, hanem az elhívóra és a küldetésére. Nem kevés erőforrást adhattak ehhez az ezután következő szimbolikus események. Isten személyesen érinti, és így tisztítja meg száját (vö. Ézs 6,7). A próféta a megszentelése után pedig megkapja Isten ígését, egészen egyértelművé téve, hogy nem a sajátját fogja hirdetni! Szüksége is volt a szimbolikus és karizmatikus megerősítésre – más szóval: ordinációra. Az ő népek és országok fölé rendeléséről ugyanis nem egy kényelmes trónszék juthat eszünkbe, hanem sokkal inkább egy kapa, amellyel a kiszáradt, gazos és cserepes földet kell reménytelenül megmunkálni.

A perikópa megértése

Jeremiás prófétáé az egyik legkifejezőbb elhívástörténet az egész Szentírásban. Az Úr ígéje elhívását a születése előttről eredezteti, a bátorító szavakból pedig feltételezhető szolgálatának nehéz volta és egyben tragikus vége is. Érdekes, hogy az ő nehéz hivatása nem csupán pár évre szól, mint például Ámósé. Őt papi közösségéből úgy hívja ki Isten, és állítja szembe saját népével, hogy szolgálata sosem érhet véget. Mire beteljesedtek ítélő próféciái, őt az engedetlen nép el is hurcolta Egyiptomba. Egy biztos: Jeremiás, a „rászedett” próféta (lásd 20,7) minden bizonnyal nem azok közé tartozhatott, akik az „ordinációs emléklapjukat” bekeretezve a falra függesztik, hogy naponta erőt merítsenek a nagy nap emlékéből.

Alapvetően pozitív gondolatokat társítunk ahhoz, ha valaki mondjuk a gyülekezetben alázatosan viszonyul egy szolgálat elfogadásához. Eszünkbe juthat például Tours-i Szent Márton, aki Savariában, a mai Szombathely területén született. A legenda szerint a püspöki tisztség elől egy libaólban próbált elrejtőzni, ahol az állatok gágo-

gása buktatta le. Egyáltalán nem volt neki testhezálló az akkoriban hagyományos püspöki életforma: került a pompát, egy idő után pedig ki is költözött a városból, és egy monasztikus közösséget alapított. Sokszor az Istentől jövő alázatosság tényleg segít a hűséges munkában, de ezután hamar várjuk a kegyes lelkiület gyümölcseit, a sikereket, a megtéréseket, és hogy néhány év gyakorlás után már kiváló szolgáló váljék belőlünk. Ahogy azonban Jeremiás sem vált soha illési figurává, úgy bármelyik hívővel megeshet, hogy olyan szolgálatra hívja Ura, amely sosem válik kényelmessé vagy sikeressé. Egyszerűen csak elhív a Szentlélek, nekünk pedig állhatatosnak kell maradnunk, amíg a hivatás tart.

Hajlamosak vagyunk a Szentlélek munkáját a földre rángatni, és azt képzelni, hogy csak olyan munkára készíthet fel, amelyhez adottak a képességeink. Kicsit kisarkítva olyan ez, mintha azt képelnénk, hogy a legnagyobb szolgálat, amelyet végezhetünk, az, hogy magunkkal és az emberi jószágunkkal megajándékozunk az egyházat. Pedig az Úr a mi szánkat, sőt szívünket is meg akarja tisztítani, és ezután olyan ígéket – tetteket vagy szavakat – akar a kezünkbe adni, amelyek nem tőlünk jönnek! Így építené Krisztus testét minden hívő által. Könnyen eszünkbe juthat Pál apostol katartikus tapasztalata is, amellyel gyengeségei közepette erősítette meg az Úr: „*Elég neked az én kegyelmem, mert az én erőm erőtlenség által ér célhoz.*” (2Kor 12,9)

Igehirdetési vázlat

„Vajon mi az, amiben igazán jó vagyok?” Gyakran tesszük fel a kérdést a pályaválasztó fiatalok – és egyre kevésbé tudják a választ. Azt mondják, hogy ennek a generációnak nem az a problémája, hogy ne lennének lehetőségei, hanem az, hogy túl sok van, és félelmetes akadálnak tűnik, hogy ezek közül kiválasszák azt, amelyikkel a legnagyobb sikereket érhetik el.

Jó hír lehet az aggódóknak, hogy a Teremtő már az anyaméhben, sőt előtte is ismert minket –

a jelenünkkel és a jövőnkkel kapcsolatban pedig neki is lennének elképzelései. Az első feladatunk talán éppen ennek a belátása lenne, és az, hogy Isten terveibe akarjunk belesimulni.

Talán ez a belesimulás hiányzik az életünkben annyiszor, amikor nekünk, felnőtteknek is választanunk, elköteleződnünk kellene – fontossági sorrendet felállítani, amelyből rendszeresen kiesik az élő Isten. A sokféle történő áldozásunk következménye, hogy kifogy a kegyesség, az istenkapcsolat a személyes és családi életünkben, elveszik a készségünk, hogy meglássuk az Istennek kedves élet lehetőségét. A legszörnyűbb pedig az, hogy mindezzel mintát is adunk gyermekeinknek. Talán nem csupán a próféta hívása, hanem az ő üzenete is szíven találhat bennünket.

Ha pedig így van, akkor a hamis sáfárral együtt még időben vagyunk, hogy elkezdjünk gondolkodni: hogyan kereshetnénk ismét Urunk akarátát? Bizonyára nem azzal, hogy kiemeljük erősségeinket, és földi erővel kompenzálni próbáljuk korábbi hibáinkat. Jeremiás élete szembesít azzal, hogy amikor hajlandóak vagyunk kitenni magunkat Isten akarátának, akkor megtörténhet, hogy személyesen szólít meg „az Úr igéje”, Isten Szentlelke, és olyan feladatra hív, amelyre nem vagyunk alkalmasak. Sőt az is megtörténhet, hogy számtalanszor találkozunk alkalmatlanságunkkal, szégyelljük magunkat, eredménytelenek maradunk. Mindez viszont nem jelenti azt, hogy letértünk volna az ő útjáról! Pál apostol a lekióban int minket: átkelhetünk Vörös-tengeren is Isten nevében, de ha a felnőtt hit, a megszentelődés és a kísértéseknek való ellenállás nem jellemez minket, akkor valójában letértünk az ő útjáról. De ha Jézus követőiként, a keresztre néző élettel követjük Urunkat, vigyázva, „hogy el ne essünk”, akkor már nem a sikertelenség számít. Legalábbis nem annyira. Hanem a kapcsolat, amely összeköt azzal, aki már az anyaméhben is ismert, aki már azelőtt értünk adta Fiát, és aki bizony nekünk is parancsol!

További javaslatok az istentisztelethez

Lekciók

Lk 16,1–12; 1Kor 10,1–13

Énekek

EÉ 395, 439

Illusztrációk

VERS

Székelly Magda: *Jeremiás*

Én mondanám, hogy gyönyörű
a mandulafa friss virága,
de megkeserített az Úr,
hogy ne lássak, csak pusztulásra.

Nem az én szavam az a szó,
s ha ki nem mondom, agyonéget.
Testemben meddő iszonyat
rakott magának menedéket.

Az anatóti éjszaka
úgy zúg a szélben, mint az erdő.
Virrasztok, s kertem kapuját
megzörgeti az eljövendő.

Felhasznált és ajánlott irodalom

- ASZTALOS Richárd 2015. Szentháromság ünnepe után 9. vasárnap. Jer 1,4–10. *Lelkipásztor*, 90. évf. 7. sz. 274–277. o.
- EGERESI László Sándor 2022. *Bibliai héber–magyar szótár*. Magánkiadás, Budapest.
- ESV *Study Bible*. Crossway, Wheaton, 2008.
- HAFENSCHER Károly 2010. *Liturgika. A keresztény istentisztelet protestáns megközelítésben, ökumenikus szellemben*. Luther Kiadó – Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzene Tanszéke, Budapest.
- JÁNOSSY Lajos 2008. *Az egyházi év útmutatása*. Fratertitás Magyarországi Evangélikus Lelkészek Közössége, Veszprém.

MEZŐSY György 1972. Szentháromság ünnepe után 9. vasárnap. Jer 1,4–10. *Lelkipásztor*, 47. évf. 5. sz. 311–314. o.

PAGE, Nick 2018. *A kereszténység majdnem tévedhetetlen története*. Koinonia, Kolozsvár.

PÁLFY Miklós 1965. *Jeremiás próféta könyvének magyarázata*. 1. köt. Evangélikus Sajtóosztály, Budapest.

PECSUK Ottó (szerk.) 2016. *Bibliaismereti kézikönyv*. Kálvin Kiadó, Budapest.

SZEMEREI János 2007. Szentháromság ünnepe után 9. vasárnap. Jer 1,4–10. *Lelkipásztor*, 82. évf. 7. sz. 277–280. o.

■ RICZINGER PÉTER

Szentháromság ünnepe után 10. vasárnap

► 1Kor 12,1–11

Egység a sokféleségben

A vasárnap jellegéről

A Szentháromság ünnepe utáni 10. vasárnapotól a 17. vasárnapig terjedő időszaknak a Pröhle-féle *Agenda* ezt az összefoglaló címet adja: „Akiket Isten elhívott, azokat meg is igazította”. E vasárnapok igéi tehát az Úr és népe közötti különleges szeretetkapcsolat forrására és Isten irgalmának gazdag kiadására irányítják a figyelmünket. A *Liturgikus könyv* a nap témáját így foglalja össze: „Ismerjük fel, amit Isten Krisztusban tett értünk!” Egyértelmű az utalás az ünnep történeti vonatkozására, hiszen ezen a napon emlékezünk Jeruzsálem Kr. u. 70-ben bekövetkezett pusztulására (vö. Lk 19,41–48). A kijelölt szakasz tehát arra emlékezteti az Isten igéjére figyelő gyülekezetet, „hogy bűnbánattal vegye számba mulasztásait, illetve hogy reménységgel nézzen előre a megtartó Isten kegyelmében bizakodva” (MAGASSY 1997, 97. o.).

A textusról

Korinthusban némelyek olyan feltűnő lelki jelenségekre helyezték a hangsúlyt, mint a nyelveken szólás, és ezeket a megnyilvánulásokat a Szentlélek hatásának bizonyítékaként tartották számon a keresztény ember életében. A közös-

ség „pneumatikusnak” nevezett tagjait már itt a földi életben az eljövendő mennyei teljesség birtokosainak tartották. „Az ilyen gondolkodásmód viszont olyan teológiai, hitbeli elhajlás, amely elbizakodottsághoz, az értékrend felborulásához és főként testvérietlen, szeretetlen magatartáshoz vezet.” (CSERHÁTI 2008, 538. o.) Pál mindezekelőtt pásztori szeretettel testvéreiként szólítja meg a címzetteket.

A 2–3. versekben az apostol olvasói pogány múltjára utalva hivatkozik a különböző bálványkultuszokat kísérő lelki természetű megnyilvánulásokra, majd arra figyelmeztet, hogy ezek eredetével kapcsolatban mindig a hitbeli állásfoglalás a döntő: képviselőjük vajon átkozza vagy élete Urának vallja Jézust? Az előbbi magatartás kizárja, az utóbbi viszont minden kétséget kizáróan alátámasztja Isten Szentlelkének jelenlétét.

A 4–6. versek elsősorban azt hangsúlyozzák, hogy bár a lelki ajándékok különbözőek, aki cselekszik mindezekben, mégis ugyanaz. A Lélek ugyanaz (4. vers), az Úr ugyanaz (5. vers), Isten ugyanaz (6. vers). CSERHÁTI Sándor felhívja a figyelmet arra, hogy a felsorolásban, fordított sorrendben ugyan, de a később kiforrott szentháromságban mindhárom személye szerepel (2008, 552. o.).

A 7. versben a hasznosság (συμφέρον) fogalma a lelki ajándékok egyik fő kritériumaként

jelenik meg. Ez azonban semmiképpen sem az egyéni haszonszerzésre vonatkozik, sokkal inkább arra, hogy a gyülekezet tagjai isteni adományaikkal hogyan és milyen mértékben tudnak használni másoknak.

A 8–11. versek nem teljes körűen sorolják fel az egyes „karizmákat”, amelyek különbözőségükben is az egy Lélek ajándékai. Összességében olyan Istentől kapott képességekről van szó, „amelyek alkalmassá teszik a megajándékozottat az egyházban végzendő feladatára” (CSERHÁTI 2008, 541. o.). Pál nem állít fel rangsort ezek között, bár szavaiból kiérezhető, hogy az evangélium hirdetése mindenképpen előrébb való a nyelveken szólásnál. A bölcsesség (σοφία, 8. vers) és az ismeret (γνώσις) a Szentírás magyarázatának képességeit jelölik; a hit (πίστις, 9. vers) pedig a csodákra is képes, „hegyeket megmozdító” (vö. Mt 17,20) erő értelmében fordul elő. A gyógyítások kegyelmi ajándékai (χαρίσματα ἰαμάτων, 9. vers) az egészség helyreállításának isteni adományát, a próféta-lás (προφητεία, 10. vers) pedig Isten személyes és időszerű üzenetének közvetítését jelenti.

A szó szoros értelmében vett adományokról van tehát szó, amelyeket nem lehet birtokolni, sem kisajátítani. A felsorolásnál feltűnő a jelen idő (adatik – δίδονται, 7. vers), hiszen a kegyelmi ajándékok kiáradása folyamatosan aktuális esemény.

Teológiai összefüggések

Pál a lelki ajándékok felsorolásával – kötelező érvényű szabályok felállítása nélkül – a Lélek kegyelmes kiáradására mutat rá a gyülekezetben. Krisztus egyháza nem karizmatikus elitcsapat, hanem a Szentlélek adományaiiban részesülő és az ő áldásaiból élő hívők közössége.

Bár levelében az apostol többször foglalkozik a nyelveken szólás képességével és jelenségével, üzenetének egésze mégis túlmutat ezen. A gyülekezet egységéről van szó az adományok sokféleségében. Ez a bibliai sokféleség ugyanak-

kor alapjaiban különbözik bármiféle ideológiai pluralizmustól.

Mindenkinek adatik valami, de senkinek sem minden. Senki sem marad üres kézzel, adottságainak megfelelően mindenkire szolgálat bízott. Nem feltétlenül megmagyarázhatatlan, ámulatba ejtő jelenségekről van szó, viszont többről, mint amit magunkból előcsalogathatnánk. Isten Szentlékének szabadsága e tekintetben sem korlátozható.

Igehirdetési vázlat

A korinthusi gyülekezet gazdag volt lelki ajándékokban, mégis sok volt közöttük a versengés és a megosztottság. Pál ezért nem egyszerűen az ajándékokról tanít, hanem arról, hogyan lelhető meg Isten Lelke által a sokféleségben is az egység. Jeruzsálem sorsának tükrében számunkra is alapvető kérdés: vajon mi felismerjük-e Krisztusban „a békességre vezető utat” (Lk 19,42), elfogadjuk-e, hogy mindenünk Istentől van, és tudunk-e a magunk és egymás ajándékának örülni?

Ismerjük fel, hogy a Szentlélek Krisztushoz vezet

„Senki sem mondhatja: Jézus Úr, csakis a Szentlélek által.” (3. vers)

A lelki túlfűtöttség nemegyszer zsákutcába, vég-ső esetben pedig akár szakadékba is viheti az embert. Babel tornyának építőit önhittségbe, Isten közbelépése nyomán pedig zűrzavarba taszította nagyravágyó lelkesedésük. A farizeus Saul Krisztus egyházának üldözésébe hajszolta a vallási rajongás. A korinthusi gyülekezet tagjainak pogány múltjára is jellemző volt egyfajta elragadottság, átszellemültség és önkívület, amely azonban a „néma bálványokhoz” vonzotta őket. Ki tudja, hányféle lelki hatás ér el minket is? Fontos felismernünk Istentől kapott kegyelmi ajándékainkat. Az apostoli ige ma a spiritualitásról tanít: ezen a téren sem a külső forma, hanem mindig a belső tartalom az irányadó. A Szentlélek mindig Krisztusra mutat, őhöz vezet, így tartja helyes mederben az életet.

Ismerjük fel, hogy sokféleségünk Istentől van
 „A kegyelmi ajándékok között ugyan különbségek
 vannak, de a Lélek ugyanaz.” (4. vers)

Napjaink gyakran hangoztatott jelszava a pluralizmus, ám ennek olyan vadhajtásait is tapasztaljuk, amelyek az igazság relativizálásához és az értékek megkérdőjelezéséhez vezetnek. Krisztus egyházában a sokféleség nem elválaszt, hanem összeköt. Az ajándékok különböznek, de akitől mindezt kapjuk, ugyanaz. Tegnap, ma és minden időben. Az egység, az összhang nem egyformaságot vagy uniformizálást jelent. Ahogyan Claude Monet és a többi impresszionista festő képein az egymás mellé festett különböző árnyalatok összehatásából bontakozik ki az egységes szín- és formavilág, úgy az Isten Lelke által szétszótott különböző kegyelmi ajándékaink is egy nagy kompozíció alkotóelemei.

Ismerjük fel, hogy ajándékaink célja a közösség építése
 „A Lélek megnyilvánulása pedig mindenkinek azért adatik, hogy használjon vele.” (7. vers)

Lelki kincseink Isten által támasztott döntő kritériuma, hogy azokkal mások épülését kell szolgáljunk. A kegyelmi ajándékokat a körülöttünk élők javára szükséges felhasználnunk, nem pedig saját céljainkra. Jó esetben a focista sem a maga önző elgondolása és érdeke szerint küzd a pályán, hanem az egész csapat győzelmét tartja szem előtt. A zenekar tagjai sem hagyhatják figyelmen kívül velük együtt muzsikáló zenésztársaikat. Krisztus egyházában is ezzel a lelkülettel kell egymást segítenünk, erősítenünk és építenünk a magunk lehetőségei szerint. Adottságainkat állítsuk hát jó szívvel a közösség szolgálatába, anélkül, hogy lekicsinyelnénk vagy túlértékelnénk azokat.

További javaslatok az istentisztelethez

Lekciók

Kötelező: Lk 19,41–48; fakultatív: 2Móz 19,1–8

Énekek

EÉ 460, 323, 266, 571

Imádság

Uram, az én emberi lelkesedésem
 a te Szentlelked nélkül
 üszökké szürkülő parázs.

Amikor azonban bennem és előttem
 Lelked világít, ragyog fel áldón,
 öröm és békesség születik.
 Valóságossá lesz
 a menny az életemben.

Köszönöm neked,
 kegyelmes Istenem,
 az üdvösség örök pecsétjét,
 amellyel itt s túl ezen a földi világon
 megáldottad a létezésemet!
 Ámen.

(Hajdú Zoltán Levente: *Lelkesedés*)

Illusztráció

Az állatok olimpiája

Egy napon az állatok úgy döntöttek, hogy [...] olimpiát rendeznek. Megválasztották az olimpiai bizottságot, akik az esélyegyenlőség érdekében együtt döntöttek a versenyszámokról. A hal az úszást, a kenguru a távolugrást, a medve a birkózást, a ló a futást, a sas pedig a repülést ajánlotta.

Az első versenyszám az úszás volt. A hal igazán remekelt, a medve lett a második, valamivel később pedig a ló és a kenguru is célba ért. A sast viszont ki kellett menteni a vízből, hogy bele ne fulladjon.

Következett a távolugrás. Ebben a kenguru végzett az első helyen, a ló jól teljesített, és valahogy a medve is megbirkózott a feladattal. A sas súlyos szabálytalanságot követett el, mert a nekirugaszkodás után önkéntelenül is folyton repülésbe kezdett. Képzeltük, hogy szegény hal mit produkált...

A birkózást a medve nyerte meg, ám a nagy küzdelemben véletlenül eltörte a sas szárnyait.

A futásban a ló lett az első, a kenguru folyton ug-rálásra váltott, a hálnak pedig ezúttal sem volt esélye.

Végül eljött a repülés ideje, és bár ez volt a sas kedvenc versenyszáma, törött szárnyakkal sajnos ki kellett hagynia. Igaz, végül a többiek sem mer-tek kockáztatni, amikor ugyanis megpillantották a szédítően magas sziklaszirtre festett rajtvona-lat, rögtön visszaléptek a versenytől.

Ha folyton másokéhoz mérjük adottságainkat, illetve egymással rivalizálva akarjuk végez-ni a szolgálatunkat, úgy járunk, mint ezek az ál-latok. Megsérülünk, kudarcot vallunk, elveszít-jük a motivációnkat, és könnyen meghátrálunk olyan feladatok elől is, amelyeket egyébként ké-pesek lennénk teljesíteni. Ha azonban felismerjük Istentől kapott kegyelmi ajándékainkat, és ezek kibontakoztatására szánjuk életünket, akkor örö-möt lelünk a szolgálatban, és áldássá leszünk a környezetünk számára is; akkor élünk, mint hal a vízben, és szárnyalunk, mint felhők fölött a sas.

Ismeretlen szerző

Felhasznált irodalom

- BOLYKI János 1998. A korinthusiakhoz írt első levél magyarázata. In: *Jubileumi kommentár. A Szent-írás magyarázata.* 3. köt. Kálvin Kiadó, Budapest. 257–276. o.
- CSERHÁTI Sándor 2008. *Pál apostolnak a korinthusiak-hoz írt első levele. Fordítás és magyarázat.* Luther Kiadó, Budapest.
- HAJDÚ Zoltán Levente 2016. *Nem a felhők fölött. Imád-ságok.* Kálvin Kiadó, Budapest.
- JÁNOSSY Lajos 1944. Az egyházi év útmutatása. *Lelki-pásztor,* 20. évf. 8. sz. 346–348. o.
- MAGASSY Sándor, id. 1997. *Óegyházi perikópák.* 2. köt. *Az óegyházi perikóparend alapján kijelölt igék fel-dolgozásainak kritikai elemzése és prédikációs váz-latok Luther teológiájának tükrében.* Szerzői kiadás, Budapest. 97–100. o.
- ZWEYNERT, Gerhard 1974. 10. Sonntag nach Trinitatis. In: *Evangelische Predigtmeditationen 1973/74. Ord-nung der Predigttexte – Reihe II.* 2. köt. Evangelische Verlagsanstalt, Berlin. 257–261. o.

■ SMIDÉLIUSZ ANDRÁS

Szentháromság ünnepe után 11. vasárnap

► 1Kor 15,1–11

Krisztusért vállalt küldetés

A vasárnap jellege

Ezen a vasárnapon textusunk a feltámadott Krisz-tusról szóló tanúságtévest állítja elénk. Az embe-ri lélek küzdelmét, amely rátalál az irgalmas Isten-re. A Pröhle-féle *Agenda* így fogalmazza meg a vasárnap témáját: „Mindig kegyelemre szoru-lunk!” A lekióban szereplő példázatok, a farizeus és a vámszedő, valamint Nátán példázata mind-két esetben az emberi gyarlóságaink és bűneink okozta belső lelki harcot mutatják be, mely során Isten átformálja szívünket, felnyitja a szemünket arra, hogy nélküle elveszett életű és elkeseredett

emberek lennénk. Ám a Krisztus feltámadásáról szóló örömhír megújíthatja életünket. Mindazok, akik megtapasztalták ennek erejét, továbbadhat-ják az evangélium üzenetét.

Amit a textusról tudnunk kell

A korinthusi gyülekezetben voltak olyanok, akik kétségbe vonták a halottak feltámadásának tényét, ezért ezzel a kifejezéssel kezdi Pál a bizonyágtéte-lét és a mondandóját: „eszetekbe juttatom” – *meg-világítom az értelmét* (CSERHÁTI 2008, 670. o.).

Az apostol számára fontos az evangélium hagyományozásának módja. A pneumatikus átélt élmény mellett a történelmi hagyomány is ugyanolyan lényeges. Hiszen útjai során, amerre járt, ezek összekapcsolódtak. Az apostol kiemeli: „Mert én elsősorban azt adtam át, amit én magam is kaptam.” Központi mondanivalója: Krisztus meghalt a mi bűneinkért – eltemették – feltámadt a harmadik napon, mindezek az írások szerint történtek, vagyis ószövetségi kijelentéseken alapulnak. Az apostol által idézett hagyomány szerint Jézus először megjelent Kéfásnak, majd a tizenkettőnek, azután több mint ötszáz testvérnek. Figyelemre méltó az ὡφθη 'megjelent' igealak. „Passzívum divinummal állunk szemben [...]”. Krisztus megjelenései mögött is Isten az, aki a feltámadott kinyilatkoztatásában találkozást készít önmagával.” (CSERHÁTI 2008, 674. o.) Nem egy kísértet vagy egy látomás formájában, hanem testben jelent meg Jézus.

Pál önmagát mint legutolsó „torzszülöttet” definiálja. Az ἐκτιρωσκω 'idő előtt szülni' ige főnevesített alakja elvetélt magzatot, koraszülöttet is jelent, de itt sokkal inkább úgy érthetjük, mint későn született magzat, aki a legkevésbé sem bűntelen, nem méltó arra, hogy Jézus megjelenjen előtte, hiszen üldözte Krisztus egyházát.

Isten kegyelme Pállal volt. Minden fáradozása ennek a kegyelemnek a megnyilvánulása, amely nem hiábavaló kegyelem. Az apostol mindegyik apostolnál többet munkálkodott, de ez a kijelentés nem méricskélés vagy összehasonlítás akar lenni, hanem annak bizonyossága, hogy miközben hirdette a Krisztusról szóló evangéliumot, Isten kegyelme méltóvá tette őt az apostolságra.

A perikópa megértése

A Jézusról szóló tanúságtétel kiindulópontja a személyes élmény az igével, annak üzenetével, az evangéliumi örömhírről kapcsolatban. Ennek első lépése sokféle lehet. Egy átélt esemény, sze-

mélyes megtapasztalás, mint a tanítványoknak, akik „élőben”, fizikai valóságában ismerhették őt. Vagy éppen egy kikényszerített találkozás, egy megálljt parancsoló történet, amikor halljuk az üzenetet: Miért üldözöl engem? Szüleink, nagyszüleink által élénk élt bizonyosságok Jézus szeretetéről, Isten kegyelméről, amit életünkben mi is továbbadhatunk. „A hit hallásból van” – mondja Pál apostol (Róm 10,17).

Küldetésünk az evangélium hirdetése és továbbadása. Nekünk, embereknek kézzelfogható bizonyítékokra van szükségünk Isten létezéséről, mert olyan a gondolkodásunk, hogy érzékszerveinkkel tapasztaljuk és értelmünkkel fürkesszük a világ titkait. Jézus haláláról és feltámadásáról maga Jézus tesz bizonyosságot, tehát a feltámadás bizonyítékai azok a szenttanúk is, akik találkoztak Jézussal.

Isten kegyelme és hozzánk lehajló irgalmas-sága az ő szuverén döntése. Szeretete a Szentlélek által áradó szeretet: „Isten felhossa az ő napját jókra és gonoszokra egyaránt.” (Mt 5,45) Amikor bűnökkel terhelten, bűnbánattal a szívünkben érezzük a felelősség terheit, felszabadító üzenet számunkra Jézus bűnbocsátó kegyelme. Ő tesz méltóvá bennünket arra, hogy tanúskodhassunk róla. A legnagyobb ajándék életünkben Jézus feltámadásának ténye. Nem a sátáné az utolsó szó, nem a gonosz diadalmaskodik az emberi lelkek felett, hanem Jézus halála és feltámadása által az ő áldozatos szeretete.

Igehirdetési vázlat

Hallásból a tanúság felé

A Szentlélek csodája mutatkozik meg abban, ahogyan Isten megszólítja az embert. Különböző módon, számtalan eszközzel. A természet szépségeire rácsodálkozva, egy-egy célzottan nekünk szóló igei üzenettel, egy meghatározó eseménnyel, amely lehet örömteli vagy éppen szomorú, amikor ravatal mellett kell megáll-

nunk. Őseink élénk élt mély hitében, kiállásában kemény és nehéz időkben. Bármelyik módja is legyen a megszólításnak, a következmény teljes átalakulás, rátalálás Istenre, megtapasztalása annak a földöntúli jósnak és irgalomnak, amelyet Isten adhat.

Jézus kereszthalála és feltámadása, értünk hozott áldozata tükröt tart elénk, és önvizsgálatra indít. Azt tapasztaljuk, hogy életünk során sok rossz dolgot elkövetünk a legnagyobb jóindulattal is, amire csak utólag jövünk rá. Hajlamosak vagyunk felvenni a farizeusi magatartást (hálát adok, hogy nem vagyok olyan, mint ez a...), azután soroljuk, mi mindent tettünk Isten ügyéért. Pál apostol is meg volt győződve arról, amikor üldöző volt, hogy a legjobban cselekszik, egészen addig, amíg a damaszkuszi úton találkozott az Úrral. Vajon keressük-e annak a személyes találkozásnak és a kapcsolódásnak a lehetőségét, amelynek során hallhatnánk, átélhetnénk, mit jelent szeretetközösségben Jézussal lenni? Az okostelefonok és e-mailek világában nehezebben érezhetőek azok a rezdülések, amelyek a lelkünkhez szólnak. A Covid-időszak bezártsága után nem nyitottuk vissza eléggé a korábbi kapcsolati formáinkat, sok mindent a leegyszerűsítés jegyében elhagytunk. Kapcsolatainkat újra a személyes találkozások síkjára érdemes helyeznünk.

Jézus megmutatja magát

A legnagyobb örömhír az, hogy Jézus, miután feltámadt a halálból, megmutatta magát. Ott, ahol ő akarta, és úgy, ahogy ő akarta. Az emmausi úton, a magdalai Máriának, Tamásnak, a tizenkettőnek és több száz embernek. Nem hagyta kétségek között az övéit, hanem bizonyosságot adott nekik. Ezzel a megtapasztalással és megerősítéssel, amely pünkösdkor a Szentlélek által kiáradt rájuk, tudták hirdetni Jézus feltámadásának üzenetét. Pál apostol önmagáról úgy beszél, mint torzszülőtről, aki arra sem méltó, hogy apostolnak nevezze. Jézus mégis megtalálja és elhívja. Nem azért, mert méltó lenne rá,

hanem Isten kegyelme által, alkalmasságát Jézustól kapja meg.

Gyülekezetünknek Bakonycsernyén van egy öröksége Danhauser László lelkész idejéből. Egy konfirmandusokat ábrázoló bekeretezett kép, amely 1968. április 21-én, a húsvét utáni vasárnapon, a konfirmációi ünnepen készült. Hetvenkilenc gyermek, harmincegy fiú és negyvennyolc lány konfirmálódott abban az évben. Nagy betűkkel rá van írva: HIÁBA?! Sokszor eszembe jut ez a kép. Ha az emberi oldalát nézzük a cselekedeteinknek, talán időnként úgy érezzük, hiába volt a konfirmálás, a hittanoktatás, a sok befektetett energia, de milyen jó, hogy Isten ad az elveszettségünkben is lehetőségeket! Nem azért, mert méltók lennénk rá, nem is azért, mert mi szokásból megtettük, amit elvártak a szülők, nagyszülők, hanem egyedül Jézusért, aki a bűnös embert meg akarja szabadítani a megkötöttségeiből.

Ma is ő a kezdeményező

Ahogy Pál apostol, mi is Isten kegyelméből vagyunk azok, akik vagyunk. A látszat azonban sokszor megtévesztő. Amikor sikereinket magunknak akarjuk tulajdonítani, vagy éppen Isten kegyelmének munkáját, mások hitre jutását önmagunk „eredményének” tartjuk. Lehet örülni azért, ha többen járnak a bibliaóra vagy az istentiszteletre, de ne gondoljuk azt, hogy a dicsőség minket illet. Feladatunk és küldetésünk továbbadni az evangéliumot. Az pedig az Úr akaratára lesz, hogy hiába volt, vagy éppen ellenkezőleg, célba ért az ige üzenete. Isten kegyelme „dolgozik” bennünk. Amikor önmagunkat Pálhoz hasonlóan méltatlannak érezzük az ő irgalmasságára, amikor azt gondoljuk, nem a mi dolgunk másoknak Jézusról beszélni, mert ehhez túl kevésnek tartjuk a képességeinket és az erőnket. Az Úr tehet alkalmassá és méltóvá. Ő nyithatja meg szívünket arra is, hogy a számunkra méltatlannak ítélt életeteket, sorsokat szeretete által újjászülje és megtisztítsa.

További javaslatok az istentisztelethez

Lekciók

2Sám 12,1–15a; Lk 18,9–14

Énekek

EÉ 327, 471

Illusztrációk

VERS

Turczy István: *Kápolna nyílik a szívben*

Ha egyszer kápolna nyílik a szívben,
lesz hajléka, hol szomjat, éhet olt,
és naponta benyit valaki, aki felemel.

Nem kell szög, ecet, nem kér a salétrom-könnyekből,
és köszöni, nem fog térdepelni, inkább *megpihen*,
hiszen sűrű a bánat, mint a tömjén:
láthatatlan madarak mintázzák freskóit a csend
tömör falán.

Új szavakat keres, átmelegszik bennük,
már nincs egyedül. Ha egyszer kápolna nyílik
a szívben, az is megmarad, ami otthagyt.

TÖRTÉNET

Látott embereket szeretni egymást, és látta, hogy
a szerelem igen komoly követelményeket támaszt
ott a szerelmesek felé. Látta, hogy a szerelem ál-
dozatot és önmegtagadást kívánt meg. Látta, hogy
a szerelem vitákat, irigységet és bánatot hozott.
Úgy ítélte meg, hogy a szeretetnek túl nagy ára
van. Úgy döntött, nem hagyja, hogy a szeretet
megnyomorítsa az életét.

Látta, hogy az emberek homályos, távoli célo-
kért törnek magukat. Látott férfiakat a sikerért küz-

deni és nőket nemes eszményekért. Látta, hogy a
küzdelemben gyakran csalódottság vegyült. Látta,
amint erős, elkötelezett emberek kudarcot valla-
nak, és látta gyenge, értelmetlen emberek sikerét.
Látta, miként változtatja ez a törekvés az embere-
ket kicsinyessé és kapzsvá. Úgy ítélte meg, hogy
ez túl sokba kerül. Eldöntötte, hogy nem mocs-
kolja be az életét küzdelemmel.

Látott embereket másoknak szolgálni. Látott
embereket, akik pénzt adtak a szegényeknek és az
elhagyatottaknak. Látta, hogy minél többet szol-
gáltak, annál gyorsabban növekedett a szükség.
Látott hálátlan pártfogoltakat, akik ellene fordul-
tak szolgáló barátaiknak. Úgy döntött, hogy nem
mocskolja be az életét szolgálattal.

Amikor meghalt, felment Istenhez, és oda-
vitte neki az életét – meg nem nyomorítottan,
el nem rontva, mocsoktalanul. A férfi tiszta volt,
meg sem érintette őt a világ szennye, és így állt
oda büszkén Isten elé, azt mondva:

– Itt van az életem!

Isten azt kérdezte tőle:

– Élet? Miféle élet?

Wayne Rice: *Miféle élet?*

Felhasznált irodalom

CSERHÁTI Sándor 2008. *Pál apostolnak a korinthusiak-
hoz írt első levele*. Luther Kiadó, Budapest.

GOPPELT, Leonhard 1992. *Az Újszövetség teológiája*.
2. köt. Református Zsinati Iroda Tanulmányi Osz-
tálya, Budapest.

JÁNOSSY Lajos 1944. *Az egyházi év útmutatása*. Ma-
gánkiadás, Sopron.

Jubileumi kommentár. BibliaTéka CD-ROM. Arcanum
Digitéka Kft.

KISFALUDY Zsófia (szerk.) 2025. *Reménytövis. Kortárs
keresztény versantológia*. Kálvin Kiadó, Budapest.

MAGASSY Sándor 1997. *Óegyházi perikópák*. 2. köt.
Szerzői kiadás, Budapest.

RICE, Wayne 1991. *Fején a szöveget!* Ford. Sándor Zsu-
zsanna. Új Remény Alapítvány, Debrecen.

■ SZARKA ÉVA

Szentháromság ünnepe után 12. vasárnap

► 2Kor 3,4–11

Nem a magunk erejéből

A vasárnap jellege

A Szentháromság utáni 12. vasárnapján az isteni irgalom és a szabadítás kerül a középpontba. A hagyományos egyházi évben ez a nap a gyógyítás és a kommunikáció helyreállításának ünnepe. Az evangélium (Mk 7,31–37) a süketnéma meggyógyításáról szól. „Krisztus Urunk megnyitja fülünket az egyházban Isten igéjének meghallására, és képessé teszi nyelvünket, életünket Isten magasztalására.” (JÁNOSSY 1944, 52. o.)

Isten az, aki áttöri elszigeteltségünket. Nemcsak fizikai gyógyításról van szó, hanem arról, hogy Isten alkalmassá teszi az embert a szava befogadására (hallás) és a válaszra (vallástétel és dicsőtés). Éppen ezért lehet fontos kérdés mindannyiunknak, hogy mire használjuk a nyelvünket.

Ezen a vasárnapon az igehirdetésnek és az imádságoknak azt az örömet kell tükrözniük, hogy kereszténynek lenni kitüntetés, és engedjük, hogy Isten Lelke munkálkodjon bennünk.

Amit a textusról tudni kell

Ahhoz, hogy jól értsük a textust, látnunk kell a konfliktust, amely a levélírás háttérében áll. Pál tekintélyét Korinthusban megkérdőjelezték. Érezték a gyülekezetben olyan tanítók, akik neves jeruzsálemi vezetőktől rendelkeztek ajánlólevéllel, és kétségbe vonták Pál valódi apostolságát. A törvény jelentőségét és kötelező megtartását hirdették az evangélium ellenére. A gyülekezetben voltak, akik inkább ezt a tanítást fogadták el, őket a páli oldalon állók eltávolították.

Pálnak ezért azt kellett bizonygatnia, hogy őt Isten hívta el, hogy apostol legyen. Ő nem papírokkal

igazolja magát. Az ő „ajánlólevele” maga a korinthusi gyülekezet élete, amelyet a Lélek írt. A gyülekezetnek írt második levele személyes hangvételű, ebben arra biztatja a híveket, hogy az igazságnak higgyenek, és ne annak, amit az álapostolok hirdetnek.

Pál elismeri, hogy ő maga alkalmatlan arra, hogy a rábízott feladatot ellássa, de Isten alkalmassá tette őt. Ez a szolgálat teológiai alapja: a forrás nem az emberi tehetség, hanem az isteni felhatalmazás.

A „betű vagy Lélek” híres antitézise: „a betű megöl, a Lélek pedig éltet”. A „betű” itt a törvényt jelenti, amely rámutat a bűnre, és ítéletet hoz, de nem ad erőt a megtartására. A Lélek ezzel szemben belső megújulást és életet ajándékozik. A betű (gramma) nem általában az írott szöveget jelenti, hanem a kőbe vésett törvényt (Tóra), amely csak követel, de nem ad erőt. „Megöl”, mert rámutat a bűnre, amelynek zsoldja a halál. A Lélek (pneuma) nem valami elvont spiritualitás, hanem a Szentlélek, aki az új szövetségben belülről, a szívben munkálkodik, és életet (új esélyt, bűnbocsánatot) teremt.

A „kárhoztatás” és az „igazság” szolgálata vonatkozásában Pál összehasonlítást végez, amikor a kőbe vésett szolgálatot (a törvényt) veti össze az igazság (a Szentlélek) szolgálatával. Ha a halált és kárhoztatást hozó ószövetségi törvény dicsőséges volt – hiszen Isten adta –, akkor mennyivel inkább dicsőséges az, amelyik életet és megigazolást hoz!

A perikópa megértése

A szakasz központi eleme a két szövetség kontrasztja, amely Jeremiás próféciájára (Jer 31,31) és az exodusélményre (2Móz 34) épül. Pál nem el-

veti az Ószövetséget, hanem annak beteljesedését mutatja be Krisztusban. A „betű” (törvény) és a „Lélek” (evangélium) szembeállítás nem elméleti, hanem hatástani: a kőbe vésett törvény vádol, és halálba visz, mert képtelenek vagyunk megtartani, míg a szívbe írt Lélek éltet, és képessé tesz a szolgálatra. A mózesi dicsőség mulandó volt, a Krisztusban kapott dicsőség viszont maradandó és növekvő. Ez a „még inkább” érvelés hangsúlyozza, hogy az új szövetség szolgálata azért kiválóbb, mert a bűnbocsánaton és a Szentlélek jelenlétén alapul.

Ha az alkalmasságot nézzük, akkor az ember az Isten keresésére is képtelen önmagától. Így az igehirdető alkalmassága is kizárólag Istentől lehetséges. A dicsőség pedig nem az igehirdetőé, hanem Istené.

Az igehirdetésben meg kell jelennie a törvény „ölő” funkciójának és az evangélium „éltető” erejének.

Igehirdetési vázlat

Honnan van az erőnk?

Egyszer egy mesterijásszal beszélgettem a képességekről, hogy kire vagy mire számíthat az ember. A beszélgetés során egyértelműen kifejtette, hogy az ember kizárólag önmagára számíthat, önmaga a saját sikereinek a kovácsa. Látható volt, hogy ez a kérdés, illetve az erre adandó válasz komoly kísértés. Rajta kívül még talán mi magunk is gyakran érezzük úgy, hogy saját képességeinkből, tudásunkból érhetjük el a sikereinket, s talán még a keresztény életben is a saját kegyességünkől kell merítenünk a szolgálathoz vagy a mindennapi élethez. Nagyon nehezen vagyunk képesek meglátni azt, hogy az emberi képességeink meglehetősen behatároltak, s az élet különféle helyzeteiben csak Isten képes alkalmassá tenni bennünket. Isten ígéjének hirdetése kapcsán is éppen ezen okok miatt riadhatunk meg bizonyos helyzetekben. Magunktól bizony alkalmatlanok lennénk rá, és nem a saját felkészültségünk tesz erre alkalmassá.

Ezt a tényt közli Pál apostol is a levelében: „*Nem mintha önmagunktól [...] volnánk alkalmasak...*” (3,5a) Minden, ami érték, Istentől ered. Tőle kaphatjuk a tehetségünket, a tanulási képességünket, bátorságunkat a szóláshoz. A Szentháromság utáni 12. vasárnap üzenete, hogy Isten az, aki alkalmassá tesz minket. Nem nekünk kell „megtermelnünk” a szentséget, hanem el kell fogadnunk Krisztus által.

Betű vagy Lélek?

Mire jó a törvény betűje? Kemény tény az, hogy csak a betű szerint élni a halált jelenti. A betű megöl, mert a törvény (az Ószövetség rítusai és követelményei) rámutat a bűneinkre, de önmagában nem tud megszabadítani. Csak szembe-sülni tudunk általa, hogy mennyi bünt követünk el szinte óráról órára: gondolatlanul, szóval és cselekedettel. Ez a „kárhoztatás szolgálata”.

Ezzel szemben a Lélek életet ad. Az új szövetség lényege a Szentlélek munkája, aki nem külső szabályként, hanem belső erőként hat. Ez az „igazság szolgálata”.

Ezekre tekintettel érdemes megvizsgálnunk, hogy mi személy szerint vajon csak a vallásos „betűt” (szabályokat) követjük-e, vagy engedjük, hogy a Lélek formálja az életünket.

Mulandó fény és örök dicsőség

Bár az Ószövetség is dicsőséges volt (Mózes arca ragyogott), és még a hétköznapi ember számára is alig volt elviselhető, az mégis mulandó volt és elfedett. Annak ellenére is, hogy ez a mulandó fény is Istentől származott. Miért nem tudtak a mulandó fényre sem rátekinteni? A bűnös ember fél Isten szentségétől.

Az apostol a rabbik egyik érvelési módját alkalmazva (minore ad maius) mutatja meg, hogy a Lélek által támogatott szolgálat még az ószövetségi törvényeknél is dicsőségesebb. Annak ellenére is, hogy ezt a szolgálatot nem kísérik fényjelenségek. Ennek lehetőségét kínálja fel számunkra Krisztus. Így a keresztény ember bizalma nem a saját teljesítményében van,

hanem abban a maradandó dicsőségben, melyet Isten kínált fel a számunkra kegyelemből Krisztusban.

Az Ószövetség dicsőségével szemben az Újszövetség dicsősége azért is végérvényes, mert az a feltámadott Krisztusból árad. E dicsőség fénye pedig nem kopik meg a hívő emberben, mert a Szentlélek által folyamatosan jelen van benne. Ennek a fénynek a hatása, hogy belülről alakítja át az embert. A gyakorlatban a mulandó fény a teljesítmény-központú vallásosság, ahol az ember a saját erejéből kívánja követni és betartani a törvényeket azért, hogy Isten tetszését kivívja. Azonban ez mindig kudarchoz vezet az ember tökéletlensége miatt. A sikertelenség, a kudarc pedig spirituális kimerülést eredményezhet.

Az örök dicsőség a kegyelem valósága, melyben Isten végzi el a változást a Szentlélek által az emberben. A változás azonban nem azért következik be, mert a szabályokat „muszájból” követjük, hanem azért, mert a Szentlélek formál át minket, ezzel megadva a szabadságot.

További javaslatok az istentisztelethez

Lekciók

Ézs 29,17–24; Mk 7,31–37

Énekek

EÉ 45, 280, 431

Illusztráció

TÖRTÉNET

Egy ember eltéved a sötét barlangban, és nem látja a kivezető utat. Sok veszély leselkedik így rá. Hirtelen megjelenik valaki, akinek a kezében gyertya van, és megtöri a sötétséget. Hálás lehet emberünk, hiszen új társa megmentette az életét.

Azonban a gyertya fénye mulandó, mivel a kánóc folyamatosan ég, és a gyertya ereje is folyamatosan halványul. Ha nem érnek ki időben, újra sötétség lesz. Mindemellett a gyertya nem változtatja meg a környezetet. Marad a ridegség, a hideg és a komor sziklafalak.

Ahogy együtt haladnak előre, megpillantanak egy kívülről jövő fényt, a napnak a fényét. Boldogan haladnak tovább, kilépnek a szabadba, és élvezik a szabadságot. A nap sugarai által megszábadultak a barlangban lévő fagyos hidegtől, és visszakapták szabadságukat. A barlangban megtapasztalt élettelen világból életteli világba kerültek. A gyertyára itt már nincs szükség, fénye feleslegessé vált.

A gyertya (mulandó fény) jelenti a törvény szolgálatát. Mózes szövetsége olyan volt, mint a gyertya a barlangban. Dicsősége abban jelent meg, hogy megmutatta a bűn sötétségét és a veszélyeket. A törvény azonban nem lehetett maradandó, mert az ember rideg, fagyos szívét nem volt képes megváltoztatni.

Isten az, aki Jézus Krisztus által a napot hozta el az életünkbe. Ez az a fény, mely képes változást hozni és életet teremteni, újjáteremteni. A napfény nemcsak megmutatja az utat (mint az eltévedt vándorok esetében), hanem belső meleget, új életet és teljes szabadságot ad a hívőnek.

Felhasznált irodalom

- CSERHÁTI Sándor 2009. *Pál apostolnak a korinthusiakhoz írt második levele*. Luther Kiadó, Budapest.
- DAY, Terry Jean – SMITH, Carol J. – DOWLEY, Tim 2021. *Bibliai kézikönyv gyerekeknek*. Harmat Kiadó, Budapest.
- JÁNOSSY Lajos 1944. *Az egyházi év útmutatása*. Szerzői kiadás, Sopron.
- LUTHER Márton 2010. *Előszók a Szentírás könyveihez*. Ford. Szita Szilvia. Magyarországi Luther Szövetség – Luther Kiadó, Budapest. (Magyar Lutherkönyvek 2.)
- PECSUK Ottó (szerk.) 2004. *Bibliaismereti kézikönyv*. Kálvin Kiadó, Budapest.

■ MADARÁSZ GÉZA

TARTALOM

Mécses a te igéd

HONTI IRÉN: *Forrás vizére vágyunk (Ám 5,24)* 361

Tanulmányok

VEREBICS ÉVA PETRA: *Tanári kompetenciák és mesterséges intelligencia
Az evangélikus hittanoktatás új horizontja* 363

DURÁ CZKY BÁLINT – KOVÁCS VIKTOR – TÓTH GERGELY: *A választás
mint kontextus az evangélikus igehirdetésben. Homiletikai elemzés
a 2026. évi országgyűlési választás idején elhangzott prédikációkról* 377

Kitekintés

ALEXANDER GRODENSKY: *„Hát nem köztudott, hogy Ézsau gyűlöli Jákóbot?”
Üzenet a hagyomány helyes újraértelmezéséről* 387

URSULA RUDNICK: *A „megvetés tanításától” az egyedülálló kapcsolat
felismeréséig. 50 éves a LEKKJ* 392

Figyelő

Könyvrecenzió

KOCZOR TAMÁS: *Jelenlét, teológiai kártyák, itt maradt jel* 401

Az igehirdető műhelye

KOVÁCS ÁRON: *Szentháromság ünnepe után 8. vasárnap (Ézs 2,1–5)* 404

RICZINGER PÉTER: *Szentháromság ünnepe után 9. vasárnap (Jer 1,4–10)* 408

SMIDÉLIUSZ ANDRÁS: *Szentháromság ünnepe után 10. vasárnap (1Kor 12,1–11)* 411

SZARKA ÉVA: *Szentháromság ünnepe után 11. vasárnap (1Kor 15,1–11)* 414

MADARÁSZ GÉZA: *Szentháromság ünnepe után 12. vasárnap (2Kor 3,4–11)* 418

W

